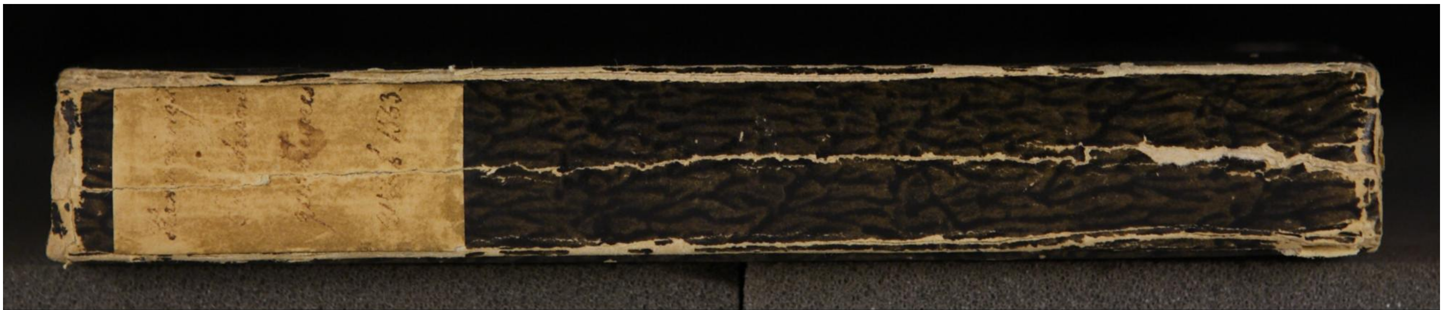
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

3,- 411

LN 906
ex. 1
M

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Nicol. Hemming, Dr. u. Prof. Theol. u. Vice-Kanzler der Univers. zu Copenhagen, Prof. der alten Sprachen u. der Dialektik, auch Pfarrer, des Calvinismus verdächtig, als Emeritus entlassen. Er war auf der Insel Laaland 1513 geb., hatte zu Wittenberg 5 Jahre lang Melanthon gehört. Er wurde zuletzt blind u. starb 1600.

CATECHISMI QVÆSTIONES CONCINNATÆ,

PER

NICOLAVM HEMMINGIVM.

PSALM. XL.

Beatus eſt uir ille, qui ponit Dominum fiduciam ſuam, & non reſpicit ad ſuperbos, & tractantes mendacium.

L C D.

VITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES CRATO.

ANNO M. D. LXIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

EXI

TIS I

VIRO, D

canonico I
ptori ſuo c
gius g
Pat

D

Leuitarum
receſſiſtis
iſtis mul
ctum Le
um, &
temtibile
Hæc cor
tempora
ficio Le
Nam ſic
gloriaba
te & en

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

EXIMIÆ PIETA-
TIS ET DOCTRINAE

VIRO, DOMINO NICOLAO BLACK, canonico Roſchildenſi dignißimo, Præceptori ſuo obſeruando, Nicolaus Hemmingius gratiam & pacem optat, à Deo Patre per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

D*OMINVS, VT EST APVD* Prophetam, comminatur ſacerdotibus ſui temporis, qui pactum Leui uiolantes, ritè non ſunt functi uero Leuitarum officio. Ita enim ait: Vos receßiſtis de via, & offendiculo fuiſtis multis in lege: Corrupiſtis pactum Leui, dicit I*EHOVA* exercituum, & ego quoq; reddam uos contemtibiles & humiles omni populo. Hæc comminatio ad noſtra quoque tempora ſe extendit, & ad nos, qui officio Leuitarum fungimur, pertinet. Nam ſicut tempore Prophetæ multi gloriabantur de Sacerdotum dignitate & eminentia, qui tamen nihil mi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

nus curarunt, quam uerum Sacerdo-
tum officium: Ita hodie, proh dolor,
plures inueniuntur qui patrimonio
(ut uocant) Petri gaudent, quam qui
veſtigijs Apoſtoli inſiſtentes, gloriam
Dei, & hominum ſalutem ſerio quæ-
runt. Neq; hoc in Papatum dictum
eſſe uolo ſolummodo, ſed in nos quo-
que qui de Euangelio gloriamur. Et
tametſi ut Sacerdotes Dei de bonis Ec
cleſiæ uiuimus: tamen non minus pa-
ctum Leui violamus, quam illi de qui-
bus per Malachiam conqueritur Do-
minus, id quod ſanè nemo non uidet,
qui vicia Sacerdotum, quos accuſat
Propheta, cum noſtris contulerit. Sunt
autem tria potiſſimum, quæ Propheta
inſectatur, quod receſſerint de uia,
quod offendiculo fuerint multis in le-
ge, quod corruperint pactum Leui.
De uia receſſerunt mala vita, & flagiti-
oſis moribus ſe polluentes. Vitæ enim
ratio cuiuſq; uia dicitur: Offendiculo
fuerunt multis in lege, ſuo prauo ex-
emplo multis præbentes occaſionem
lapſus

lapſus contra legem Dei: Corruperunt pactum Leui,ea fide & diligentia, qua decuit, ſuo officio non fungentes in ſeruanda puritate doctrinæ, & promouenda gloria Dei. Quid non eſt in noſtris Sacerdotibus ſimile? Quod enim de via recedant, teſtatur multorum ſuperbia, auaricia, petulantia, potatio, incontinentia, & alia uicia, quæ magis ſoli huic patent, quam ut celari poſſint: Quod ſint multis offendiculo in lege,ſequitur ex primo. Nam miniſter Dei, qui bene docet, ſed malē uiuit, dextera quidem domum Dei ædificat, ſed ſiniſtra eandem deſtruit. Apoſtolus non fruſtra requirit à Sacerdotibus ut ſint forma gregis. Sicuti enim in ſcientijs Philoſophicis optimē docet is,qui regula & exemplo docet: Ita Doctor eccleſiæ niſi uerbum quod in ore habet, uita exprimat, non tam doctor quâm ſeductor Eccleſiæ haberi debet. Nam cum auditores uident mores miniſtrorum Dei non conueni re cum doctrina,mox pleriq; aut con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

temnunt doctrinam, aut labe eorum inficiuntur, ac ita infecti pereunt. Nunquid hoc non eſt multis offendiculo eſſe in lege? An non hoc eſt ſuis moribus efficere, ut multi in legem impingant? Vtinam hic uanus eſſem. Vtinam poſſent pleriq; ad ſuos mores, & ad propriam conſcientiam prouocare. Nihil libentius paterer, quam me in hac cauſa ſuccumbere. Quod corrumpant pactum Leui, hoc eſt, quod non fungantur ea fide & diligentia officio ſibi commiſſo, qua deceret, manifeſtum eſt in multis. Vehementer errant qui ſuo ſe functos officio putant, quando uel rectè docuerunt, uel in genere uicia taxarunt: Quibus partibus ſi fuiſſent contenti Prophetæ Dei, non tam horrendis ſupplicijs fuiſſent olim affecti. Quid ergo deſideras? Id quod Prophetæ, Apoſtoli omnes, & uox Chriſti requirunt. Quid hoc eſt? vt remedium adhibeas vulneri, reprehendas ſigillatim hominum ſcelera, & ſingulis in os dicas, quo tendat ipſius uita.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ta. Ebrioſo ſuam ebrietatem, Superbo ſuam ſuperbiam, Auaro ſuam auariciam, Tyranno ſuam tyrannidem, libidinoſo ſuam libidinem ob oculos ponas tanquam legatus Dei. Sic Sanctus Nathan fecit: Sic Baptiſta, ſic Paulus, ſic Ambroſius & omnes alij pij paſtores. Sed inquies: Si ſic agerem, periclitarer de uita: eijcerer de meis facultatibus: actum eſſet de meo honore: præterea fruſtra hoc tentarem. In hac enim malicia mundi uix quiſquam patienti, animo meam correptionem eſſet admiſſurus. ὁ μὲν λόγος φρονεῖ, ὁ δὲ νοῦς παραφρονεῖ. Excuſatio hæc iuſta uideri poſſet, ſi tua tantum res ageretur: Sed nunc fungeris legatione Dei, ut non tam quod tibi uideatur, quam quod ipſe à te requirat ſpectandum ſit. Ipſe Dominus apud Ezechielem in hunc modum te alloquitur: Speculatorem dedi te domui Iſraël, & audies de ore meo uerbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, & lo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

cutus fueris, ut auertatur ā via ſua impia & uiuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram: Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit ab iniquitate ſua conuerſus, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, Tu autem animam tuā liberaſti. Grauiſſima etiam extat apud Ieremiam cōminatio: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. Mandatum Dei erat, vt Iudæi deuaſtarent Moabitas, quod quia non fecerunt, pronunciantur ā Propheta maledicti. Cuius rei ratio ā generali principio petitur: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. An non multo maiori maledictioni merito cenſentur obnoxij, qui in Moabitis Spiritualibus deuaſtandis ſunt remiſſiores: hoc eſt, qui peccata hominum non oppugnant indefeſſe, ut regni Chriſti pomœria abolitis hoſtibus dilatentur? Huc pertinet caput 34. Ezechielis, in quo Dominus comminatur paſtoribus, qui neglecto grege

Chri-

Chriſti, quæ ſua ſunt quærunt, quibus
non diſſimiles ſunt multi hodie. Nam
plures ſoliciti ſunt pro grege porco-
rum augendo, quam pro grege ouiũ
Chriſti rite paſcendo. Quorum alij ig-
norant ſui officij partes, alij norunt ut
cunq;, ſed ſcientes & uolentes offici-
um negligunt, quos ſane ab officio re-
mouendos, ſi ſunt inſanabiles, abſq;
omni miſericordia iudico. Crudelis eſt
enim miſericordia, quæ dum uni præ-
ſtatur, multis cedit in interitum. Atq;
inſpectores, qui ferunt tales paſtores,
ſeipſos potius, quam gregem Chriſti
paſcentes, grauius ſibi iudicium accer-
ſunt. Requiruntur autem in fideli pa-
ſtore hæc quatuor. Primum cognitio
ſanæ doctrinæ, quæ profecto haberi
nequit ſine magnis laboribus, longo
ſtudio, aſſidua verbi Dei lectione, &
pia eiuſdem meditatione. Secundum
donum docendi & certa docendi for-
ma. Niſi enim quis aptus ſit ad docen-
dum, & ea quæ recte nouit vtiliter a-
lijs tradere poſſit, inutilis eſt Eccleſiæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

paſtor. Tertium accommodandi prudētia ſeu peritia τοῦ ὀρθοτομεῖν (ut uerbo Pauli utar) uerbum Dei. Vt enim ſtultus medicus iudicatur is, qui omni morborum generi unam medendi rationem accommodat: Ita Doctor uerbi Dei, niſi pro conditione hominum accommodat uerbum, imperitus cenſendus eſt. Ignaros enim docebit, infirmos eriget, pigros excitabit, ſceleratos obiurgabit, ac minis percellet illorum animos, ut reſipiſcant, contumaces diſciplina Eccleſiæ puniet, hoſtibus ora obſtruet. Sic Chriſtus feciſſe legitur: ita Paulus faciendum præcipit. Quartum ſanctitas uitæ. Debet enim pius paſtor forma gregis eſſe iuxta Pauli ſententiam. Et Chriſtus uult paſtores prælucere alijs bonis operibus. Qui harum partium uel minimam neglexerit, fraudulenter facit opus Domini, ideoq; maledictus uoce Domini pronunciatur. His officijs ſeu partibus, ſi ritè fungerentur pleriq;, non tam molli fruerentur ocio. Sed ter ſtul

ti ſu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ti ſumus, qui plus puluerem & cinerem timemus, quam Deum uiuentem. Multo rectius faceremus, ſi propoſitis nobis comminationibus diuinis, cogitaremus Deum haud impune laturum uiolationem ſui pacti. Tametſi enim ſtatim, ubi offenſus fuerit, non punit: tamen uere peccata hominum tanquam in faſciculo ligat, & recondit, donec ei uiſumfuerit iniquitates noſtras uiſitare. Legata eſt, inquit Propheta, iniquitas Ephraim, reconditum eſt peccatum eius. Diu cumulauerunt ſcelera Sacerdotes Leuitici, ſed tandem Deo iuſtas pœnas dederunt. Et Malachias Sacerdotibus pactum Leui uiolantibus ait ex uerbisDomini: Et ego reddam uos contemtibiles & humiles omni populo, quoniam non cuſtodiſtis uias meas, hoc eſt, quia uiolatis pactum Leui. Si quis autem quærit qualenam fuerit illud pactum, audiat eundem Prophetam dicentem: Pactum meum fuit cum eo uitæ & pacis, dedique ea illi ob timorem. Timuit enim

me,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

me, & à facie nominis mei contritus fuit ipſe. Lex ueritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius: in pace & æquitate ambulauit mecum, & multos reuocauit ab iniqui tate, Labia enim Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia legatus Domini exercituum eſt, Habes his Prophetæ uerbis pul= cherrimē deſcriptum pactum, quod Dominus cum Leui pepigit. Domi= nus pacem & uitam promittit, ſed ti= menti ſe & rite fungenti ſuo officio. Vt enim in omni pacto eſt mutua ob= ligatio: ita & hic. Deus promittit pa= cem & uitam: Leui Deum timet, & recipit ſe commiſſam legationem cum fide & diligentia obiturum. Numerat autem hic partes pacti à parte Leui plures, quarum prima eſt timor Dei, qui ſincerus eſſe nequit, niſi à fide pro= ficiſcatur. Secunda: Lex ueritatis in ore eius, hoc eſt, doctrina uera, ſancta & pura. Tertia: Et iniquitas non eſt inuenta in labijs eius, hoc eſt, falſam &

fuca=

fucatam doctrinam fugit, atq; adeo ut peſtem deteſtatur quicquid ex ore Domini non hauſit. Quarta. In pace & æquitate ambulauit, hoc eſt, ſtuduit uitam ſuam componere ad normam iuſticiæ meæ, ſeruando pacem & æquitatem cum proximis. Quinta: Et multos reuocauit ab iniquitate, ſcilicet doctrina, correptione, comminatione, deinde & uitæ ſanctimonia, idq; nomine domini exercituum cuius eſt legatus. Hæc de pacto Leui & comminatione Sacerdotum uiolantium pactum iſtud ideo à me dicta ſunt, ut & me & mei ſimiles qui in locum Leui ſucceſſimus, excitem ad officium præſtandum, niſi malimus promiſſa à Deo uita & pace excidere. Porro quoniam pars pacti eſt, ut puram & ſinceram Dei doctrinam tradamus ſinguli pro ſuæ uocationis, & gratiæ modulo, Ego prima religionis rudimenta in hoc libello explicare ad captum puerorum inſtitui. Si quis autem hunc meum laborem & conatum improbare uelit,

pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

propterea quod multi extent libelli, qui hanc doctrinam puerilem profiſentur, iijq́; à præſtantiſſimis uiris conſcripti, ei zelum quidem permitto ſuum, modo ipſe uiciſſim meum mihi officium non adimat. Similis zelus fuit in Ioſuah filio Nun, qui cum audiret Eldad & Medad in caſtris Dei Prophetare, uoluit ut Moſes eos prohiberet. Sed quid ad hæc Moſes? Vtinam (inquit) uniuerſus populus domini Prophetæ eſſent, & quod daret Iehouah Spiritum ſuum ſuper eos. Ioſuah zelo Moſis ægre tulit, quod alij, quam ipſe, prophetarent. Sed Moſes zelo Dei optat omnibus Propheticum ſpiritum, ut omnes coniunctis uiribus regnum Chriſti ornent & amplificent. Ego igitur etſi Moſen aſſequi non poſſum: non tamen iudico mihi tacendum eſſe, cum Eldad & Medad ſit etiam locus prophetandi in caſtris Dei. At ſi quis non Ioſuæ zelo, ſed leuitate animi noſtrum improbet factum, ei reſponſum uolo, quod olim Demo-

ſthenes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſthenes ſuis Sycophantis reſpondit, ἐπιτιμᾷν μὲν παντὸς ἐστὶ, συμβουλεύειν δὲ οὐ παντός.

Tibi autem uenerande Præceptor hanc meam Catecheſin dedicare uolui, ut extaret meæ erga te gratitudinis teſtimonium. Tua enim inſtitutione & ope ita me, dum ſub tua ferula fui, adiutum fuiſſe agnoſco & profiteor, ut progreſſus qualeſcunque ſecuti ſunt, tibi haud immerito acceptos feram. Nam me non ſolum in religionis rudimentis fideliter inſtituiſti: uerum etiam cum fortunæ meæ eſſent plus ſatis tenues, benignè me tuis facultatibus ſubleuaſti. Hanc tuam liberalem manum hodie quoque exoſculantur multi, qui apud uos literas & pietatem ſub præceptoribus, eruditione & pietate præſtantibus, Magiſtro Petro Paulino & Magiſtro Andrea Laurentio diſcunt. Prudenter enim & pie illud poëtæ cogitas: Quas dederis ſolas ſemper habebis opes. Oro patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut te & illos adeoque om-

nes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

uenerandos collegas capituli ueſtri in
ſui nominis gloriam, & ſcholæ ue=
ſtræ optime conſtitutæ conſeruatio=
nem quàm diutiſſime incolumes & in
uera pietate concordes conſtan=
tesq́ ſeruare uelit. Hafniæ
4. die decembris, an=
no à Chriſto na=
to
M. D. LX.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

CATECHISMI QVÆSTIONES.

Vnde dicitur Catecheſis?

A κατηχεῖν: quod eſt propriè, non ſcripto ſed uoce uiua doctrinam aliquam tradere.

Vnde ſumtum eſt vocabulum κατηχεῖν?

Ab antiquo Sacerdotum more, qui myſteria religionis non commendarunt ſcriptis ſed ea uiua tradiderunt uoce: idq; ijs tantum qui ſuis ſacris erant initiati: quem morem, etiam olim fuiſſe ſanctis patribus ante Moſen apparet.

Teneo vim vocabuli, dic iam clarè quid ſit Chriſtiana catecheſis.

Chriſtiana catecheſis, eſt inſtructio in chriſtiana religione, quæ fit uiua uoce docentis.

Quomodo vocatur qui ita docet?

Catecheta, & qui docetur, Catechumenus.

Quid quæſo ſummatim docet Catecheſis Chriſtiana.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quõd quemadmodum propter peccatum homines à Deo damnati, à reatu per fidem Chriſti liberentur: ita liberati Deum uero cultu in hac uita colant, ac tandem reſuſcitatis corporibus per Chriſtum uita fruantur æterna.

Video ſcopum Chriſtianæ catecheſeos, age capita eius doctrinæ diſtinctè trade?

Vniuerſa Catecheſis continet doctrinam duplicem, uidelicet rerum & ſignorum: ad hæc enim duo tanquam ad ſumma capita, omnia referri debent, quæ in chriſtiana catecheſi traduntur.

Quæ eſt doctrina rerum?

Lex ſeu Decalogus, Symbolum apoſtolicum, & orandi forma à Chriſto præſcripta.

Quæ eſt doctrina ſignorum?

Doctrina de baptiſmo & cœna domini, quæ duo ſacramenta ab eccleſia dicuntur, cuius appellationis ratio ſuo loco explicabitur.

Quæ ſunt partes Catecheſeos?

Quinque numerantur, doctrina legis ſeu Decalo-

Decalogus, Symbolum, Oratio, Baptiſmus & Cœna.

Quomodo hæ partes ſcopo Catecheſeos ſeruiunt?

Vt lex Deum monſtrat, peccatum reuelat, damnationem oſtendit, uerum Dei cultum præſcribit: Ita Symbolum liberationem à peccato per Chriſtum fieri indicat: quæ liberatio fide apprehenſa, ut oratione expetitur: ita ſacramentis obſignatur & confirmatur, Donec tandem in poſſeſſionem uitæ æternæ per Chriſtum peruenerimus.

DE PRIMA PARTE *Catechiſmi.*

Quæ eſt prima pars Catechiſmi?

Doctrina legis diuinæ ſeu Decalogus.

Quid habes quod neceſſariò de lege Dei tenendum eſt?

Id paucis quibuſdam quæſtionibus complectar.

1 Quam uaria ſit acceptio uocabuli legis.
2 Quid ſit lex moralis, quæ decalogus dicitur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ ſunt
3 An legi morali quiſquam ſatisfacere poſſit.
4 Quiſnam ſit legis diuinæ uſus.
5 Quatenus lex ſit abrogata.
6 Quomodo Chriſtus legem impleuerit.
7 Quæ ſit legis ſumma.
8 Quæ legis appendices.
9 Quæ legis diuiſio.
10 Cur lex Dei lapideis tabulis ſit inſculpta.
11 Quod nam ſit diſcrimen legis & Euangelij.

12 Quæ

12 Quæ ſint partes legis, & quæ partium legis explicatio.

DE PRIMA QVÆSTIONE.

Quaſnam habet acceptiones vocabulum legis.

1 In genere quamuis doctrinam ſignificat, Nam Hebreis nomen â docendo habet, quibus lex dicitur Thora â Iara: id eſt, docuit. ut in illo: lex domini immaculata, id eſt, doctrina cœleſtis eſt pura.

2 Quoties opponitur lex Prophetis, ipſum Moſen cum pentateucho deſignat, ut in illo dicto Pauli ad Rom: 3. Iuſticia fidei teſtimonium habet in lege & in Prophetis.

3 Quando opponitur Lex Euangelio, pro lege morali & eius appendicibus ſumitur, ut in illo Pauli: Nos iuſtificamur fide absq; operibus legis.

4 Lex oppoſita gratiæ iram Dei & damnationem ſignificat, ut in illo Pauli: Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia.

5 Cum opponitur lex ueritati, umbras legales notat, ut in illo Iohannis: Lex per Mo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum. Hic lex,& damnationem cui opponitur gratia : & umbras legales, quibus opponitur ueritas, ſignificat.

6 Lex oppoſita tempori Chriſti exhibiti, notat totam Moſis politiam cum regno & ſacerdotio, ut in illo Pauli ad Gal: 3. Priuſquam uenit fides ſub lege cuſtodiebamur.

7 Lex interdum accipitur pro imperio ſeu ui ad aliquid impellendi, quæ uis intelligitur ex caſu addito, ut cum dicitur, lex peccati, lex membrorum, lex mentis, lex ſpiritus. in quibus dictis lex per Metonymiam pro ui impellente accipitur, idq; nunc in bonam partem, nunc in malam.

8 Lex interdum pro eo cui additur accipitur, ut cum dicitur ad Rom. 3. Lex fidei, id eſt, fides,& lex operum, id eſt, opera. Hæc uaria ſunt uocabuli legis ſignificata, quorum applicatio ex periſtaſi locorum facile intelligi poteſt.

DE SECVNDA Quæſtione.

Quid eſt lex moralis quam decalogum appellamus.

Eſt præceptio diuina requirens ab omni homine

homine perfectam, puram, & perpetuam obedientiam erga Deum, quæ ut promittit uitam & ſalutem obedientibus: ita mortem & damnationem comminatur ĳs, qui hanc obedientiam non præſtant. Vocatur autem moralis, quia perpetua uiuendi regula eſt ad quam mores cuiuſq; ſunt exigendi.

DE TERTIA QVÆSTIone.

Poteſt'ne quiſquam legi morali in hac vita ſatisfacere?

Nemo ſanè præter Chriſtum ſolum.

Quomodo id probas?

Ex Paulo quatuor demonſtrationes colliguntur, quarum prima à naturæ prauitate ſumitur, qui enim fieri poteſt, ut ex impuro & fetido fonte, pura & lympida aqua hauriatur?

2 Sumitur ex Vniuerſali experientia, Nam cùm omnes morti, quæ eſt pœna uiolatæ legis obnoxĳ ſunt, ſequitur totum genus humanum transgreſſionis legis diuinæ reum eſſe.

3 Sumitur ex ſcripturæ teſtimonio, qualia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

plurima ſunt, Omnes declinauerunt & inutiles facti ſunt: Item non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

4 Sumitur à neceſſitate uictimæ Chriſti, unde Galat. 2. Si ex operibus eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Proinde cùm Chriſtus non ſit fruſtra mortuus, ſequitur neminem ex operibus iuſtificari poſſe, Nemo igitur legi ſatisfacit:

Has quatuor demonſtrationes memoriæ cauſa, his uerſibus concludo.

Natura, experientia, uerbum, uictima monſtrant,

Quòd nullus lege iuſtificetur homo.

DE QVARTA QVÆSTIONE.

Quis eſt uſus legis moralis?

Legis moralis uſus triplex eſt, externus, internus & ſpiritualis. Primus ad externum hominem pertinet, quem lex externè regit. Secundus internum hominem ſpectat, quem lex accuſat, damnat, reumq; coram Deo peragit. Tertius ad nouum hominem refertur, quem lex in cultu Dei uero dirigit, Eſt enim lex ſanctis norma uitæ. Hunc legis triplicem uſum, hoc diſticho complector:

Lex hominem regit externum, ueteriſq; reuelat Errores,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Errores,uitæ eſt regula ſancta nouo.

Cur primum vſum vocas exter-num?

Quia ad externum hominem in hac uitæ conſuetudine pertinet, qui uſus propter quatuor cauſas neceſſarius eſt, quas hoc uerſu complector.

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Ieſum.

Confirmatur autem hic uſus ad Galatas 5. his uerbis. Lex pædagogus ad Chriſtum.

Cur ſecundum vſum vocas inter-num?

Quia pertinet ad Conſcientiam hominis, quam ream arguit & damnat, Lex enim regula eſt,ad quam conſcientia ſingula opera, quæ à nobis fiunt, exigit & examinat, Cūm enim quid à nobis factum ſit iuxta regulam legis, iudicio mentis approbatur, quod iudicium in corde ſequitur lætitia: Contrà ſi factum aberrat à legis regula, iudicio mentis damnatur, quod iudicium ſequitur in corde dolor, & pauor propter imminentem pœnam. Confirmatur autem hic uſus Rom. 3. per legem eſt agnitio peccati.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Cur tertium vocas ſpiritualem?

Quia ad hominem ſpiritu renatum pertinet, quem inſtruit in uero Dei cultu, præſcribitq; certam uiuendi regulam. Confirmatur hic uſus Ieremiæ 20. in præceptis meis ambulate.

DE QVINTA QVÆSTIONE.

Quatenus lex eſt abrogata?

Lex triplex eſt, Moralis, Ceremonialis, & Iudicialis. Prima habet duas partes, quæ ſunt, Norma uitæ & appendix de promiſſionibus & comminationibus. Norma uitæ nec in hac uita nec in futura abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem erga ſe & ſuam creaturam ſuo ordine requirit. Comminationes conuerſis ſunt abolitæ, iuxta illud Pauli: non ſumus ſub lege ſed ſub gratia, Ita ad Galatas 3. Chriſtus pro nobis factus eſt maledictum. Promiſſiones autem fiunt pijs ratæ in Chriſto. Cæterum non conuerſi legi toti cum ſua damnatoria ſententia obnoxij ſunt, iuxta illud, maledictus eſt qui non fecerit omnia quæ ſcripta ſunt in libro legis.

Lex ceremonialis abolita eſt, quo ad uſum,

ſum, non quo ad ſignificationem. Nam res quas figurabant ceremoniæ ſunt æternæ.

Lex iudicialis quo ad uſum eſt libera, poteſt enim ea magiſtratus uti uel non uti, At quantum ad ſignificationem attinet, perpetua eſt, Nam politia Moſis, regni Chriſti typus erat.

DE SEXTA QVÆSTIONE.

Quomodo Chriſtus impleuiſſe legem dicitur?

Quantum ad Moralem attinet, cui omnes homines obnoxij ſunt, primum reſpondeo, quõd eam quatuor modis impleuerit, 1. Perfectè obediendo legi Dei, nullum enim unquam peccatum contra legem Dei fecit, ſed eam plena erga Deum & proximum dilectione adimpleuit. 2. Deriuando in ſe ius damnatorium legis. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. 3. Infundendo conuerſis ſpiritum ſanctum, ut ipſi iam quæ legis ſunt facere incipiant, Qui enim ſpiritu Dei ducuntur hi ſunt filij Dei. 4. Transformando nos plenè ad ſuam ſimilitudinem quod futurum eſt in æterna uita, unde illud Pauli ad Gal: Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſti-

ciæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ciæ expectamus. Ceremonialem autem legem impleuit Dominus, dum id quod ceremonijs ſignatum erat, opere compleuit. Idem de Iudiciali lege ſentiendum eſt. Cæterum modus impletæ per Chriſtum legis moralis hoc diſticho complexus ſum.

Implet dum præſtat, dum ius damnabile tollit,

Pneumate dum donat, dum ſua regna dabit.

DE SEPTIMA QVÆSTIONE.

Quæ eſt ſumma legis Moralis?

Dilectio Dei & proximi, Sic enim Paulus ait. 1. Timoth: 1. Summa legis eſt dilectio. idem probatur Deut: 6. & Matthæi 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & proximum tuum ſicut teipſum.

An non aliud requirit lex quàm affectum dilectionis.

Dilectionis uoce Synecdochicos intelligitur omnis affectus coniunctus cum dilectione, & omnis actio interior & exterior, quam naturaliter requirit dilectio, per quam dilectio uera ſe prodit & ueluti conſpiciendam

dam

dam præbet. ut enim qui diligit Deum, eum ſimul timet, colit, prædicat, inuocat, & patienter ab eo promiſſa expectat, omnia quæ grata illi ſenſerit faciens: ita qui proximum amat, ſuperiores ſe reueretur, pares complectitur, inferiores ſubleuat, atq; omnia omnibus quæ utilia ſenſerit, & uult & facit. Poteſt & ita reſponderi ad quæſtionem, quod lex doceat in ſumma, quid expetendum & quid fugiendum ſit, Vt enim expetendum eſt honeſtum: ita quod turpe eſt, fugiendum eſt: & hac ratione ſumma legis hoc uerſu continetur.

Quis ſit honeſti, quis turpis fons lege docetur.

Quis autem ſit honeſtatis, & contra quis turpitudinis fons, continetur hoc diſticho.

Primus honeſtatis fons eſt dilectio: contra,
Turpia progenerat ſæua cupido tibi.

DE OCTAVA QVÆSTIONE.

Quæ ſunt legis appendices?

Ego ſum Dominus Deus tuus, uiſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me, & non cuſtodiunt

unt mandata mea: Et faciens miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Huc & illa dicta pertinent: Qui fecerit ea, uiuet in eis. Et, maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis. harum appendicum uſum uide ſuprà in declaratione quartæ quæſtionis.

DE NONA QVÆSTIONE.

Quæ eſt legis diuinæ diuiſio?

Plures ſunt legis diuinæ diuiſiones, quarum tres ſunt præcipuæ.

PRIMA: legum diuinarum, Alia eſt Ceremonialis, alia Iudicialis, alia Moralis.

Quæ eſt Ceremonialis?

Quæ ritus eccleſiaſticos, ceremonias, & ſacrificia gubernat, Cuius uſus in templo fuit Solomonis.

Quæ eſt Iudicialis?

Quæ iudicia & controuerſias forenſes moderatur.

Quæ eſt Moralis?

Quæ mores omnium regit, & normam

uiuendi uniuerſalem hominibus præſcribit.

SECVNDA. Legum alia eſt præceptiua, ut quæ præcipit aliquid operis fieri. Alia prohibitiua, ut quæ prohibet quæ fieri non conuenit.

TERTIA. Legum alia immediatè Deum reſpicit, Alia circa officia hominibus debita, uerſatur.

DE DECIMA QVÆSTIONE.

Cur lex in lapidibus tabulis eſt exarata?

Hoc Symbolicum eſt: Monet enim hoc Symbolo Deus, tantam duritiem noſtrorum cordium eſſe, ut non prius lex Dei in ea inſcribi poſſit, quàm Deus ſuo digito ea adaptauerit, legemq́ꝫ ſuam ipſe ijs inſcripſerit. hęc Symbolica ſignificatio hoc diſticho continetur.

Saxea lex Moſis, tibi ſaxea pectora ſignat,
Mollia quæ digitus fecerit ipſe Dei.

Deinde etiam lapidearum tabularum Symbolo ſignificatur, quòd Deus nolit ulla uetuſtate aboleri obedientiam, quam in lege mortali requirit.

DE VNDECIMA QVÆSTIONE.

Quod

Quodnam eſt diſcrimen legis & Euangelij?

Quadruplex eſt: Primum ſumitur ā noticia, quia lex naturæ quodammodo nota eſt: Euangelium autem nullo modo rationis acumine percipitur. At ſi quis quærit, cur lata ſit lex, quæ natura nota eſt. Is ſciat ob tres cauſas id factum eſſe: Quarum prima eſt, ut legis naturæ autoritas noua hac publicatione confirmaretur. 2. Vt quæ per conſuetudinem peccandi & ſceleratorum multitudinem latere cœperant, manifeſtarentur. 3. Vt conſtaret certa Deum colendi ratio, ne pij Ethnicis & Philoſophicis ſuperſtitionibus ā uero Dei cultu abducerentur. Has tres cauſas memoriæ cauſa hoc diſticho complector.

Cur data lex nota eſt? ut confirmetur, ut altē
Mentibus inſideat: ut pia corda regat.

Secundum ſumitur ā promiſſionum differentia, promiſſio enim legalis habet coniunctam conditionem impletæ legis: Sed promiſſio Euangelij, non habet annexam conditionem impletæ legis, Sed tantum fidei quæ oblatum per Euangelium beneficium apprehendit, ac poſteà ſuos germanos edit fructus.

Tertium ſumitur à differentia uirtutum utriuſqꝫ, Lex enim occidit, & eſt miniſterium mortis, Euangelium autem uiuificat, & eſt uitæ miniſterium 2. Cor. 2.

Quartum ſumitur ab obiectis, legis enim comminatio ad impœnitentes & non ad conuerſos pertinet: Euangelij promiſſio ad pœnitentes, & non ad impœnitentes pertinet, quemadmodum propoſitis exemplis docet Chriſtus Lucæ 7. Matth. 22. Nam apud Lucam teſtatur Chriſtus ad mulierem pœnitentem pertinere gratiam Euangelij, Et apud Matthæum teſtatur comminationem legis pertinere ad ſuperbum legiſperitum. Hoc quadruplex legis & Euangelij diſcrimen complector hoc diſticho.

Noticia & promiſſio, uis, ſubiectaqꝫ, quantum
Lex ab Euangelio differat, ecce docent.

DE DVODECIMA QVÆSTIONE.

Quot ſunt partes legis diuinæ?

Decem ſunt Decalogi præcepta, quæ duobus continentur capitibus, quæ ſunt. Dilige Iehouah Deum tuum ex toto corde tuo &c. Et proximum tuum ut teipſum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid prius caput continet?

1 Mandatum homini datum.
2 Affectum dilectionis.
3 Obiectum ad quod ille affectus referendus eſt. 4 Cauſa iudicatur, Cum dicitur: Dominum Deum tuum, iſta enim pronomina cauſas dilectionis inſinuant.
5 Modum dilectionis, uidelicet quod ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus. Eadem quinque continentur ſecundo capite.

Chriſtus dicit in Euangelio, ſecundum ſimile eſſe priori, quomodo id intelligendum ſit, expone.

Non in ordine, non in obiecto, non in dilectionis gradu, iſta ſimilitudo eſt poſita, Nam dilectio Dei ordine prior eſt, obiecto dignior, & gradu ſuperior dilectione hominis. Eſt enim Deus præ omnibus diligendus & ante omnia & ſuper omnia. Sed ſimile in affectu, Nam utrumque requirit dilectionem, In obligatione, Nam utrumque obligat uel ad obedientiam uel ad pœnam, Et in conſecutione obedientiæ iuxta illud Iohannis dictum: Qui dicit ſe diligere Deum, & proximum ſuum odit, mendax eſt.

Da methodum explicandi ſingula præcepta.

In

In ſingulorum præceptorum explicatione hæc quinq; dici poſſunt.

1 Quid mandet lex.

2 Quid uetet.

3 Quam habeat obedientia promiſſionem.

4 Quam habeat uiolatio legis pœnam.

5 Quis ſit uſus legis externus, internus, & ſpiritualis. Hæc quinq; diſticho hoc complector.

Lex mandat, prohibet, promittit, & indicat iram,
Additur his uſus qui meditandus erit.

DE PRIMO PRÆcepto.

Recita primum præceptum.

Ego ſum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: Non habebis Deos alienos coram me.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quōd Deus conditor rerum, ſolus ſit omnium bonorum fons & dator.

Quis Finis? Vt omni idololatria & impietate abiecta, ipſe ſolus habeatur Deus noſter, & ſolus à nobis uero cultu colatur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid continent hæc legis verba?

Duo. proœmium, & expoſitionem præcepti: proœmium enim eſt. Ego Iehouah Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti. Expoſitio autem præcepti.

Non habebis Deos alienos coram me.

Quid ſibi vult proœmium?

Hoc continet duo: Primum, modum cognoſcendi Deum per uerbum & benefici-

um Dei,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

um Dei: uerbum eſt: Ego Iehouah Deus tuus &c. Beneficium: Qui eduxi te de terra Aegypti. Deinde continet prooemium confirmationem legis diuinæ à poteſtate, promiſſione & beneficijs præſtitis, De quibus latius uide Enchiridion noſtrum.

Quid habet expoſitio?

Hæc ut meminit alienorum Deorum & ueri Dei: ita præcipit ut uerum Deum habeas, & alienos Deos fugias ſeu non habeas.

Quid eſt habere Deum?

Eſt mente, affectu, uoluntate,adeoq; omnibus uiribus Deum complecti.

Quomodo mente complectimur Deum.

Quando in mente eſt uera noticia Dei, uidelicet quòd ſit unus æternus Deus, pater, λόγος, & ſpiritus ſanctus,quod hic Deus ſit fons omnis boni, quod ſuas creaturas amet, quod ad ſe confugientes iuxta promiſſiones uelit iuuare: Et contra contumaces punire. Hæc in genere uera Dei noticia eſt, quæ in duas formas diſtinguenda eſt. Eſt enim alia noticia Dei legalis, alia Euangelica.

Quomodo affectu amplectimur Deum?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Cūm ex uera Dei noticia naſcitur affectus congruens noticiæ, ut timor Dei, fiducia, dilectio, ſpes: Sed diſcernendum eſt inter fiduciam legalem & Euangelicam, quarum illa naſcitur ex noticia Dei legali, hæc oritur ex noticia Dei Euangelica.

Quomodo Deum complectimur uoluntate.

Cum ex mentis recto iudicio et puro animi affectu naſcitur uoluntatis alacritas ad imperandum omnibus uiribus, ut Deo obedientiam præſtent.

Quomodo Deum complectimur uiribus?

Cūm ipſe uires interiores & exteriores uoluntati alacriter imperanti, quæ mens rectē iudicat, & affectus purē ſuadet, obſequuntur & imperata præſtant.

Quæ ergo opera in hac lege præcipiuntur?

Ea colliguntur ex ĳs quæ dicta ſunt, uidelicet amor uerbi Dei, noticia Dei, timor, fiducia, dilectio, alacris uoluntas, & ſtudium omnium uirium obediendi Deo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ opera prohibentur hac lege?

Eæ partim continentur in hoc dicto, habere Deos alienos: partim ex Antitheſi operum præceptorum extruuntur.

Quid eſt ergo Deus alienus, & Quid eſt habere Deos alienos?

Cum in plurali dicit alienos Deos ſignificat multa eſſe, quæ hominibus loco Dei eſſe ſoleant. Eſt autem loco Dei homini, quidquid homo fingit ſibi ex quo pendet,& unde auxilium ſperat,& opem abſq; uero timore ueri Dei. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur.

Poſſunt'ne ſtatui certa genera alienorum Deorum?

Poſſunt quidem: Primum enim Alieni dij ſunt idola gentium.

2 Sancti, cum illis ab hominibus diuinus honos exhibetur.

3 Bona interna, & externa animi, corporis, & fortunæ, Adeoq; omne in quo homines gloriari ſolent. Quicunq;, enim hæc mente, affectu, uoluntate amplectitur abſq; timore Dei, Alienos dicitur habere Deos. Licet quidem, imo oportet Creaturas Dei

ſuo ordine diligere, modo illius dilectionis fons ſit uerus Dei timor, idola autem, quæ ſun t opera Satanæ perpetuò execrari oportet.

Quæ opera ex Antitheſi prohibita eſſe colligis?

Cum amore uerbi Dei pugnat odium uerbi: cum noticia Dei, pugnat ignoratio Dei,& omnis falſa perſuaſio de Deo, ut Philoſophorum et Hæreticorum,ut qui de diuinitate non rectè ſentiunt, In quorum numero eſt Epicurus, & græci Philoſophi omnes. Item qui de perſonis non recte iudicant, ut Arius,Sabellius & multi alij: Item qui de uoluntate Dei perperam ſentiunt, ut qui de gubernatione, prouidentia, promiſſionibus & comminationibus, erroneum habent iudicium.

Cum timore pugnat ſecuritas, cum fide diffidentia, cum dilectione fremitus ſub cruce, Cum ſpe deſperatio & ἀνελπισία, Cum alacritate uoluntatis, auerſio uoluntatis, & cum uirium promtitudine ad obediendum ignauia, & torpor & quæ græcè dicitur ἀκηδία.

Quæ ſunt præmia obedientiæ huius præcepti?

Fauor

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Fauor Dei & miſericordia iuxta promiſſiones legi additas: uerum quia nemo legi ſatisfacit, præmia promiſſa tantummodō conferuntur conuerſis.

Quæ pœna violatæ legis huius?

Maledictio, & damnatio, & uiſitatio iniquitatis in tertiam & quartam generationem iuxta comminationes huic legi additas.

Quis eſt vſus huius legis?

Vt examines tuam conſcientiam ad legis normam, & ſententiam legis mente recolas hoc pacto. Primō, in hoc examine cūm uideas te legi non ſatisfeciſſe, agnoſce peccatum tuum, Agnoſce te legis diuinæ transgreſſorem eſſe. Secundō, agnoſce ſententiam legis, aduerſus te latam, iuſtam eſſe. Tertiō, fuge peccatum, expaueſce ad iram Dei, & dole quōd Deum tuo peccato offenderis. Quartō, confugito uera fide ad Chriſtum peccati expiatorem, & ueniam delicti uiua fiducia expete.

Quintō, Nactus remiſſionem peccatorum fide Chriſti, redi ad regulam legis, & iuxta illam uitam tuam quantum quidem id fieri poteſt componito, Ac ita cum Dauide orato: Spiritum rectum innoua in uiſceribus meis, Et da mihi ut ambulem in lege

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tua. Hæc noua obedientia etſi imperfecta eſt, placet tamen in renatis propter Chriſtum. Hic uſus ſimili modo, accommodari etiam debet reliquis præceptis.

Quid, eſt'ne pars primi præcepti prohibitio ſculptilium?

Etſi reuera ſecunda lex eſt, quemadmodum omnes ueteres tradunt, & confirmatur ex Deuteronomio: tamen'ne cum conſuetudine recepta eccleſiarum noſtrarum pugnare uideamur, Coniungamus hanc legem cum prima, præſertim cũm nihil referat, ſiue diſtinguatur à prima, ſiue coniungatur, modo ex Decalogo non excludatur.

Quid ergo interdictio ſculptilium prohibetur?

Duo hoc interdicto prohibentur: Vnum ne Deum ulla effigie exprimere tentemus.

Quæ eſt huius prohibitionis ratio?

Effigies Dei manu hominis expreſſa cedit in contumeliam diuinæ maieſtatis.

Quî ſic?

Quia Deus eſt expers corporis, inuiſibilis, & infinitus: Effigies autem omnis ex materia

teria

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

teria corporea ſit, & eſt uiſibilis, & terminis clauditur, quare in Deum ſummē contumelioſa eſt.

Alterum quod prohibetur eſt, ne incuruemus nos coram ullo idolo cauſa religionis.

Quæ eſt huius interdicti ratio?

Is qui hoc facit, Primum inuertit naturæ ordinem, dum ſubijcit ſe infra creaturas, quarum dominus eſt conſtitutus immemor ſuæ dignitatis. Deinde ſacrilegium committit, tribuens creaturæ cultum, qui ſoli creatori debetur. Glorificate inquit Deum in ſpiritu, & in corpore ueſtro quæ ſunt Dei. Quicunq; igitur coram lignis & lapidibus religionis cauſa procumbunt, ſerpentem adorant, qui ligni fructu primos occidit parentes.

Quæ igitur opera hîc mandantur?

Vt corpore & anima nos coram Deo proſternamus, idq; ex uero Dei timore: Omnis enim obedientia ex timore Dei proficiſci debet.

Quæ præmia ſeruatæ, & quæ pœnæ huius legis violatæ ſunt?

Quia obedientia & inobedientia huius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

legis manat ex obedientia uel inobedientia primæ legis, eadem præmia hic promittuntur obdientibus, & eædem pœnæ proponuntur tranſgreſſoribus.

Quis eſt uſus huius legis?

Idem qui primæ eſt.

QVÆSTIO DE IMAGINIBVS ET IDOLIS.

Licet'ne ergo ulla habere idola ſeu imagines?

Imo licet. Verum ne hic erretur, ſciendum eſt eſſe Triplicem uſum Imaginum: Superſtitioſum, Typicum & Politicum: Superſtitioſus uſus ſolus damnatur uerbo Dei, ubicunque in ſcriptura uel imagines, uel ſculptilia damnantur. Typicus uſus erectione Aenei Serpentis in Deſerto, & Cherubim in propiciatorio confirmatur. Politicus uſus triplex eſt: Hiſtoricus, Symbolicus, & qui ornatus cauſa adhibetur: horum nullus eſt prohibitus. Hiſtoricus qui ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, et ad memoriam rerum conſeruandam facit, exemplo ſanctorum patrum confirmatur, qui ſtatuas erexerunt in rerum geſtarum memoriam. Symbolicus

licus, qui de re alia nos admonet, ut imago in moneta Cæſaris admonebat Iudæos, quod Cæſari eſſent ſubiecti. Confirmatur Chriſti facto, qui monetam Cæſaris in manus accipiens, non damnauit imaginem. Circumferebant etiam Apoſtoli monetam Cæſaris imagine inſignitam, qualem & Petrus de ore piſcis accepit. Qui ornatus cauſa adhibetur, Solomonis confirmatur exemplo, & Dei etiam mandato, qui uarijs picturis uoluit ſuum ornari templum. Quare hic uſus reprehendi non debet.

Sed quid dicis de trinitatis imagine?

Prophanum inuentum eſt, & uoce Dei prohibitum. uerum ſi loco primæ perſonæ poneretur nubes, unde uox ſonuit, adſcriptis uerbis: Hic eſt filius meus Dilectus: & deinde Columba, & effigies Chriſti hominis exprimeretur, hiſtoriæ conſeruandæ gratia, nihil haberet impietatis. Sed pingere Deum Patrem ſenis alicuius barbati forma, magna eſt impietas, prohibita uoce Dei.

Sunt'ne imagines, libri laicorum?

Concedo id quidem, ſi tantum hiſtoriæ cauſa, & non ſuperſtitionis gratia, adhibeantur. Ve-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tur. Verum in menſa Dominicæ Cœnæ, ſculptilia, uel imagines poni poſſe ſine periculo non arbitror, præſertim cùm homines nimis proni ſunt in ſuperſtitionum labyrinthos

DE SECVNDO PRÆCEPTO.

Quodnam eſt ſecundum præceptum?

Non aſſumes nomen Domini Dei

tui in=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tui inuanum: Cuius Anthitheſis eſt. Aſſumes nomen domini Dei tui legitime & recte, id eſt, ſanctificabis nomen Dei.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quòd Deus conditor rerum, ſolus ſit omnium bonorum fons & dator.

Quis Finis?

Vt maieſtas nominis Dei inter homines habeatur ſacroſancta.

Quid eſt nomen Dei?

Eſt cum ipſe Deus, tum quidquid de eo dignè dici poteſt, utpote omne, quod in eius noticiam, famam & gloriam uergat.

Quæ opera hac lege mandantur?

Omnia quæ faciunt ad nominis Dei noticiam, famam, & gloriam promouendam inter homines: ut ſunt.

1 Inuocatio.
2 Prædicatio factorum Dei.
3 Gratiarum actio.
4 Glorificatio.
5 Confeſſio.
6 Cultus iuriſiurandi.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ opera prohibentur hac lege?

1 Quidquid pugnat cum uera inuocatione Dei, ut non inuocare, ſine fide inuocare, frigidē inuocare, non intellectis uerbis orare, inuocare ſanctos.

2 Quidquid pugnat cum gratiarum actione, ut non agere gratias Deo, Phariſaica oſtentatio ſine fide, Boatus in templis, & conducticia opera Monachorum & Sacrificulorum, qui fumum uendunt.

3 Quidquid pugnat cum prædicatione operum, & iudiciorum Dei, ut iudicia & opera Dei non rectē æſtimare, ſilere beneficia Dei.

4 Quidquid pugnat cum glorificatione, ut ſcandaloſa uita, ſchiſmata, et contentiones.

5 Quidquid pugnat cum confeſſione, ut abnegatio Dei, fidem celare propter hominum amiciciam, uel odium, non ingenuē fateri, cui religioni quis ſit addictus.

6 Quidquid pugnat cum cultu iuriſiurandi, ut periuratio, execratio, in iurando leuitas.

De præmijs, pœnis, & uſu, uide primum præceptum.

DE TERTIO PRÆCEPTO.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quodnam eſt tertium præceptum?

Memento ut diem Sabbati ſanctifices.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quōd Deus conditor rerum ſolus omnium bonorum ſit fons & dator.

Quis Finis?

Vt proprijs operibus emortui, ueram ſanctificationem operibus â Deo mandatis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

meditantes, ſinamus nos à Deo ſanctificari.

Quid eſt ſabbatum? Quid ſanctificare? & quid ſabbatum ſanctificare?

Sabbatum eſt ſeptimus ſeptimanæ dies, in quo Dominus quieuit poſteaquam ſex diebus creaſſet cœlum & terram. Sanctificare in genere eſt aliquid ſegregare à prophano uſu, purum & incontaminatum ſeruare, adeo que uſui ſacro, cultuiq; diuino deſtinare. Proinde ſabbatum ſanctificare, eſt ſeptimum ſeptimanæ diem ab uſu prophano ſegregare, illum purum & incontaminatum ſeruando, ſacro ac diuino cultui deſtinare.

An non Moſaicum ſabbatum eſt abolitum?

Eſt quidem quantum ad ceremoniam, & certæ diei ſeruatæ à Iudæis obſeruationem: Sed non quantum ad Genus attinet, Symbolicam ſignificationem, & Typum.

Quodnam eſt illud genus?

Vt in ſingulis ſeptimanis, unum aliquem diem ſegregemus à prophano uſu, & illum diuino cultui deſtinemus, atq; adeò apoſto-

los imitemur, qui primum diem ſeptimanæ in locum ultimi ſubrogarunt, quem ideo uocarunt κυριακὴν, quia & Dominus eo die reſurrexit, & cultui Dei is dies deſtinari debet, quemadmodum ex apocalypſi patet.

Quæ eſt ſymbolica ſignificatio, ſeu typus?

Significatio ſabbati commodè in triplex tempus diuidi poteſt, Præteritum, Præſens & Futurum: Si præteritum ſpectes, ſabbatum fuit typus quietis Dei ab operibus ſuis poſt rerum creationem, unde μνημόσυνον rerum creatarum fuit. Deinde typus fuit requiei populi Dei in terra Canaan, poſt multos in Aegypto exhauſtos labores, quemadmodum ex Pſalmo, Epiſtola ad Hebræos indicat: Præterea adumbratio fuit Sabbatiſmi domini requieſcentis in ſepulcro peractis redemtionis noſtræ laboribus. Si præſens tempus Eccleſiæ reſpicias, Sabbatum fuit figura quietis conſcientiarum à peccatorum procellis, poſt liberationem à regno Diaboli per Chriſtum ducem. Deinde ſignum eſt, quòd Deus nos ſanctificet, iuxta illud Exo: 21. Ezech: 20. Sabbata mea dedi eis, ut eſſet ſignum inter me & eos, ut ſcirent, quòd ſim Iehouah qui ſanctifico eos: huius ſanctifica-

tionis & nos admoneant noſtra feſta.

Poſtremò, adumbrat uitam ſanctorum perpetuò in meditatione quietis cœleſtis tranſigendam.

Si tempus futurum reſpicias, Sabbatum fuit typus conſummationis mundi, Quemadmodum enim ſex dies operationis Dei in creatione mundi adumbrabant ſex annorum millia, iuxta dictum Eliæ: Ita ſabbatum ſignificat æternitatem quietis in cœlo, & ſabbatiſmum illum beatum perpetuo duraturum, quem ſancti expectant.

Quibus in rebus ſita erat obedientia ſabbati apud Iudæos?

In uacatione totius familiæ ab operibus ſeruilibus, in ceremoniarum & ſacrificiorum obſeruatione, in meditatione legis Dei, in fidei & caritatis exercitijs. Vt ergo iſta opera præcepta erant: ita his contraria prohibita.

DE FESTIS CHRISTIANORVM.

Quotuplicia ſunt feſta Chriſtianorum?

Triplicia. Dominicus dies, Feſta Saluatoris, Memoriæ ſanctorum.

Cur

Cur Dominicus dies obſeruatur?

Conſeruandi miniſterij, exercendæ pietatis, ordinis & diſciplinæ gratia.

Cur feſta ſaluatoris obſeruantur?

Primò, ut ordine diſcatur hiſtoria, 2. ut ſigillatim perpendantur beneficia. 3. ut beneficijs rectè utamur, in Dei gloriam, & noſtram ſalutem.

Cur feſta celebrantur ſanctorum?

Multis ſanè de cauſis. 1. Vt cognoſcatur hiſtoria Eccleſiæ. 2. ut cogitentur beneficia Dei ergà membra Eccleſiæ. 3. Vt gratiæ Deo pro ipſis agantur. 4. Vt uarij ſanctorum caſus perpendantur. 5. Vt ſanctos imitemur in pœnitentia, uita, cultu, confeſſione, conſtantia, patientia & alijs uirtutibus. 6. ut pijs ſuſpirijs ſanctorum expetamus conſortium.

Quæ ſunt opera Chriſtianorum feſtorum?

1 Abſtinere ab operibus impedientibus ſanctificationem ſabbati. 2. Sacris cœtibus reuerenter intereſſe.

3 Partem doctrinæ cœleſtis, quam proponit eccleſia piè meditari. 4. Ceremonijs cum

ſumma grauitate & religione uti. 5. Sanctificationi animæ & corporis ſtudere per opera primi & ſecundi præcepti. 6. Familiam ſuam piē exercere, inſtruendo, monendo, & corripiendo. 7. Exemplo Chriſti & ſanctorum, opera caritatis exercere uiſitando ægrotos, conſolando triſtes, iuuando egenos.

Quæ opera prohibentur?

Cum operibus præceptis pugnantia.

Vt cum primo, ſeruilia opera impedientia miniſterium, & uoluptuaria.

Cum ſecundo, uel non intereſſe ſacris, uel uel ſine fructu intereſſe, uel cum ſcandalo intereſſe.

Cum tertio, docentem non audire, ſed uel contemnere, uel culpare, ſi culpa uacat.

Cum quarto, uel nunquam uti ſacramentis, uel ſine fide uti, uel male de ſacramentis ſentire, uel honeſtas & graues ceremonias calumniari.

Cum quinto, Impuritati animæ uel corporis indulgere.

Cum ſexto, uel familiam negligere, uel eam auocare ā ſacris, uel prauē inſtituere, uel non explorare quantum in pietate proficiat.

Cum ſeptimo, nulla ægrotorum, triſtium, & egenorum cura tangi, nullis caritatis operibus occupari.

Quæ

Quæ ſunt præmia ſeruatæ, & quæ pœnæ violatæ huius legis?

Præmia & pœnæ ſunt hæc ſpecialia, ut enim præmium ſeruati ſabbati eſt profectus in pietate : ita pœnæ eiuſdem uiolati eſt pietatis naufragium, & piorum exercitiorum iactura.

Vſus huius legis petatur ex primo præcepto.

DE QVARTO PRÆCEPTO.

Quodnam eſt quartum præceptum?

Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut prologentur tibi dies, & benē tibi ſit.

Antequām explicationem ſecundæ tabulæ aggrediamur ſciendum uenit, quod omnis obedientia Secundæ tabulæ oriatur ex obedientia primæ tabulæ: Prima immediatam obedientiam erga Deum, Secunda uero tabula mediatam poſtulat.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quod Deus ſit amans ordinis, & gratitudinis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quis Finis?

Vt conſeruentur in mundo ſtatus, et ordines, quos Deus ordinauit.

Quid eſt honor?

Honor eſt reuerentia, quæ ueneramur proximi dignitatem, quam uel ſuſtinet ex officio, uel ex peculiaribus donis Dei habet.

Quid voce parentis ſignificatur?

Nomine PARENTIS Synecdochicè omnes ſignificantur Superiores, ſicut libero-

rum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rum uoce omnes inferiores notantur.

Diſpone ordine gradus inferiorum & ſuperiorum?

Parentes	Liberi
Præceptores	Diſcipuli
Tutores	Pupilli
Patresfamilias	Domeſtici
Miniſtri uerbi	Auditores
Magiſtratus	Subditi

REGVLA.

Horum analoga iura & officia requiruntur in hoc quarto præcepto.

Quotuplicia opera requiruntur hoc præcepto.

Triplicia.

Alia enim reſpectu inferiorum, alia ſuperiorum, alia reſpectu finis huius præcepti, qui eſt conſeruatio ſtatuum in mundo, quos Deus ordinauit.

Quæ opera mandantur inferioribus hoc præcepto?

Omnia ſignantur uoce honoris, & ſunt hæc præcipua. 1. Statuere ſtatum ſuperio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rum eſſe ordinationem diuinam. 2. Libenter ſe ſubijcere poteſtati maiorum. 3. Vera ſtorga parentes complecti.
4. Reuereri. 5. Obedire in honeſtis & licitis. 6. Gratitudinem & beneficentiam exhibere. 7. Errata maiorum ἐπιεικείᾳ tegere, uel prudenter diſſimulare.

Quæ ſunt opera mandata ſuperioribus?

Omnia, quæ officijs liberorum iure analogo reſpondent, ut ſunt:
1 Mutuus amor. 2 Diligens educatio. 3 Prudens tractatio, ne uel indulgentia, uel auſteritate nimia perdantur liberi. 4 Liberos in bonis artibus, & pietate erudire.
5 Non facientes officium uirgis & pœnis cohibere.

Quæ ſunt opera quæ præceptoribus mandantur.

1 Amare diſcipulos.
2 Fideliter docere.
3 Quæ docta ſunt repetere, & examinare.
4 Caſtigare torpentes.

Quæ ſunt opera quæ mandantur Magiſtratibus & tutoribus?

Quia

Quia in parentum locum ſuccedunt Magiſtratus & Tutores, eadem ipſis officia incumbunt, licet adminiſtrationis modus uarius eſt.

Quæ opera requiruntur ratione Finis?

Præter enumerata, recta conſtitutio Rerumpub: & Oeconomiarum, ut nemo in ijs ſit ocioſus, ſed ſinguli ſuas operas deſtinent conſeruationi totius corporis. Huc leges utiles, huc iudicia pertinet. Commendatur ergo cuiq; diligens in ſua uocatione functio. Magiſtratus proindè cura erit, ut ſinguli ſuum officium rectē faciant, ut ita humana ſocietas conſeruari poſſit.

Quæ opera prohibentur hoc præcepto?

Omnia, quæ enumeratis contraria ſunt, quæ ſunt diſponenda iuxta ordinem operum præceptorum.

Quæ ſunt præmia obedientiæ, & quæ pœnæ inobedientiæ?

Vt præmia benedictionis: ita pœnæ maledictionis uocabulo ſignantur. Pœnæ ſunt: Infortunium, calamitas, uaſtatio familiæ & domus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

domus, Rerumpub: turbatio, eccleſiæ dilace ratio, ac multa alia huiuſmodi.

Quis eſt Vſus?

Vſus idem qui primi, nimirum ut primum examinemus noſtrum factum ad normam legis. Deinde delictum conſpicientes, doleamus ob commiſſum peccatum. Tertiō: ut ſentientes ſententiam legis confugiamus ad Chriſtum. Quartō: nacti remiſſionem peccatorum, ad legem redeamus, ut tum demum nouam obedientiam præſtemus Deo.

DE QVINTO PRÆCEPTO.

Quodnam eſt quintum præceptum?

Non occides. id eſt. Tu homo non occides proximum, id eſt, quemuis alium hominem. Antitheſis:

Vitam proximi conſeruabis.

Quæ eſt Ratio huius præcepti?

Quia homo conditus eſt ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, homo non debet hominem occidere. Gen: 9.

Quis eſt Finis?

Vt mutuis officijs, & mutua beneuolentia hō=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tia hominum ſocietas inter ſeſe coaleſcat & conſeruetur.

Quid eſt occidere?

Eſt perſonam proximi quouis modo lædere.

Quid eſt proximus?

Quilibet homo, ſiue benē, ſiue malē nobis uelit: ſeu quilibet, ſiue benē, ſiue malē meritus eſt de nobis, ſiue ſit peregrinus, ſiue domeſticus, iuxta parabolam de Samaritano.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ opera prohibentur hoc præcepto?

Duplicia, ſcilicet:

Quæ ſunt gradus ad externum homicidium, & ipſum externum homicidium.

Qui ſunt gradus ad externum homicidium?

Cogitata, affectus, dicta & facta pugnantia cum dilectione proximi.

Cogitata & affectus: ut impatientia, faſtidium, contemtus proximi, uindictæ cupiditas, ira, inuidia.

Dicta: ut maledictum, conuicium, obtrectatio. Facta: ut inſultatio, prouocatio, pulſatio, & huiuſmodi multa, quæ continentur in generibus poſitis.

Quid eſt externum homicidium?

Eſt hominem contra legis iuſticiam, ſententia, uel manu de medio tollere.

Quæ opera præcipiuntur?

Hoc ex comparatione contrariorum liquet, & ex deſtinatione eorum quæ finem præcepti concernunt.

Quæ ex comparatione colliguntur?

1 Patien-

1 Patientia
2 Beneuolentia
3 Facilitas
4 Comitas
5 Placabilitas
6 Clementia
7 Affabilitas
8 Benedicentia
9 Beneficentia

Quæ reſpectu finis requiruntur?

Iuſticia particularis, qua paribus reddimus officia : Miſericordia, qua afflictis & egenis ſuccurrimus, & Fortitudo animi, qua oppreſſos defendimus.

Quæ ſunt præmia obedientiæ?

Beati, inquit dominus, mites, Beati pacifici, beati miſericordes. Et Iohannes: Deus Caritas eſt, & qui manet in Caritate, in Deo manet, & Deus in eo. Talia ſunt multa corporalia & ſpiritualia præmia, quæ uoce benedictionis continentur: Remittite & remittetur uobis.

Quæ ſunt pœnæ transgreſſioni additæ?

Qui, inquit dominus, ſanguinem hominis effuderit, effundetur & ſanguis eius: Item, qui gladium acceperit, gladio peribit, Inquieta uita multiplex periculum.

Sed quid de præceptoribus, parentibus & Magiſtra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

& Magiſtratu dicendum eſt, qui interdum iraſcuntur, & Magiſtratus haud raro hominem ē medio tollit.

Hæc ſunt officia diuinitus illis commendata : uerum cauendum eſt, ne illorum officium uicioſis corrumpatur affectibus.

Qualis quæſo ira in præceptoribus, Parentibus, atq; alijs Superioribus ferenda?

Quæ ex bona cauſa, id eſt, amore erga proximum procedit moderatē ad bonum finem, id eſt, ad conſeruationem & emendationem proximi.

Quis Vſus?

Idem qui eſt ſuperiorum.

DE SEXTO PRÆCEPTO.

Non Mœchaberis.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quia Deus puriſſimus, & caſtiſſimus eſt ſpiritus, requirit ab omni rationali creatura, puritatem & caſtitatem.

Quis eſt finis huius præcepti?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Vt abnegata omni immunditia, in uera ſanctitate imaginem Dei repræſentemus, ac ſocietatem coniugalem à Deo mandatam amplectamur.

Quæ opera prohibentur?

Triplicia: Primo, quæ ſunt gradus ad libidinem animi uel corporis.

2. Signa quæ declarant libidinem.
3. Externum factum expreſſe prohibitum.

Qui ſunt ergo gradus hîc prohibiti?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Occaſio: ut ocium, malum ſodalitium. 2. Cogitatio impura. 3. Affectus inordinatus, concupiſcentia praua. 4. Intemperantia omnis.

Quæ ſunt ſigna teſtantia libidinem animi?

1. In ſermono ſpurcities. 2. Amatoriæ cantilenæ. 3 In uultu procacitas. 4. Nutus libidinoſus. 5. In inceſſu mollities. 6. In habitu deliciæ ad excitandam libidinem compoſitæ.

His adijciuntur concertationes et certamina potandi, prouocationes ad libidines, gula, ebrietas, quæ omnia in ocio tanquam in molliſſimo puluinari recumbunt.

Quodnam eſt externum factum præcepti?

Omnis uſus Veneris extra honeſtum coniugium: ut raptus, fornicatio, adulterium, inceſtus, & nefandum illud Sodomiticum flagitium.

Quæ opera præcipiuntur?

1. Animi, & corporis caſta puritas. 2. Continentia, 3. Sobrietas. 4. Refrenatio pullulantium affectuum. 5. Caſta honeſtas

in dictis,geſtibus & factis. Præterea etiam omnia exercitia quæ faciunt ad concilian-dam, & conſeruandam caſtitatem: & dili-gens commiſſi muneris functio, Ieiunium, corporis caſtigatio, abſtinentia à rebus pro-uocantibus hominem, breuiter mortificatio ueteris Adami.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ legis?

Multiplicia ſanè ſunt: Primò enim Deus delectatur habitare in Caſtis animis. Deinde Dominus ait, Beati Mundi corde, quoniam ipſi Deum uidebunt, 3. bona conſcientia. 4. felix in aliјs rebus ſucceſſus. 5. Exemplum caſtitatis ornatur præmiјs ſpiritualibus, & corporalibus.

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

1 Deus deſerit impurum animum & ex-pellitur Spiritus ſanctus. 2. Satan ingredi-tur domum ſibi aptiſſimam. 3. Mentis iudi-cium corrumpitur, iuxta illud: Fornicatio, uinum & ebrietas auferunt cor. 4. Errores in omnibus actionibus. 5. Mala conſcientia. 6. Infamia. 7. Variј morbi. 8. Aeternus inte-ritus, niſi maturè occurratur per pœnitenti-am.

Quis eſt vſus?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Idem qui & ſuperiorum.

Quomodo Paulus exaggerat vio-lationem huius præcepti?

Sex argumentis, quorum primum ſumtum ab ordinatione Dei.

Corpus deſtinatum eſt Deo, Ergo horrendum ſcelus eſt iſtud libidine contaminare.

Secundum ſumitur à nobilitate corporis: Corpora Chriſtianorum ſunt membra Chriſti, Ergo horrendum ſcelus eſt illa ſcortis communicare.

Tertium à grauitate ſceleris:

Reliqua peccata ſunt extra corpus, Sed qui ſcortatur in proprium corpus peccat.

Quartum à deſtinatione corporum Chriſtianorum: Sunt enim corpora Chriſtianorum templa Spiritus ſancti, Ergo grauiſſimum ſcelus eſt, illa ulla libidine contaminare.

Quintum ſumitur à iure diuino, naturali, & ciuili: Res emta eſt ſub iure emtoris.

Chriſtiani ſunt emti ſanguine Chriſti, Ergo, grauiſſimum flagitium eſt ea libidine contaminare.

Sextum ſumitur à fine noſtrorum animorum, & corporum. Glorificate, inquit Paulus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

lus, Deum in ſpiritu, & corpore ueſtro, quæ ſunt Dei.

An contra hoc innatum vicium libidinis nulla ſunt remedia?

Imò ſunt potiſſimum quatuor, hoc diſticho comprehenſa.

Ores, caſta legas, ieiunes, ocia uites,
Si ſeruare uoles corpora caſta Deo.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quodnam eſt ſeptimum præceptum?

Non furaberis.

Quid eſt furari?

Eſt quocunq; modo facultatibus proximi inſidiari, & eas ſibi uſurpare.

Quæ eſt ratio Præcepti?

Cũm Deus iuſtiſſimus ſit, uult ut ad normam ſuæ iuſticiæ, ſuum cuiq; tribuamus.

Quis eſt Finis Præcepti?

Vt noſtra ſorte contenti, ſuum cuiq; tribuamus, ac communem ſocietatem communibus officijs foueamus, ac iuuemus.

Quæ opera prohibentur?

Cauſa, uidelicet cupiditas habendi, & eius effectus : nimirum furtum.

Sed quotuplex eſt furtum?

Duplex.

Humanum, & Satanicum. Humanum rurſus duplex : Aliud enim in rebus committitur, aliud in iure.

Quæ furti genera committuntur in rebus?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1 Clancularia alienæ rei ſurreptio.
2. Violentia, cui rapina,& præda ſubijcitur.
3 Impoſtura, quæ committitur in
1. Pondere. 2. Menſura.
3. Numeratione. 4. Contractu.
5. Rerum permutatione. 6. fucatis mercibus 7. Rerum falſa prædicatione.
4. Prætextus iuris, uidelicet cum ſpecie aliqua iuris, aliena ad nos transferimus.
5. Prætextus donationis, cum uidelicet ſuperiores aliquid ab inferioribus petunt, quod ipſi negare non audent.

Quando furtum committitur in iure?

Quando alijs,quod ipſis uel ex pacto, uel ex officio debemus, non præſtamus,ut cum negas operario mercedem, uel quandocunq; homines non reddunt ſibi mutuo Caritatis officia.

Age, poſtquam incidimus in mentionem debiti, explica nobis debitorum rationem.

Cũm Paulus inquit, nemini quicquam debeatis, niſi hoc, ut alij alios diligatis, Significat duo eſſe debitorum genera. Quorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

unum omnino ſoluendum eſt, Ita ut amplius non debeas. Alterum ſoluendum quidem ſemper, ſed non ita ſolui poteſt, quin perpetuo debitor maneas: Res mutuò acceptas ubi ſolueris non amplius debes, proximum nunquam ita dilexeris, quin adhuc debitor maneas.

Sed vnde huius duplicis debiti differentia petenda eſt?

Ex duplici obligatione: Quarum una eſt ciuilis, Altera naturalis. Ciuilis obligatio, eſt cum legibus magiſtratus ad ſoluendum debitum cogimur. Debita, quæ hac obligatione debentur, uult reddi Paulus, ſicuti & hoc præceptum: Non furtum facies. Naturalis obligatio, quæ & diuina dicitur, eſt, cum lege naturæ & diuina cogimur ad ſoluendum debitum. Lex naturæ eſt, quod uis tibi, hoc facito alteri, & contrà: quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Lex diuina, dilige proximum tuum ſicut te ipſum. Iuxta hoc debiti genus, ſemper manemus debitores, & iuxta quod boni uiri ſemper inueniunt, quod proximo debeant, quemadmodum Samaritanus qui ſpoliatum Iudæum refocillauit.

Quodnam eſt diabolicum furtum?

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quod committitur ad imitationem Diaboli, qui animos primorum parentum auocauit à Deo, ut ſibi adhærerent; Sic Abſolon dicitur furatus eſſe corda uirorum Dauid, cuius furti rei peraguntur, Qui animos diſcipulorum à præceptoribus auellũt, ſubditorum à magiſtratu, liberorum à parentibus, ſeruorum à dominis &c. 2. Samu: 15.

Quæ opera mandantur?

1 ἀυτάρκεια, qua quis ſua ſorte contentus uiuit.

2. Labor probus in honeſta uocatione.

3. Commutatiua iuſticia ſeruans æqualitatem in contractibus.

4 Liberalitas, & miſericordia.

5 Vſus facultatum legitimè acquiſitarum pius, & ſanctus. De hoc rerum uſu uide Enchiridion in loco diuitiarum.

Quæ ſunt præmia præſtitæ legis?

Eadem quæ quarti præcepti, Iuxta illud: pondus habebis iuſtum & multo uiues tempore: Item, qui fœneratur Domino, miſeretur pauperis: Item Pſalmus : miſeretur, & accommodat iuſtus, & ſemen eius in benedictione erit.

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Prout ſunt uaria furtorum genera, ita & pœnæ ſunt uariæ. Et quoniam fures non ſolum politicam ſocietatem turbant, contra quartum præceptum, Verum etiam Oeconomias euertunt, incurrunt in uarias pœnas, ut ſunt Maledictio, mala conſcientia, infamia, damnum in rebus, iuxta illud : uæ qui prædaris, quoniam ſpoliaberis ipſe. Et Auguſt : Nemo habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno, furatur quis ueſtem, & fidem amittit, In arca eſt lucrum iniuſtum, in conſcientia damnum.

Quis eſt vſus?

Idem qui eſt ſuperiorum.

Docet'ne præter hæc aliud hoc præceptum?

Imò, duo docet : Primò, quod lege diuina ſanciatur diſtinctio dominiorum.

Secundò, quod pius poſſit iuſtè acquirere facultates, atq; eas rectè poſſidere, contra furores Anabaptiſticos.

DE OCTAVO PRÆ CEPTO.

Quodnam eſt Octauum præceptum?

Non

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

Quæ eſt Ratio præcepti?

Quia Deus eſt uerax, uult ſuam creaturam amantem eſſe ueritatis, & fugere quidquid eſt falſum & fictum.

Quis eſt Finis?

Vt ueritatem ſine fuco colentes, placidius & tranquillius in humana ſocietate uiuamus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ opera hac lege prohibentur?

Quæcunq; ſub nomine falſi teſtimonij intelligi poſſunt.

Quot modis committitur falſum teſtimonium?

Duobus, ſcilicet:
In iudicio, & extra iudicium.

Quomodo in iudicio?

Cum uel actor falſam accuſationem intendit, uel defenſor inficiatur quæ uerè obijciuntur, uel teſtis aut ignota aut falſa teſtatur, uel iudex aliquo affectu corruptus peruertit ueram ſententiam. Prohibentur ergo hic falſa accuſatio, mendax defenſio, uanum teſtimonium, & legis corruptio.

Quomodo committitur falſum teſtimonium extra iudicium?

Tribus modis. Animo, lingua, facto.

Quomodo Animo?

Cum animus malam ſuſpicionem de proximo fouet, & non candidè, ut par eſt, de eo iudicat.

Quomodo lingua?

Docendo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Docendo praua, calumniando ea, quæ uel bene dicta ſunt, uel mitigari interpretatione poſſunt, detrahendo aliјs honorem & exiſtimationem, criminando, & quouis modo mentiendo.

Quomodo Facto?

Omni hypocriſi in uita & moribus, item picturis & ſignis non iuſtam analogiam ad res ſignatas habentibus, qua in re peccant haud rarò pictores, qui dant rebus formam, quam ipſi fingunt.

Quæ opera mandantur?

In iudicio, amor, & ueritas in actore, defenſore, teſte & iudice: Extra iudicium, amor ueritatis, candor animi, rectum iudicium de proximo, temperantia linguæ. Iacobus: ut ſitis tardi ad loquendum.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ legis?

Eadem quæ quartæ, iuxta illud Pſalm. 33. Si quis homo uult uitam, & diligit uidere bonos dies, cohibe linguam tuam à malo, ne labra tua loquantur dolum. Item Prouerb: 31. Qui cuſtodit os ſuum & linguam ſuam, à tribulatione animam ſuam cuſtodit. Lucæ 8. Nolite iudicare & non iudicabimini.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

Eædem quæ primæ & quartæ legis, ut in exemplis apparet Doech, Senatorum falſo accuſantium Suſannam, Ananiæ, Hoſtium Danielis &c.

Quis vſus?

Vt agnito reatu noſtro deploremus transgreſſionem, ac confugiamus ad Chriſtum, cuius fide iuſtificati conabimur hanc legem uita exprimere.

QVÆSTIO DE MENDACIO.

Eſt'ne omne mendacium prohibitum?

Triplex eſt mendacium: Pernicioſum, Iocoſum, & Officioſum.

Pernicioſum, quo uel gloria Dei obſcuratur, uel proximus læditur, idq; uel in perſona, uel in fama, uel in rebus: hoc mendacij genus cum fide ſtare nequit.

Iocoſum eſt duplex: Alterum ex petulantia ſeu libidine mentiendi naſcitur, abſq; tamen læſione alicuius, Sed tantum hoc quæritur, ut auditores εὐτραπελίᾳ demulceantur; hoc quia non decet Chriſtianam grauitatem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tatem, fugiendum eſt. Aliud rebus deſcribendis ſeruit: ut Apologi, Dramata. Hoc genus, quia utilem finem habet & cum caritate non pugnat, nequaquam eſt damnandum.

Officioſum, quo ut nullus læditur: ita aliqua utilitas ſemper ſpectatur.

Obſtetrices mentitæ ſunt Pharaoni, Raab meretrix ſuo magiſtratui, Dauid fugiens Saulem, Regi Achis. Hoc genus umbra pietatis tegitur, Etſi pugnare cum ſimplicitate Chriſtiana uidetur.

DE NONO ET DECIMO PRÆCEPTO.

Non concupiſces rem proximi.

Antitheſis.

Toto corde ſis proximo carus & utilis.

Quæ eſt Ratio præcepti?

Quia Deus ſanctus & purus eſt, & ab omni mala concupiſcentia alienus, uult nos puritati & ſanctitati ſtudere.

Quis eſt Finis?

Vt nulla cupiditas cum caritate Dei & proximi pugnans humanos animos perturbet, & à recto auocet.

Quid

Quid eſt concupiſcentia in genere?

Eſt bonarum, malarum'ue rerum appetitus.

Quid eſt concupiſcentia mala quæ hîc prohibetur?

Eſt innata ex propagatione corruptæ naturæ corruptio, inclinatio ad res illicitas, & prauitas qua exemplo noſtrorum parentum, qui diuinitatem appetiuerunt, æſtuamus, & ea quæ non deberemus appetimus.

Quæ opera prohibentur hac lege?

1 Damna-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1 Damnatur hic peccatum originis. 2. Appetitio alienarum rerum, omnium malorum fons, πάντων μὲν πρωτίστα κακῶν ἐπιθυμία ἐστί. hanc Plato θηρίον πολυκέφαλον nominauit: 3. Cupiditatum aſſenſus. 4. Cupiditatum geſtus.

Quæ opera mandantur?

1 Boni concupiſcentia legitima.
2 Humani cordis puritas perfectiſſima. 3. Vt non minori cura res proximi ſaluas cupiamus quam noſtras. 4. Perpetua mortificatio.

Eſt' ne concupiſcentia mala in prioribus præceptis prohibita?

Eſt quidem, Sed diſcernendum eſt inter fontem & riuulos, hic fons intercludi præcipitur, illic riuuli, hic paſſiua concupiſcentia, illic actiua, prohibetur.

Quæ præmia frenatæ concupiſcentiæ?

Omnis primæ & ſecundæ tabulæ promiſſiones huc pertinent, Nam ex frenata concupiſcentia, Obedientia ergo totam legem naſcitur.

Quæ ſunt pœnæ laxatæ concupiſcentiæ?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Omnes quæ in ſuperioribus præceptis recitatæ ſunt.

Quis vſus?

Vt agnitum Originis malum deploremus, ac confugiamus ad communem medicum Chriſtum, rogantes ut ſuo ſanguine nos purificet, quo aliqua ei grata faciamus.

DE SECVNDA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt ſecunda pars Catechiſmi?

Symbo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Symbolum Apoſtolicum.

Quid eſt Symbolum Apoſtolicum?

Eſt ſummaria quædam comprehenſio articulorum ſeu capitum Chriſtianę religionis, quæ totius doctrinæ Chriſtianæ ueluti fundamentum eſt.

Quæ eſt Ratio nominis?

Quia hæc fidei profeſſio, eſt ueluti nota, & teſſara quædam militaris quæ Symbolum appellatur. Quemadmodum enim milites mundani ſuo ſymbolo teſtantur, & cui ſeruiant, & cuius ſint hoſtes: Ita Chriſtiani hac fidei ſuæ profeſſione teſtantur ſe & Chriſto regi ſeruire, & eſſe hoſtes Diaboli, & membrorum eius.

Cur Apoſtolicum dicitur?

Quia uel ab Apoſtolis conſcriptum eſt, & quaſi per manus traditum Eccleſiæ, quemadmodum uetuſtas credidit: uel quia Apoſtolica doctrina nititur tanquam fundamento firmiſſimo.

Quid in ſumma docet hoc Symbolum?

Monſtrat nobis Deum & eius opera, ac

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ueram ſalutis uiam per fidem in Deum indicat.

Quæ ſunt partes Symboli?

Quatuor ſunt partes.

1 De Deo patre.
2 De Deo filio homine facto.
3 De Deo ſpiritu ſancto.
4 De Eccleſia, & Dei erga eam beneficijs.

De his partibus, & quid ſentiendum ſit, & quid credendum confitendumq; ipſum Symbolum docet.

QVÆ EST PRIMA PARS SYMBOLI?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Credo in Deum patrem, omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Declara hanc partem?

Id certa quadam methodo conabor facere. In ſingularum itaq; partium declaratione hæc membra conſiderentur ſparſim.

1 Quænam rescongnoſcenda proponitur, ut eius perſpicua noticia habeatur.

2 Rei propoſitæ confirmatio per ſcripturæ ſententias.

3 Qualis & requiratur fides.

4 Vſus noticiæ, & fidei.

Quæ res proponitur nobis in hac prima parte?

Quod prima perſona unius diuinitatis ſit uerus,& æternus Deus,pater omnipotens, creator cœli & terræ.

Cuius nos admonet appellatio Dei?

Primum, quod ſit unus Deus æternus natura, qui trinus eſt in perſonis, pater, filius, & ſpiritus ſanctus.

2 Quōd hic unus æternus Deus ſit fons,& autor omnis boni.

3 Quōd ex hoc bonitatis fonte liceat haurire omnibus ĳs, qui eum inuocant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

4. Quód tametſi longaminis ſit, & tardus ad iram, ſeueriſſimus tamen ſit oſor eorum, qui aduerſus ſe ſunt contumaces.

Cur pater dicitur Deus?

Duplici reſpectu: 1. Reſpectu filij unigeniti, qua ratione ſola prima perſona trinitatis Pater dicitur.

2. Reſpectu hominum: Idq; uel ratione creationis, quia hominem ad imaginem ſuam creauit, qua re ſuum paternum animum declarauit: Vel ratione gubernationis, Sap: 14. Omnia pater tua prouidentia gubernas: Vel ratione adoptionis, iuxta illud: adoptauit nos in filios in dilecto: Vel ratione donationis, unde à Iacobo dicitur pater luminum, id eſt, autor omnium bonarum rerum. Atq; hoc ſecundo reſpectu, non una aliqua perſona, ſed tota Trinitas Pater dicitur.

Quid hinc colligendum eſt?

1 Quod Deus erga nos paternam curam gerat, iuxta illud Pſal: Sicut pater miſeretur filiorum ſuorum: Ita Dominus miſeretur timentium ſe.

2. Hinc concipienda fiducia erga illum, quòd nos nolit abijcere, iuxta illud Eſaiæ, Numquid mater poteſt obliuiſci filij ſui, etſi illa oblita fuerit, ego non obliuiſcar.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

5. Vt ei debitum officium præſtemus.

Quid ergo huic patri tam clementi debemus?

Etſi omnia ei debeamus, tamen ea quatuor capitibus contineri poſſunt.

Primum enim debemus illi honorem, iuxta illud Malachiæ 6. Si ego ſum Pater ueſter, ubi eſt honor meus?

2. Debemus ei imitationem, Ieremiæ 3. Patrem me uocabis, & poſt me ingredi non ceſſabis. Imitatio autem hæc ſita eſt in tribus potiſſimum.

1. In dilectione, Epheſ: 5. Eſtote imitatores Dei ut filij cariſſimi, & ambulate in dilectione. 2. In Miſericordia Lucæ 8. Eſtote miſericordes ſicut Pater ueſter miſericors eſt. 3. In perfectione, Matth: 5. Eſtote perfecti ſicut Pater ueſter cœleſtis perfectus eſt.

3. Debemus ei obedientiam, cum quia Pater eſt, idq; filij unigeniti exemplo, tum ob beneficiorum cumulum, præterea ob fructū obediētiæ. poſtremo propter uitãdas pœnas.

4. Debemus ei patientiam in cruce & afflictionibus, his de cauſis, 1. propter exemplum filij unigeniti 2. Propter mandatum Dei, Prouerb 3. Diſciplinam Domini fili mi ne abieceris. 3. Propter fructum patientiæ, in ſilentio & ſpe poſſidebitis animas ueſtras.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Cur addit Symbolum Omnipotentem?

Hoc Epitheton proprium Dei eſt, unde quinq; colligamus.

1 Quōd omnia poſſit quæ uelit, uult autem & quæ promiſit paternē,& quæ comminatus eſt iuſtē. 2. Quōd nulla potentia poſſit ei reſiſtere, aut eum impedire. 3. Quod conſeruaturus ſit Eccleſiam ſuam, uel in medio hoſtium,Id enim promiſit paternē. 4. Quōd ſit perditurus olim hoſtes Eccleſiæ, Id enim iuſtē comminatus eſt. 5. Admonentur cum pij, tum impij: Pij quidem, ut ſpem futuræ liberationis promiſſæ non abijciant, Impij uero iudicij & damnationis, niſi mature reſipiſcant.

Cur addit creatorem cœli & terræ?

Vt hoc argumento eius Omnipotentiam conuincat.

Quid in creatione ſpectandum eſt?

Omnipotentia, ſapientia , iuſticia & bonitas. Omnipotentia,quod ex nihilo condiderit omnia.

Sapientia, quōd ordine condiderit. Iuſticia in gubernatione & prouidentia conſpicitur.Bonitas in communicatione ſuorum donorum.

Quis

Quis eſt finis creationis?

Vt Deus laudetur, & celebretur, Iuxta illud: Omnia propter ſeipſum creauit.

Quis vſus creationis?

Vt nos in timore Dei cum ſumma reuerentia utamur creaturis Dei in Creatoris gloriam.

Quæ ſunt teſtimonia, quibus prima Symboli pars confirmatur?

Deut: 6. Audi Iſraël, Iehouah Deus noſter Iehouah unus eſt. Malachiæ 2. Nunquid non pater unus omnium noſtrum, Nunquid non Deus unus creauit nos. Pſalm: 33. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Item Pſalm: 19. Cœli enarrant gloriam Dei.

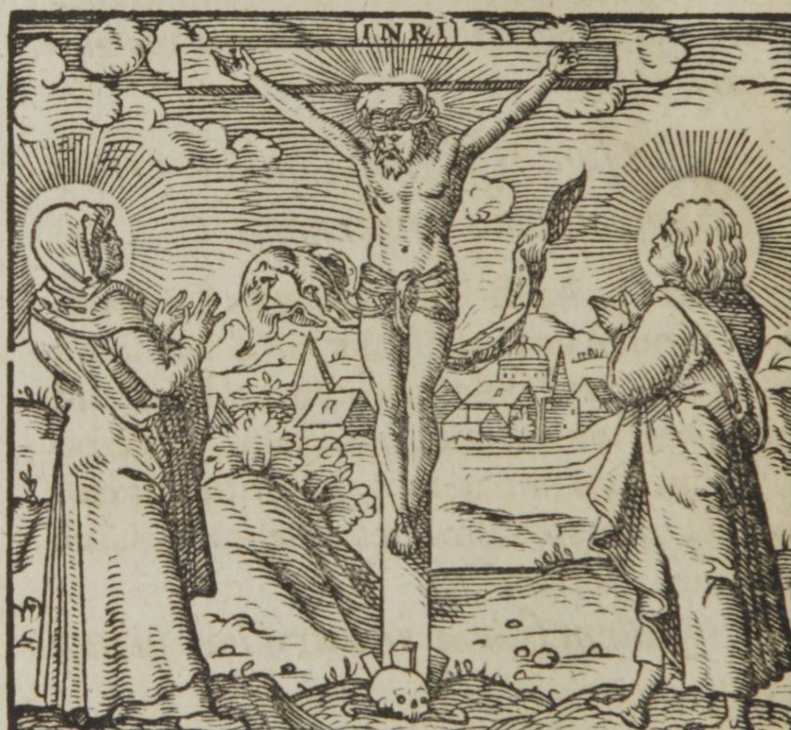
Qualem fidem requirit hæc prima pars?

Id hiſce uerbis ſignificatur, Credo in Deum. Eſt autem in Deum credere, certa fiducia ſtatuere, quod uelit noſter Deus eſſe, noſter Pater, ſuſtentator & defenſor, cui nemo reſiſtere poteſt.

Quis eſt vſus articuli?

Vt anima, lingua, & externa obedientia, hunc Deum noſtrum eſſe teſtemur, idq; profiteamur coram toto mundo.

QVÆ EST SECVNDA PARS DE REDEMTIONE.

Optimo ordine ad redemptionem transit, ſicut poſtea à gratia redemtionis tranſit ad immortalitatis gloriam.

Hæc pars quot habet articulos?
Sex. Recita quæſo illos?

1 Et in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum.

2 Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto & natus ex Maria uirgine. 3. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, Deſcendit ad inferna. 4. Tertia die reſurrexit à mortuis, 5. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris Omnipotentis, 6. Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.

AGE EXPLICA PRIMVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE, QVI EST,

Et in IESVM Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum.

Hic articulus multa paucis complectitur: Primum enim monſtrat, quæ ſit altera perſona in Diuinitate.

2. Eius nomen exprimit, quod filio Dei homini nato impoſitum eſt, quo ſignificantur eius beneficia. 3. Apellationem addit, qua modus ſaluandi ſignificatur. 4. Hunc Dei Filium Dominum & Monarcham Eccleſiæ pronunciat.

5. Qualis fides huius articuli requiratur exponit.

Quæ eſt altera perſona in diuinitate?

Eſt

Eſt æterni patris coæternus filius, qui, ut eſſentia idem eſt Deus cum patre, & ſpiritu ſancto : ita proprietate diſtincta ab utroq; perſona.

Quomodo hoc probas?

Quia ſcriptura dicit, Iehouah Deus noſter Iehouah unus eſt, cogimur fateri unum tantum eſſe Deum eſſentia, & naturæ ſimplicitate: Verum quia eadem ſcriptura filium alium à patre teſtatur, ut Iohan. 1. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, neceſſe eſt fateri fili-

teri fili-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

teri filium diſtinctam perſonam eſſe à patre. Hac ſimplici confeſſione contenti ſimus.

Nomen quod filio Dei impoſitum eſt?

In circumciſione inditum eſt illi nomen Ieſus, quemadmodum Angelus præcepit, ac rationem reddidit, quōd ſuum populum ā peccatis eius liberaturus eſſet.

Diſtinctius quæſo explana quid doctrinæ, & conſolationis ſub hoc dulciſsimo nomine Ieſu contineatur?

1. Quia *IESVS* dicitur ex eo quōd ſit ſaluator mundi, ſignificatur quōd totus mundus ſine eo perditus, & damnatus ſit.
2. Quōd filius Dei ſolus fons, & uia ſalutis, ut qui ſolus iure *IESVS* appellatur.
3. Ex ſecundo ſequitur, quod nulla opera, & nulla παθήματα ſint meritoria ſalutis.
4. Quòd hoc nomen *IESVS* monſtret nobis Antidoton contra deſperationem, particularitatem, indignitatem, magnitudinem peccati, atque adeo aduerſus omnia mala.
5. Hoc nomine Ieſu, ſumma Euangelij proponitur. Vt enim admonet nos peccati,

& dam-

& damnationis: ita monſtrat ſalutem, & redemtionem per remiſſionem peccatorum in nomine Ieſu. Hinc dominus Lucæ. 24. Oportet in nomine meo prædicare pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum, Et Iohannis. 1. Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Et idem in Epiſtola: Sanguis Ieſu Chriſti purgat nos ab omni peccato.

Quæ eſt appellatio, qua modus ſaluandi indicatur?

Chriſtus: nam ut nomen Ieſus docet, quod ſit ſaluator: Ita appellatio Chriſtus aperit quomodo ſit ſaluator.

Hoc dic apertius:

Chriſtus græcè, hebraicè Meſſias, latinè unctus, filius Dei dicitur triplici de cauſa. 1. quia eſt propheta. 2. Quia eſt ſacerdos ſeu Mediator. 3. Quia eſt Rex.

Quomodo Propheta?

Quia, ut olim ſuo ſpiritu Prophetis promiſſionem reconciliationis reuelauit: Ita hiſcè poſtremis temporibus eandem ſua uoce propoſuit & inculcauit, iuxta illud: Nemo uidit Deum unquam, Sed filius qui eſt in ſinu patris, ipſe nobis reuelauit.

Quomodo Sacerdos ſeu mediator?

Propter uictimam, & interceſſionem. Nam ut uictima ſua placauit patrem: Ita ſua interceſſione interpellat patrem, ut qui ſolus mediator conſtitutus eſt Dei & hominum, 1. Timoth. 1.

Quomodo nobis Rex eſt?

1. Quia demolitus eſt poteſtates & deſtruxit opera Diaboli, iuxta illud pſalmi, & Pauli: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem.
2. Quia ſuo ſpiritu in animis fidelium regnat.
3. Quia defendit Eccleſiam aduerſus inferorum portas.

Quomodo Eccleſia filium Dei ſuum dominum & Monarcham agnoſcit?

Cũm mente, & ore confitetur, & dicit: Credo in Ieſum Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum, ipſum ſolum & non alium agnoſcit in Eccleſia Dominum, & Monarcham, iuxta Pſalm: 2. Ecce conſtitui regem meum ſuper Sion montem meum ſanctum.

Quomodo quæſo eſt Dominus & Monarcha?

Gu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Gubernatione uniuerſali, qua ipſe cum patre, & ſpiritu ſancto, ut omnium rerum: ita & Eccleſiæ Dominus eſt.

2. Eſt Eccleſiæ dominus iure redemtionis, 1. Cor: 6. Eius enim ſumus iuris à quo redemti.

3. Propter defenſionem, qua ſemper adeſt ſuæ Eccleſiæ, eamq; tuetur.

4. Ratione poteſtatis, Is enim ſolus habet poteſtatem imperandi Eccleſiæ, quæ facienda ſunt.

Cur addit ſymbolum, Noſtrum?

Vt quemadmodum pius firmiter ſtatuit, quod filius Dei ſit ſuus Ieſus & ſuus Chriſtus: Ita ſciat quod idem filius Dei perpetuam curam ſui gerat, arceat hoſtes, & tueatur Eccleſiam ſuam ab omnibus malis.

Qualem fidem requirit hic articulus?

Talem, qualem primus, nempe quod pius ita dicat, & profiteatur. Ego firmiter ſtatuo, quod Dei filius ſit meus ſaluator, uerus propheta, unicus ſacerdos ſeu mediator, & Rex omnipotens, adeoq; Dominus, qui me ſua prouidentia gubernat, me redemit, me aduerſus Diabolum defendit, & qui ſolus poteſta-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

poteſtatem habet imperandi mihi, quæ in ſuo regno ſpirituali uult fieri. Ex his etiam conſpicitur uſus.

DIC SECVNDVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, Natus ex Maria uirgine.

Quot potiſsimum ſpectanda in hoc articulo? Quatuor:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Fines aſſumtæ humanæ naturæ ab æterno Dei filio.
2. Cur oportuit mediatorem & redemtorem, Deum, & hominem eſſe.
3. Vtrum opus redemtionis naturæ alicui ſeorſim, aut perſonæ adſcribendum ſit.
4. Quæ potiſſimum circumſtantiæ in Hiſtoria conceptionis, & natiuitatis Chriſti ſunt ſpectandæ.

Quinam ſunt fines aßumtæ humanæ naturæ ab æterno Dei filio?

1. Qui in Geneſi ponitur, ut contereret caput Serpentis, id eſt, interprete Iohanne, ut deſtrueret opera Diaboli, idq́; ſua potentia.
2. Vt ſua uictima, & interceſſione placaret iram Dei, iuxta illud: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.
3. Vt hominem iniuſtum ſuæ obedientiæ imputatione iuſtificaret, & reparata in eo imagine Dei, ipſum uita donaret æterna, iuxta illud 2. Cor: 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Cur oportuit mediatorem eſſe Deum & hominem?

Hoc requirebat iuſticia Dei, neceſſitas, Medi-

Mediatoris conditio, & humana fragilitas.

Iuſticia Dei requirebat, ut aut totum genus humanum ſui reatus cauſa periret, aut aliquis in humano genere peccatum expiaret. Quemadmodum etenim unus homo ſuo reatu fuit mortis, & damnationis autor: Ita congruebat, ut unus in humano genere ſua iuſticia, uitæ, reconciliationis, & ſalutis autor exiſteret: Proinde redemtor & mediator homo eſſe debuit. Neceſſitas hæc eſt: Nulla creatura ſola potuit aut iram Dei placare, aut gemitus cordium uidere, aut mortem regnumq; Diaboli deſtruere, quæ omnia à mediatore requiruntur, ergo neceſſe fuit eum Deum eſſe.

Conditionem mediatoris hanc eſſe oportuit, ut natura coniungeretur partibus diſſidentibus. Fuerunt autem partes diſſidentes Deus & homo: Oportuit igitur Mediatorem Deum & hominem eſſe. Hinc Irenæus: Oportuit mediatorem Dei & hominum, propter ſuam ad utroſq; domeſticitatem in amiciciam & concordiam utroſq; reducere, & facere ut Deus reciperet hominem, & homo reſtitueretur Deo. Humana fragilitas requirebat talem mediatorem, de cuius facultate & uoluntate non dubitaret, & ad quem auderet accedere in ſuis anguſtijs multitudine

peccatorum obrutus. Hinc illud ad Hebræ: Debuit per omnia ſimilis fratribus reddi, ut miſericors eſſet, & fidelis pontifex in iјs, quæ apud Deum agenda forent, ad expiandum utiq; populi peccata.

Vtrum opus redemtionis alicui naturæ ſeorſim, aut perſonæ ſit adſcribendum?

Nec naturæ diuinæ ſeorſim, nec humanæ competit, ſed perſonæ, id quod hiſce quinq; argumentis firmiſſimē colligitur.

Primum ſumitur ab unione hypoſtatica: Si enim alterius naturæ ſine altera eſſe redemtionis beneficium, nunquam λόγος æternus maſſam humanæ naturæ aſſumſiſſet. Nam ſi ſolius diuinæ naturæ eſt, cur aſſumta eſt humana natura? Si ſolius humanæ eſt, quæ fragilis, & infirma eſt, unde tantæ uires & facultates?

Secundum ſumitur ā collatione teſtimoniorum, qualia ſunt hæc: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Chriſtus apparuit ut deſtruat opera Diaboli. Hoc eſt nomen quod uocabūt eum Iehouah iuſticia noſtra. Quod autem extrema duo teſtimonia non ad naturas ſeorſim ſint referenda, ſed ad perſonam per communicationem idiomatum, oſtendit

dit medium, in quo officium mediatoris tribuitur perſonæ, alioqui extrema implicationem contradictionis haberent.

Tertium ſumitur à prærogatiua ſacerdotis Chriſti, qua excelluit ſacerdotes leuiticos, iuxta illud ad Heb: Lex conſtituit Sacerdotes habentes infirmitatem, Sermo autem iuramenti, qui poſt legem conſtitutus eſt, filium in æternum conſummatum. Hic, ut eadem epiſtola teſtatur, aſſumſit humanam naturam, ut haberet quod offerret.

Quartum ſumitur ab officijs mediatoris, quæ nec diuinitati ſeorſim, nec humanitati ſeorſim competunt, ſed toti perſonæ conueniunt: Non conuenit ſoli naturæ humanæ placare iram Dei, & deſtrüere mortem, quia per ſe impotẽtior eſt, quam ut id præſtare poſſit: Nec hæc naturæ diuinæ conueniunt ſeorſim, quia ea non obnoxia fuit per ſe ad ea officia præſtanda, debuit igitur mediator Deus & homo eſſe.

Quintum ſumitur à confeſſione Eccleſiæ: Sic enim habet Nicenum Symbolum: Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit. Et Sirillus: Mediator Dei, & hominum eſt, quia in eo Deus & homo coniunguntur.

Quot circumſtantiæ conſiderandæ

 ſunt

ſunt in hiſtoria conceptionis & natiuitatis Chriſti? Sex.

Quænam?

1. Quōd ab Angelo annunciata ſit.
2. Quōd mediator conceptus ſit de ſpiritu ſancto.
3. Quòd conceptus ſit in uirgine, & natus ex uirgine.
4. Quōd ea uirgo fuerit deſponſata uiro.
5. Quōd Mater Redemtoris deſcenderit de proſapia Dauid.
6. Quōd Redemtor natus ſit regnante Auguſto imperatore. De his circumſtantijs uide Enchiridion.

DIC TERTIUM ARTICULUM DE REDEMTIONE.

Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, deſcendit ad inferna.

Quod particulæ in hoc articulo ſunt ſpectandæ? Sex:

Quænam?

1. Quod filius Dei ſit paſſus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

2. Quo tempore ſit paſſus.
3. Quodnam fuerit paſſionis genus.
4. Euentus paſſionis, uidelicet mors.
5. Sepultura.
6. Deſcenſus Domini ad Infernos.

Verum priuſquam quæram explicationem propoſitarum particularum, proponam quinq; quæſtiones, quarum explicatio illuſtrabit hunc articulum.

1. Qualenam ſit opus paſſio Domini coram Deo Patre.
2. Quænam concurrunt in hoc opere.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

3. Quomodo unius hominis opus ſatisfacere potuerit pro peccatis totius mundi.

4. Vtrum paſſio ſit perſonæ, aut humanæ naturæ tantum.

5. Quomodo fiat applicatio, ut uirtute paſſionis Chriſti noſtrum peccatum expietur.

Qualenam opus eſt paſsio Domini coram Deo?

Eſt Sacrificium propiciatorium, in quo æternus filius homo factus ſeipſum per æternum ſpiritum obtulit patri æterno, ut iſta ſua uictima, & obedientia, & expiaret peccata mundi, & placaret iram Dei, quo omnes qui in ipſum crediderunt, credunt, & crendituri ſunt, per eundem ſanctificentur ad uitam æternam, iuxta illud Iohan: 17. Ego pro ijs ſanctifico meipſum, ut & ipſi ſint ſanctificati in æternum.

Quænam concurrunt in hoc ſacrificio?

1. Occurrit Sacerdos ipſe filius Dei homo factus.

2. Res oblata idem filius Dei.

3. Modus oblationis: Obtulit enim ſe per æternum ſpiritum, quo ſignificatur uis huius Sacrificij.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

4. Quod patri ſe obtulerit.
5. Effectus ſacrificij.
6. Pactum reſpectu hominum: credentibus enim ſolis hoc ſacrificium ſalutare eſt.
7. Eſt finis & ſcopus, nimirum ut credentes habeant uitam æternam merito huius ſacrificij.

Quomodo vnius hominis opus poteſt eſſe ſatisfactorium pro peccatis totius mundi?

Ex indiuidua, ineffabili, & adoranda unione diuinæ naturæ & humanæ eſt dignitas, precium, æſtimatio, meritum infinitum omnium operum, & paſſionum Chriſti. Cùm ergò dicitur, Filius hominis redemit nos per meritum paſſionis ſuæ, nominatur opus infiniti ualoris, uidelicet opus filij hominis, qui eſt Deus. Cùm dicitur mors Chriſti eſt ſatisfactio, precium immenſum proponitur, nempe hominis, qui eſt Deus.

Similiter cùm dicitur, Filius hominis remittit peccatum, opus eſt diuinum, quia is hominis filius, Deus eſt.

Hinc caro Chriſti dicitur caro uitæ, quia eſt caro hominis, qui eſt Deus.

Vtrum paſſio eſt perſonæ, aut humanæ naturæ tantùm?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Paſſio eſt perſonæ, non in diuina, ſed in humana natura, iuxta illud Petri: Chriſtus paſſus eſt carne. Quicquid enim contumeliæ, & iniuriæ irrogatum eſt humanitati Chriſti, ceſſit in contumeliam filij Dei æterni. Vnde Paulus dicit: Dominum gloriæ crucifixerunt.

Quomodo fit applicatio paſsionis Chriſti, ut eius uirtute noſtra peccata expientur?

Hæc applicatio fit uerbo, fide, & ſacramento: Verbo enim quaſi manu Dei offertur: Fide ueluti manu hominis accipitur: Sacramento obſignatur, & eius uis, uſuſq; tanquam in tabula pingitur. De qua re in parte de Sacramentis agetur.

Dic iam tandem de particulis huius articuli?

De prima particula.

De prima particula nempe de paſſione in genere iam dictum eſt. Expoſitum eſt enim qualenam opus ſit coram Deo paſſio domini, quanti ſit precij, & quomodo applicetur.

Dic de ſecunda parte, uidelicet

cur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

cur Symbolum mentionem faciat Pontij Pilati?

Pontius Pilatus fuit præſes à Tiberio Romanorum Cæſare conſtitutus in Iudæa. Fit igitur huius mentio in Symbolo. 1. Vt ſciamus quo tempore, quo loco, ſub quo Magiſtratu, & principe paſſus ſit dominus. 2. Vt reuocemus in memoriam oracula Prophetarum, qui prædixerunt, in quarta Monarchia, & ſublato ſceptro de Iuda paſſurum eſſe Dominum, quemadmodum & Iacob patriarcha, & poſt ipſum Daniel prædixit, qui ipſum annum, quo paſſus eſt quaſi digito demonſtrauit: Poſt 62. Septimanas Chriſtus occidetur. 3. Vt obfirmemus fidem noſtram aduerſus deliria Iudęorum, qui negant Chriſtum adhuc ueniſſe in carnem.

Dic de tertia parte: de ſupplicij genere, Cur videlicet ſit crucifixus?

1. Nullum ſupplicij genus apud Iudæos, aut ullas gentes fuit magis abominabile, aut probroſum, quam hominem in patibulum ſuſpendere. Quare cum Deus uoluit ſuum filium hoc mortis ſupplicium ſubire, ſignificauit peccatum, propter quod expiandum cruci-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

crucifixus eſt dominus, ſumme abominandum, maximè fœdum, & extremè deſtabile eſſe: teſtatusq; eſt iram ſuam maiorem, quam ut potuerit ulla alia ſatisfactione expiari, quàm acerbiſſima, & maxime probroſa morte filij unigeniti ſui. 2. Hoc ſupplicij genus teſtatur, Chriſtum ſuſcepiſſe in ſe reatum noſtrum, adeoq; pœnam reatus, ipſam maledictionem uidelicet, iuxta illud Deut: 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. Hinc Paul: Gal: 3. Chriſtus redemit nos ab execratione legis, factus pro nobis execratio ſeu maledictum. Cruci igitur affixus dominus ſuſtinuit reatum omnium peccatorum noſtrorum, ut nos à maledictione liberaret. Colos: 2. Chirographum quod contra nos erat per legem è medio ſuſtulit, & cruci affixit. 3. Crucifixus eſt, ut ueritas reſponderet figuris. Primum enim uetera ſacrificia, quæ adumbrabant uictimam Chriſti, lignis imponebantur, ut ſignificaretur quòd Chriſtus ligno affixus ſacrificium ſuum perageret, & ſe hoſtiam ſanctam offerret patri. Deinde Sacrificia eleuata in altum antequam comburerentur, ſignificabant exaltationem Chriſti in aram crucis. Præterea idem adumbratum eſt in Iſaac qui ſtrui lignorum impoſitus erat ſacrificandus à patre. Poſtremo omnium elegantiſſimè hoc ſupplicij genus depingit

Aeneus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Aeneus Serpens, quem Moſes palo affixum erexit in Deſerto, quemadmodum Dominus & hunc typum de ſe interpretatur, cũm ait Iohan: 3. Quemadmodum Moſes exaltauit Serpentem in Deſerto: ita oportet exaltari filium hominis, ut Omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat uitam æternam.

Dic de quarta particula, cur mortuus ſit dominus?

Mortuus eſt propter tria, ſcilicet: uaticinia prophetarum, figuras, & fructum mortis. Inter uaticinia hæc ſunt Eſaiæ. 53. Abſciſſus eſt de terra uiuentium, propter peccatum populi mei percuſſi eum, Et in eodem capite, Cum poſuerit animam ſuam pro peccato, uidebit ſemen longæuum, & uoluntas domini in manus eius dirigetur. Figuræ idem adumbrabant: Quemadmodum enim uictimæ uerè occidebantur offerendæ: ita oportuit Chriſtum, ut ueritas reſponderet figuræ, uere mori.

Fructus idem requirebat, iuxta illud Pauli: mortuus eſt propter peccata noſtra. Item, mortuus eſt ſemel, ut nos peccato perpetuò moriamur.

Dic de quinta particula, cur videlicet Sepultus ſit?

1. Id fa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Id factum eſt, ut conuinceret ipſum Dominum uere mortuum fuiſſe. 2. ut ueritas reſponderet figuræ. Quemadmodum Ionas fuit in Cete tribus diebus & noctibus. Ita oportuit Chriſtum in ſepulcro eſſe triduum, quemadmodum ipſe Dominus hunc typum interpretatur. 3. Sepultus eſt, ut unà ſecum in ſepulcro noſtra peccata ſepeliret, tegeret, & in æternum abſconderet à conſpectu patris. 4. ut nobis iter præbeat de ſepulcris noſtris ad uitam. 5. ut nos ſpiritualiter mortui peccato, quieſcamus ab eo, & deſideria ipſius non perficiamus, iuxta illud Rom. 6. Sepulti ſumus per baptiſma cum ipſo in mortem eius, ut quemadmodum ipſe exaltatus eſt per gloriam patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Dic de ſexta particula, videlicet de deſcenſu domini ad Inferna?

Dominus ad inferna deſcendit. 1. ut teſtaretur ſe uictorem eſſe inferorum. 2. ut quemadmodum morte ſua nos ab æterna liberauit morte: ita ſuo deſcenſu ad inferos effecit, ne nos, modo crediderimus in ipſum, poteſtati inferorum ſubijciamur.

Vtrum corpore, aut anima deſcendit ad Inferos?

Hoc, quia

Hoc, quia ſcriptura non exprimit, inquirere noli, Sed Symbolum uidetur innuere quòd totus Chriſtus ad inferos deſcenderit. In qua ſententia & Auguſtinus eſt.

Quid ſentis de illorum ſententia qui limbum patrum fingunt, & Chriſtum inde abduxiſſe Adam & Euam, Adeoq́ pios omnes qui ante Chriſtum mortui erant?

Habent iſta magnos autores, tamen mera ſunt nugamenta, ut quæ nullis ſcripturæ fulciantur teſtimonijs. Deinde non parum detrahunt uirtuti ſacrificij Chriſti, cuius precium infinitum eſt, extendens ſe ad omnia tempora, iuxta illud in Apocalypſi: Agnus occiſus eſt ab origine mundi. Non ergo minus Abraham uictimæ Chriſti uirtute ab infernis ereptus eſt quam Paulus, aut aliquis alius pius, qui poſt exhibitum Chriſtum mortuus eſt. Hæc ſententia eſt analoga fidei.

Vtrum deſcenſio Chriſti ad inferos, ad Chriſti humiliationem, aut exaltationem pertinet?

Cum ſit pars Triumphi Chriſti, non dubium eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

bium eſt quin ad eius glorioſam exaltatio-
nem pertineat.

Quæ fides, & quis uſus?

Fides & uſus reſpondebunt noticiæ. Quē-
admodum fides ſtatuet ſua peccata uictima
Chriſti expiata eſſe: ita uſus conſiſtit in hu-
ius fidei meditatione, mortificatione carnis,
uiuificatione ſpiritus, & gratiarum actione.

DIC QVARTVM ARTI-CVLVM DE REDEMTIONE.

Reſur-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Reſurrexit â mortuis.

Quot ſunt ſpectanda in hoc articulo? Tria:

1. Certitudo reſurrectionis. 2. fructus. 3. fides & uſus huius articuli.

Vnde ſumitur certitudo?

Ex teſtimonijs.

Quotuplicia ſunt teſtimonia confirmantia hunc articulum?

Triplicia; Antecedentia, Coniuncta & Conſequentia.

Quæ ſunt antecedentia?

Sunt duplicia, ſcilicet. Figuræ, & clara prophetarum uaticinia.

Recita figuras aliquot?

Quemadmodum Adam dormiens fuit Typus morituri Chriſti: Ita idem euigilans, ſumta coſta de latere ipſius, adumbrabat reſurrectionem Domini. Et quemadmodum Samſon obſeratis portis clauſus erat in ciuitate, & idem, fractis ſubductiſq; portis, tutus euaſit: ita Chriſtus Dominus obſignato clauſus fuit ſepulcro, & idem uictis inferis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ē morte ad uitam liber egreditur. Et quemadmodum Ionas tertio die eiectus eſt de uentre piſcis : ita dominus tertio die de ſepulcro prodijt uiuus.

Recita aliquot clara prophetarum uaticinia?

Quia hæc infinita ſunt penē, paucis contentus ero. Moſes in uictoria Chriſti ſuper ſerpente, & in benedictione æterna credentium in Chriſtum includit mortis & reſurrectionis myſterium. Dauid pſalmo 15. in perſona Chriſti clarē ait : Non dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Item, Caro mea requieſcet in ſpe. Eſaiæ 53. Cum poſuerit animam ſuam pro peccatis, uidebit ſemen longæuum. Et Daniel Chriſtum occidendum dicit, cui tamen tribuit æternum regnum. Breuiter omnia teſtimonia, quæ concionantur de regno Chriſti, etiam includunt eiuſdem reſurrectionem à mortuis.

Quæ ſunt teſtimonia coniuncta?

Ex multis hæc ſunt. 1. Vacuum ſepulcrum. 2. Teſtimonia Angelorum. 3. Teſtimonia cuſtodum. 4. Apparitiones multiplices, quibus ſe uiuum exhibuit 40. diebus. 5. Aſcenſio eius in cœlum uiſibilis. 6. Donatio ſpiritus ſancti in die pentecoſtes.

Quæ

Quæ ſunt conſequentia teſtimonia?

1. Concio Apoſtolorum omnium 2. Conſeruatio Eccleſiæ perpetua in tantis hominum & Diabolorum furoribus. 3. Spiritus ſanctus, qui hunc articulum in cordibus fidelium obſignat. 4. Erit ipſius glorioſus aduentus.

Quis fructus eſt Reſurrectionis Domini?

Fructus Triplex ſtatui poteſt:

1. Ipſum Chriſtum concernit.
2. Reſpectu Satanæ eiuſq; regni intelligitur. 3. Ad nos homines pertinet. Nam ſi ipſum Chriſtum reſpicis:

Chriſtus ſua reſurrectione factus eſt uictor peccati, mortis, inferni, adeoq; totius regni Satanæ. Et completum eſt teſtimonium: Semen Mulieris conteret caput ſerpentis, id eſt, Chriſtus deſtruet opera Diaboli. Si Sa tanam reſpicis, conculcatus iacet ſub pedibus uictoris, quantũ quidem ad fideles attinet. Nam in reprobis, et contumacibus plenũ obtinet imperium. Si nos homines reſpicis, quibus datus eſt, pro quibus natus, mortuus & excitatus: fructus ſunt plurimi & iucundiſſimi, Hi uidelicet: 1. Remiſſio peccatorum, 1. Corinth: 15. Si Chriſtus non reſurrexit, adhuc eſtis in peccatis ueſtris. 2. Iuſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ficatio. Rom: 4. Reſurrexit propter iuſtificationem noſtri. 3. Donatio Spiritus ſancti, Gal. 4: Emiſit Spiritum filij ſui in cordibus noſtris clamantem Abba pater.

4. Confirmatio fœderis gratiæ, ſeu ſtipulatio bonæ conſcientiæ apud Deum 1. Pet. 3. 5. Innouatio noſtri, eaq; duplex, ſcilicet: Animarum & corporum. Animarum quidem, iuxta illud ad Rom: 6. Reſurrexit, ut nos in nouitate uitæ ambulemus. Corporum uero, iuxta illud 1. Corinth: 15. Chriſtus reſurrexit primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors,& per hominem reſurrectio mortuorum, Et ſicut in Adam omnes moriuntur: Ita in Chriſto omnes uiuificabuntur. 6. Reſurrectio Chriſti uinculum eſſe debet fraternitatis mutuæ. Ita enim Dominus excitatus dixit mulieribus: Aſcẽdo ad Deum meum & Deum ueſtrum, ad patrem meum, & ad patrem ueſtrum. 7. Eſt remedium catholicum aduerſus omnes calamitates animæ, corporis, & famæ, hinc illud Pauli ad Timoth:Memento Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis. 8. Eſt indicium ſtatus gloriæ, & immortalitatis. Regenuit enim nos in ſpem uiuam et immarceſſibilem per reſurrectionem Ieſu Chriſti, 1. Pet: 1.

Quæ fides, & quis uſus huius Articuli?

Quem-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quemadmodum hic articulus primum requirit firmam fiduciam in hunc mortis uictorem. 2. Spem promiſſæ immortalitatis. 3. Confeſſionem & profeſſionem huius fidei coram mundo, & portis inferorum: Ita uſus eius, cum in tota uita, tum in mortis articulo erit, ut nullis fracti calamitatibus perſeueremus in fide, & nouitate uitæ, donec ad finem omnium calamitatum huius mundi, & ſalutis portum peruenerimus.

DIC QVINTVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis,

Quæ ſunt potiſsimum ſpectanda in hoc articulo? Quatuor:

1. Mandatum aſcendentis.
2. Aſcenſionis qualitas.
3. Fructus aſcenſionis.
4. Fides & uſus eiuſdem.

Quod eſt mandatum aſcendentis?

Mandatum aſcendentis Marci ultimo hiſce uerbis deſcribitur: Euntes in mundum uniuerſum, proclamate Euangelion omni creaturæ, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, Qui uerò non crediderit, condemnabitur.

Quæ ſunt præcipuè in hoc mandato conſideranda?

1. In hoc mandato indicatur quàm latè pateant beneficia Chriſti, cum ait: Euntes in in mundum Vniuerſum.
2. Significatur, quomodo eadem beneficia offerantur, cum dicitur: Proclamate Euangelium.
3. Oſtenditur, quibus offerantur eadem beneficia cum inquit: Omni creaturæ, qua

uoce ſignificatur, quod nemo mortalium ſit ā beneficijs Dei excluſus, ſi modo ſibi ipſi non defuerit. 4. Exprimitur quomodo oblata beneficia accipiantur, & quomodo reijciantur, Vt enim fide ſola recipiuntur: ita diffidentia reijciuntur.

Dic de Aſcenſionis qualitate?

Chriſtus aſcendit uiſibiliter corporali & naturali modo ſurſum, & nube ſubuectus eſt in cœlum è conſpectu diſcipulorum Act: 1. Et inde ſubuectus eſt ſupra omnes cœlos, & collocatus in cœleſtibus ad dexteram Dei patris Epheſ: 1. & 4. Articulus ergo hic debet intelligi de uero Chriſti corpore, & corporali ipſius locatione in cœlis, ne putemus uel humanam naturam in Chriſto abſorptam eſſe à diuina, uel diffuſam eſſe in totum uniuerſum cum diuinitate. utrumqꝫ enim apertiſſimè humanitatem Chriſti negat.

An non Chriſtus eſt vbiqꝫ?

Eſt ſanè communicatione idiomatum iuxta illud Iohannis 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit è cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Certum eſt autem, quòd cum hæc loqueretur Dominus cum Nicodemo, corpus ipſius circumſcriptum fuerit in terra. Quare dictum Chriſti omnino per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

communicationẽ idiomatum intelligendū eſt. Vnde Cyprianus: Aſcendit in cœlos, non ubi uerbum Deus antea non fuerat, ſed ubi uerbum caro factum antea non ſedebat, ſcilicet corporali locatione.

Quotuplex fructus eſt?

Duplex:

Vnus ad ipſum Dominum, Alter ad nos pertinet.

Quem fructum inde percepit Dominus?

Is uerbis Symboli exprimitur: Sedet ad dextram patris omnipotentis.

Quæ eſt dextera patris, & quid ſedere ad dexteram patris?

Vt dextera patris eſt diuina eius potentia maieſtas, & imperium: Ita ſedere ad dexteram patris, eſt eſſe æqualem patri diuina potentia, maieſtate & imperio, Id quod ſanè perſonæ Chriſti conuenit. Deinde, quia dextera patris, ut ex 1. Cap: ad Ephe: colligi poteſt, eſt locus beatitudinis, & felicitatis, & requiei, quibus fruimur in æterna uita, corpus Chriſti in eo felicitatis loco collocatum eſt.

Dic de

Dic de fructu aſcenſionis, quem nos homines percipimus?

Is multiplex eſt.

Primum enim aſcendit, ut nobis locum pararet, Iohan: 14. Abeo parare uobis locum, & uos ad me aſſumam.

Secundò aſcendit, ut omnia ſubijciat ſub pedibus ſuis, ut ita emineat caput Eccleſiæ, Epheſ: 1.

Sed quomodo quæſo caput Eccleſiæ dicitur?

Quatuor modis:

1. Efficacia: Nam ſuam uirtutem in membra diffundit. 2. Perfectione uirtutum : Is enim ſolus in Eccleſia omnibus uirtutibus perfectiſſimus eſt. 3. Merito : Is enim ſolus ſua obedientia meruit nobis cœlum. 4. Dignitate ſeu ordine, & autoritate : Nam is ſolus Eccleſiæ Monarcha eſt, & ſolus autoritatem mandandi Eccleſiæ habet.

3. Aſcendit in cœlum, ut radios ſuæ uirtutis ſpargat in uniuerſum orbem, & præcipue in Eccleſiæ membra, ubicunq; in mundo fuerint, ad Epheſ: 4. Aſcendit ſupra omnes cœlos, ut omnia impleret, Non enim aſcendit ut abſit à nobis, ſed ut ſuam Eccleſiam

regat, & ei adſit uſq; ad conſummationem ſeculi.

4. Aſcendit, ut de cœlo dona det hominibus, & in miniſterio Eccleſiæ ſit efficax, Pſalm. 38.

5. Aſcendit, ut in cœlo apud patrem habeamus aduocatum, 1. Ioh: 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & is eſt propiciatio pro peccatis noſtris.

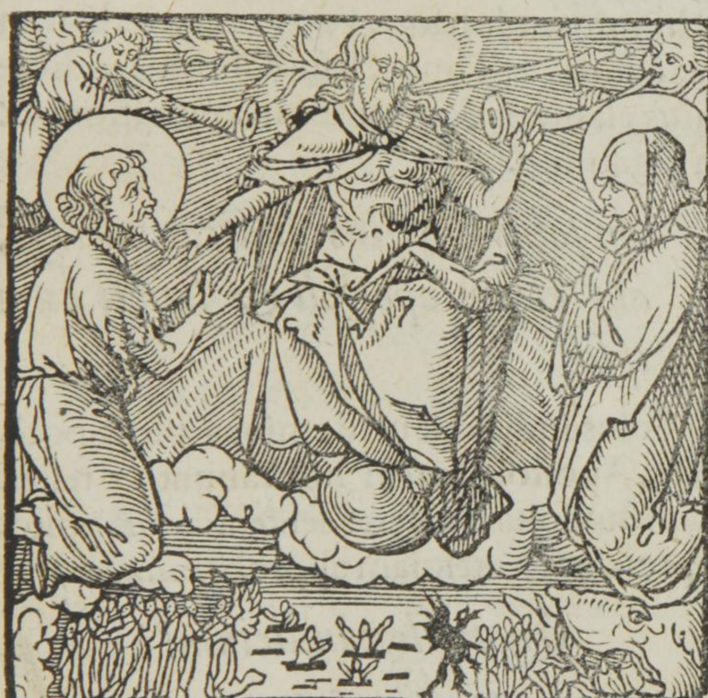
6. Aſcendit, ut noſtra corda ad ſe trahat, quo abſtineamus â mundanis concupiſcentijs, Coloſ: 3. Si reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, ubi Chriſtus ſedet ad dexteram patris. Nam cum Chriſtus theſaurus ſit Eccleſiæ, debet eius cor apud theſaurum ſuum eſſe, Matth: 6. ubi theſaurus tuus, ibi cor tuum. Philip. 3. Noſtrum πολίτευμα in cœlis eſt.

Quæ eſt fides, & quis vſus?

Quemadmodum fides huius articuli eſt, ut Chriſtum triumphatorem mortis, dominum omnis creaturæ & patronem noſtrum apud patrem agnoſcamus, in eum firma fiducia recumbamus, atq; ipſum coram omnibus hominibus & inferorum portis confiteamur: ita uſus in hoc ſitus eſt, ut abnegata omni impietate & humanis deſiderijs leuemus cor-

mus corda noſtra in cœlum, petentes inde in omnibus noſtris calamitatibus auxilium, & expectantes ut nos ad ſe iuxta eius promiſſionem aſſumat, ac donet promiſſam hæreditatem.

RECITA SEXTVM ARTICVLVM DE REDEMTIONE.

Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.

Quot ſunt potiſsimè ſpectanda in hoc articulo? *Qua*

Quatuor:

1. Quis iudex, ſolus'ne Chriſtus, an alij cum ipſo. 2. Quotuplex iudicium exerceatur à Domino. 3. Quid ſpectandum ſit in generali iudicio. 4. Quæ fides & quis uſus ſit huius articuli.

Quis iudex?

Chriſtus Deus & homo, mediator Dei & hominum. Iohan: 5. Pater omne iudicium dedit filio. 2. Tim: 4. Ieſus Chriſtus iudicaturus eſt uiuos & mortuos in apparitione, & in regno ſuo.

An ſolus Chriſtus iudicaturus eſt, aut etiam apoſtoli & ſancti cum ipſo.

Solus iudicabit ut dominus plena poteſtate, Apoſtoli autem iudicabunt ut teſtes: Chriſtus ſolus proferet ſententiam, Apoſtoli prolatam ſententiam approbabunt.

Quotuplex iudicium?

Duplex, ſcilicet:

Particulare, & Generale, quorum illud præcedit, hoc ſequitur. Exercetur autem particulare primum, cum Dominus uel ſuos defendit iuxta promiſſiones: Portæ inferorum non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rum non præualebunt aduerſus eam, uel errantes caſtigat ne cum hoc mundo damnentur, 1. Corinth: 11. Iudicamur à Domino, ne cum hoc mundo damnemur. Huc illud Petri: iudicium à domo Dei incipit. Secundò, cùm impios reprimit, & punit in hoc mundo, quorum ſupplicium præludium quoddam eſt æternæ damnationis niſi reſipiſcant. 3. Cùm animas piorum Angelis tradit deportandas in ſinum Abrahæ. 4. Cum impiorum animas tradit Satanæ puniendas, & cuſtodiendas uſq; ad reſurrectionem generalem. Generale iudicium, eſt quod fiet in extremo die reſuſcitatis corporibus, de quo ſolo hic articulus intelligendus eſt.

Quot ſunt ſpectanda potiſsimum in hoc generali iudicio?

Sex.

1. Signa præcedentia iudicium. 2. Apparatus iudicij & notæ. 3. Quinam ſint iudicandi. 4. Ordo iudicij. 5. Sententiæ pronunciatio. 6. Executio ſententiæ.

Quot ſunt ſigna præcedentia iudicium?

Multa quidem ſunt, ex quibus pauca, quę hodie in omnium oculos incurrunt, recenſebimus ex

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

bimus ex Euangeliſtis. 1. Erunt ſigna in ſole, & luna & ſtellis, hoc eſt, ut Marcus interpretatur, ſol obſcurabitur, luna non dabit lumen ſuum, ſtellæ de cœlo decident, id eſt, erunt crebræ eclipſes ſolis & lunæ, & adeò horrenda conſpicientur meteora, ac ſi ſtellæ de cœlo caderent. 2. Quod Lucas etiam refert, erit anxietas hominum præ deſperatione: cauſam exprimit Matth: & Marcus. Surget gens contra gentem, & erunt bella in omnibus locis mundi. 3. Erunt horrrendi ſonitus, & tumultus maris & fluctuum, adeo tēpeſtates contingent horrendæ & terribiles, quales hæc noſtra ætas plurimas uidit. 4. Virtutes cœlorum commouebuntur, id eſt, in cœlo apparebunt horrendi aſpectus, ut militum concurrentium haſtis, & aliarum rerum comminantium hominibus iram Dei. 5. Et in terra terræmotus, ut Anno 56. terræmotu multæ ciuitates in germania euerſæ ſunt. Et ante 20. annos aliquot urbes in Italia ſunt abſorptæ. Breuiter, cœlum, & terra adeoq; omnia elementa faciem irati iudicis quodammodo referent, ut peccatores admoniti agant pœnitentiam, niſi malint perire. Hæc & huiuſmodi alia ſigna, ut gemmæ arborum (ſicuti dominus ipſe teſtatur) in propinquo æſtatem eſſe ſignificant: ita aduentum iudicis in foribus eſſe prænunciant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Præter hæc ſigna, eſt prophetia domus Heliæ de ſex millibus annorum, Prophetia Danielis de aduentu Domini ad iudicium deficiente Monarchia Romana. Et prophetia Pauli 1. Theſſal: 2. de reuelatione filij perditionis, id eſt, Antichriſti, quem dominus ante aduentum ſuum conficiet ſpiritu oris ſui, & adueniens abolebit manifeſtatione gloriæ ſuæ.

Quis apparatus, & quæ notæ iudicij extremi?

Dominus ipſe emittet angelos ſuos, qui clangore tubæ excitabunt mortuos, & congregabunt homines à quatuor angulis mundi, ut ferantur obuiam domino uenienti in nubibus, & ſimul conſpicietur in cœlo ſignum filij hominis, hoc eſt, iudicis maieſtas & gloria apparebit in conſpectu omnis creaturæ.

Notas ſiue proprietates iudicij tres ponit Paulus ad Roma: 2. ubi diem iudicij uocat diem iræ, reuelationis, & iuſticiæ. Iræ quidem, id eſt, ultionis. Tunc enim ſumetur uindicta de omnibus, qui in hac uita Euangelio credere noluerunt. Reuelationis, quia tum nihil erit occultum, ſed omnium hominum facta patebunt oculis omnium creaturarum, imò in ſingulorum conſcientijs ſentietur

tietur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tietur iudicium proprium, iuxta illud Bernardi. In extremo die, qualem unuſquisq; habuerit conſcientiam, talem & habebit iudicem. Iuſticiæ, ne putetur iudex ita ulciſci, quin iudicium iuſticia temperet, reddatq; unicuiq; ſecundum opera ſua, non quidem ut merentur, ſed ut de cuiuſq; fide & timore Dei teſtantur.

Qui iudicandi ſunt?

Viui & mortui: Viui hic uocantur, qui adueniente iudice uiuunt, mox in ictu oculi transformandi. Mortui dicuntur, qui inde usq; ab Adam ad diem iudicij fatis conceſſerunt, & quieuerunt in ſepulcris. Hi omnes tum uiui congregabuntur coram iudice.

Quis ordo iudicij?

Is ſignatur Matth: 25. his uerbis: Cum uenerit filius hominis in maieſtate ſua, ſedebit ſuper thronum maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes terræ, & ſegregabit eos, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, Et ſtatuet oues quidem à dextris, hœdos uerò à ſiniſtris.

Dic quæ ſit ratio, cur pios quidem oues, impios verò hœdos appellet?

Pios

Pios adpellat oues, quia ueluti oues ſuum paſtorem agnoſcunt, uocem eius audiunt, & eum ſequuntur: ita Chriſtiani Chriſtum agnoſcunt redemtorem, audiunt uocem eius & eum ſequuntur in uero timore Dei. Impios nominat hœdos: Nam quemadmodum hœdi ſuam petulantiam, & libidinem ſequū̃tur ſpreto paſtore: ita impij ſuis affectibus & uoluptatibus indulgentes Chriſtum contemnunt.

Quid ergo de Manaſſe ſentis, qui toto vitæ tempore, vt hircus potius quàm ouis vixit?

Reſpondet Ezechiel Cap: 33. Si egerit impius pœnitentiam, & receſſerit à uia ſua peſſima, & fecerit iudicium & iuſticiam, uiuet. Rectè proinde ait Gregorius: Qualis hinc quiſquis egreditur, tales in iudicio æſtimabitur. Huc & illud ſapient: pertinet, in quemcunq; partem ceciderit arbor, illic iacebit.

Quæ eſt ſententia Iudicis?

Ouibus dicet, hoc eſt, ijs qui ſtant à dextris: Venite benedicti patris mei & poſſidete regnum uobis paratum à conſtitutione mundi. Hœdis autem dicet, hoc eſt, ijs qui à ſiniſtris ſtabunt: Ite uos maledicti in ignem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

æternum, qui Diabolo, & eius angelis paratus eſt.

Quæ ſententiæ executio?

Pij mox cum Chriſto beata immortalitate in æternum fruentur. Impij uerò tradentur Diabolis cruciandi æternis pœnis.

Quæ fides, & quis vſus huius articuli?

Quemadmodum fides ſummam conſolationem capit ex eo, quod credat aliquando fore finem calamitatum huius mundi: Ita ſupra modum lætatur, quod Ieſus Chriſtus filius Dei ſit iudex conſtitutus, qui antea in ſe credentibus addito iureiurando promiſerat uitam æternam, & quod in iudicium condemnationis non uenirent. Hanc fidem ſequitur confeſſio coram omnibus hominibus & Diabolis, & cura ſolicitè ambulandi coram Deo, iuxta conſilium Micheæ prophetæ Cap: 6. Indicabo tibi ò homo, quid ſit bonum, & quid Iehouah requirat abs te, utiq; facere iudicium, id eſt, neminē lædere, & diligere miſericordiam, id eſt, benignum eſſe erga omnes, & humiliare ſe ad ambulandum coram Deo tuo. Huc ſpectat admonitio Domini: Cum hæc uideritis, leuate capita ueſtra, quoniam appropinquat redemtio ue-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tio ueſtra. Item uigilate & orate, quia neſcitis horam, qua filius hominis ſit uenturus. Hactenus de ſecunda parte ſymboli.

QVÆ EST TERTIA PARS SYMBOLI?

Credo in Spiritum ſanctum.

Age retexe, & ſigillatim expone quid in ſe contineat hic articulus?

Quatuor in hoc articulo continentur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Primum quod Spiritus ſanctus ſit uerus Deus.

2. Quod Spiritus ſanctus ſit diſtincta perſona ā patre & filio.

3. Quodnam ſit opus Spiritus ſancti.

4. Qualis fides in hoc articulo requiratur.

DE PRIMO.

Quomodo probatur ex Symbolo quòd Spiritus ſanctus ſit Deus?

Ex cultu quem ei Symbolum tribuit. Soli enim Deo tribuendus eſt cultus fidei, iuxta illud: Maledictus qui confidit in hominem, & ponit carnem brachium ſuum. Cum ergo iubemur in Spiritum ſanctum credere, iubemur agnoſcere, & confiteri eum uerum Deum eſſe.

Dic alia teſtimonia, quibus probatur diuinitas Spiritus ſancti?

Teſtimonia, quibus probatur diuinitas Spiritus ſancti, quatuor capitibus ſubijcio, quæ memoriæ gratia hoc diſticho comprehendo.

Dictum, cultus, opus, confeſſio, quatuor iſta
Diuinum numen pneumatis eſſe docent.

Recita

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Recita dicta?

Iohannis. 4. Spiritus eſt Deus. Acto: 5. Non mentitus eſt hominibus ſed Deo. Loquitur enim de Spiritu ſancto.

Quis cultus?

Vna cum patre & filio inuocatur & adoratur.

Dic de opere?

Iob 33. Spiritus Domini creauit me. Item Spiritus domini repleuit orbem uniuerſum, Eſt autem diuinæ naturæ ubiq; eſſe. Cum igitur omnia impleat Spiritus ſanctus, neceſſe eſt fateri ipſum Deum eſſe.

Quæ eſt Eccleſiæ confeßio?

Ea in Symbolis, Apoſtolico, Niceno, Ambroſiano, & aliis explicatur. In quibus Eccleſia confitetur Spiritum ſanctum uerum Deum eſſe.

DE SECVNDO.

Quomodo probatur ex Symbolo quòd Spiritus ſanctus ſit tertia perſona à patre & filio diſtincta?

Id docetur ordine & appellatione. Cūm enim ſymbolum dicat, Credo in unum Deum,& ſubiungit primum patrem, deindè filium, tertio loco Spiritum ſanctum, ut fateatur Spiritum ſanctum Deum eſſe:ita eundem agnoſcit tertiam in diuinitate perſonam. Appellatione idem docetur :Nam cum Spiritus dicitur, ſignificatur, quod ſit Spiritus ab æterno de patre & filio procedens. Ad hæc Chriſtus apud Iohannem diſtinguit Spiritum à ſe & patre, cum inquit: Ego mittam uobis Spiritum paracletum à patre.

Quid eſt igitur Spiritus ſanctus?

Eſt uerus, æternus Deus ὁμοούσιος Patri, & filio, non gignens,nec genitus, ſed à patre & filio procedens, ſimul cum patre & filio creans, conſeruans, ſaluans, ſanctificans, qui mittitur in corda electorum ut ea ſanctificet, cum patre & filio ſimul adorandus.

DE TERTIA.

Quodnam eſt opus Spiritus ſancti?

Opus Spiritus ſancti indicat & appellatio Spiritus, & Epitheton Sanctus. Non enim dicitur tantum Spiritus reſpectu patris & filij, uerumetiam reſpectu creaturarum, & præcipuè Eccleſiæ, cuius membra uiuificat, quemad-

quemadmodum Spiritus animalis corpori uitam miniſtrat. Quomodo autem uiuificet hic Spiritus, Epitheto Sanctus ſignificatur: uiuificat enim ſanctificando.

An non pater, ſimiliter & filius ſanctificat?

Ita.

Sanctificat Pater, ſanctificat Filius, ſanctificat Spiritus ſanctus. Quemadmodum patri creatio, & filio redemtio: ita Spiritui ſanctificatio tribuitur: Verum pater creat per filium, & res creatas conſeruat per Spiritum ſanctum. Similiter ut filius patri obediens, offerens ſe per Spiritum æternum, redemit: ita Spiritus ſanctus miſſus ã patre & filio ſanctificat. Proindè ut opus creationis tribuitur toti trinitati: ita & opus redemtionis, ſed ſeruata cuiusque perſonæ proprietate.

Age dic apertius, quid ſibi velit ſanctificationis opus?

Etſi huius ſanctificationis multæ ſunt partes, præcipuas tamen hoc diſticho complector.

Spiritus ecce docet, renouat, iuuat, atque renatis
Promiſſa obſignat, arra ſalutifera.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Proba quòd doceat.

Iohan: 16. Cum Paracletus ille Spiritus ueritatis uenerit, ducet uos in omnem ueritatem. Item, ſpiritus arguet mundum de peccato, id eſt, docendo conuincet mundum eſſe reum peccati.

Proba quòd renouet.

Ad Titum. 3. Benignitas & φιλανθρωπία apparuit ſaluatoris noſtri Dei, & domini noſtri Ieſu Chriſti, qui non ex operibus iuſticię, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, purgans nos per lauacrum aquæ & renouationem Spiritus ſancti, quem effudit in nos opulenter, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut iuſtificati ipſius gratia hæredes fiamus ſperatæ uitæ æternæ.

Proba quòd iuuet.

1. Iuuat teſtando de Chriſto, iuxta illud: Cum paracletus uenerit teſtimonium perhibebit de me. 2. Donando, iuxta illud 1. Cor: 12. Nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi per Spiritum ſanctum. Item diuiſiones donorum ſunt, ſed idem Spiritus. 3. Conſolando, unde paracletus toties a Chriſto dicitur, qui ut aduocatus nobis adeſt, et nos con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſolatur. 4. Precando Rom: 8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Item, quid precabimur quemadmodum oportet neſcimus, ſed Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Proba quòd obſignet promiſſiones.

Epheſ: 1 Obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto.

Proba quòd ſit arra ſalutis.

Epheſ: 1. Qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ.

Qualis fides requiritur?

Vt quemadmodum credimus in Deum patrem creatorem, & in filium redemtorem: ita etiam credamus in Spiritum ſanctificatorem, cuius cum templum ſumus, uſus huius articuli erit, ut renunciata omni impuritate, ſimus ſancti Spiritu & corpore, caueamusq́ ne ullis factis contriſtemus Spiritum Dei in nobis habitantem.

Cùm hactenus de tribus perſonis in diuinitate dictum eſt, Dic ſummam dictorum breuiſſimè?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Credo in unum Deum, in patrem qui me creauit, in filium qui me redemit, & in Spiritum ſanctum qui me ſanctificauit: hanc fidem palam proteſtor, & confiteor coram toto mundo & portis Inferorum.

QVÆ EST QVARTA PARS SYMBOLI?

De Eccleſia, & beneficijs Dei erga ipſam Hactenus enim de cauſa efficiente, & mate-

ria noſtræ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ria noſtræ ſalutis actum eſt, nempe de miſericordia paterna, uictima Filij, & ſanctificatione Spiritus: Nunc in ſequentibus articulis oſtendetur, quo iſta omnia pertineant, & quo modo applicentur.

Quot ſunt articuli huius partis?

Quatuor iuxta ſymboli uerba: credo ſ

1. Sanctam Eccleſiam Catholicam, anctorum Communionem.
2. Remiſſionem peccatorum.
3. Carnis Reſurrectionem.
4. Et uitam æternam.

Dic de primo, nempe de Eccleſia, quæ & quot præcipuè in hoc articulo ſunt ſpectanda?

Multa ſanè requiruntur ad huius articuli explicationem, ſed nos præcipua capita Sex quæſtionibus complectemur, quæ ſunt: 1. quid ſit Eccleſia, qualiacunq; ſint eius membra. 2. Appellationes, quibus Eccleſia pingitur & ueluti oculis ſubicijtur. 3. Quæ ſint interiores ueræ eccleſiæ proprietates. 4. quæ ſint uiſibiles notæ ſeu externa ſigna eccleſiæ. 5. Quibus rebus fulciatur & conſeruetur Eccleſia. 6. Qualis fides huius articuli à fidelibus requiratur.

De prima

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

DE PRIMA.

Quid eſt ergo eccleſia?

Breuiter & rotundē uerbis ſymboli definitur; cum dicitur ἁγίων κοινωνία, id eſt, Sanctorum ſocietas, hoc eſt, hominum qui ſanctificati ſunt in Chriſto Ieſu per Spiritum ſanctum.

Dic aliam, qua hæc breuis definitio illuſtrari poteſt.

Eccleſia eſt cœtus hominum de turba, & colluuione totius generis humani euocatus in regnum Chriſti, & ſegregatus ab omnibus alĳs cœtibus hominum: Euocatus quidem uoce Euangelĳ, ſegregatus uero, & diſtinctus ab alĳs cœtibus totius mundi, fide, ſacramentis, uitæ ſanctimonia, & profeſſione.

Quomodo confirmatur hæc definitio.

Pulcherrimo Abrahami patris noſtri exemplo, qui cum ſua familia, uera eccleſia Dei fuit: Is enim de Hur Chaldæorum & de medio Idololatrarum uocatus, uoci Dei obediuit, & ſe ā prophano mundo, fide, obedientia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

entia erga Deum, & externa profeſſione ſegregauit.

Cum hac definitione congruit illa, quæ colligitur ex uerbis Pauli: 1. Corinth: 1. Eccleſia eſt multitudo hominum ubiuis terrarum degentium, qui ut ſanctificati ſunt in Ieſu Chriſto & uocati ad ſanctitatem: Ita inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti.

An non Eccleſia in euangelio comparatur Sagenæ miſſæ in mare, in qua comprehenduntur & boni & mali piſces?

Ita ſanè eſt.

Nam in externa Eccleſiæ ſocietate ſunt & boni & mali, hoc eſt, & uiua membra, & mortua membra. Viua autem membra ſunt homines, qui non ſolum profitentur doctrinam Chriſtianiſmi, ſed ſunt uerè ſanctificati Spiritu, ac retinent fidem, & bonam conſcientiam. Mortua autem ſunt, qui profitentur quidem ore doctrinam Chriſtianiſmi, ſed ut Spiritu non ſunt ſanctificati: ita nec fidem habere, nec bonam conſcientiam retinere ſtudent. A mortuis membris non erat petenda definitio.

DE SECVNDA.

Dic ap-

Dic appellationes quibus Eccleſia Dei pingitur, et velut oculis ſubycitur?

Multæ ſanè ſunt huiuſmodi appellationes, ſed nos præcipuas hoc hexaſticho complexi ſumus.

Corpus, ouile, domus, cum templo, uinea, ſponſa,
Virgo Ieruſalem, mater, regina, & amica.
Mons, roſa, fons, hortus, lapis, urbs, fortiſſima rupes,
Et genus electum, ſemen, columna, columba,
Sors, ager, & meſſis, regnum cœleſte uocatur,
Cœtus ſanctorum, qui eccleſia dicitur eſſe.

Quomodo his appellationibus pingitur Eccleſia?

Si has metaphoricas appellationes retexueris in integras ſimilitudines, habebis elegantiſſimas Eccleſiæ Dei picturas & imagines, ut exempli gratia. Cum Eccleſia corpus dicitur, conſiderabis analogiam corporis animalis ad caput ipſius. Quemadmodum enim de capite animalis deſcendunt nerui, &

Spiritus

Spiritus in corpus animalis, quibus uiuificatur, fouetur, & conſerutaur: ita Spiritus Chriſti eſt, quo Eccleſia corpus Chriſti uiuificatur, fouetur, & conſeruatur, ita ut & nexu ſuo & adhęreat capiti corpus, et corporis membra inter ſeſe coaleſcant eiusdem ſpiritus uirtute. Reliquas appellationes unuſquiſq; accommodet pro ſuo ingenio, ſeruata Analogia fidei.

Quæ ſunt veræ & internæ Eccleſiæ Proprietates?

Inter multas hæ ſunt præcipuæ. 1. Sola eccleſia eſt deſcripta hæres uitæ æternæ, ut quæ eſt peculium filij Dei, Pſal: 2. 2. Sola eccleſia eſt familia Dei dilectiſſima, quam paterna cura, & ſingulari ſtorga complectitur. 3. Sola Eccleſia poteſt uerē gloriari de Deo patre, de filio redemtore, de Spiritu ſancto aduocato. 4. Sola eccleſia Chriſto æterni ſpiritus uinculo ita ſociata eſt, ut ab eo nunquam diuelli poſſit, & ita ſuis membris coaleſcit per eundem Spiritum, ut æterno fœdere eius membra conſociata ſint. 5. Sola eccleſia, ut quæ uerē Sancta & Catholica eſt, hæc bona habet communia, unum Deum, unum Dominum, unam fidem, unam ſpem uocationis. 6. Sola Eccleſia Dei habet uerum cultum, ue-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tum, ueram doctrinam, & efficacem Sacramentorum uſum. 7. Sola Eccleſia particeps eſt orationis Chriſti in horto, & in cruce, atque adeō omnium piorum inde uſque ab exordio mundi. Omnes enim unum & eundem patrem pro toto corpore inuocant.

8. Sola Eccleſia uera ſtorga afficitur, gaudet cum gaudentibus & flet cum flentibus, atq; adeō aliorum commoda ſua exiſtimat, & de alienis incommodis non minus dolet, quam de ſuis.

DE QVARTA.

Quæ ſunt viſibiles notæ ſeu externa ſigna eccleſiæ?

Inter multa ſigna externa Eccleſiæ uiſibilis, hæc ſunt præcipua.

1. Vox incorrupta Euangelij, ſine qua Eccleſia uera nullo modo, uel exiſtere, uel agnoſci poteſt.

2. Verus uſus baptiſmi, qui eſt ueluti ianua, per quam homines introducuntur in familiam Dei.

3. Legitimus uſus cœnæ Domini iuxta inſtitutionem Chriſti.

4. Vſus clauium iuxta ordinationem Chriſti, per quem Eccleſia ſuam exerit poteſtatem, cum uel prædicatione Euangelij

credentes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

credentes in regnum cœlorum recipit, uel diſciplina immorigeros filios caſtigat, aut reſipiſcentes in gratiam recipit.
5. Ius uocandi miniſtros, & conſecrandi per impoſitionem manuum, qui nobis, ut miniſtri impertiunt uerbum, baptiſmum, cœnam, & abſolutionem.
6. Publica oratio, gratiarum actio, & celebratio Dei in cœtu Chriſtiano. 7. Crux: hac enim nota tanquam teſſera quadam ſuos ideo uult Dominus notari, ut fiant conformes imagini filij eius. Nam quos decreuit olim glorificare, eos cruce præparat, iuxta illud Rom: 8. Si cum eo patimur, cum eo quoque glorificabimur. 8. Multa officia caritatis inter Chriſtianos, quibus declarant ſe eodem Spiritu Chriſti duci. Hæc ſigna ſi breuius complecti uelis, ita numerentur: Vt 1. ſit uox incorrupta Euangelij. 2. Legitimus uſus ſacramentorum. 3. Obedientia erga miniſterium. Prior enumeratio Lutheri, poſterior Philippi eſt.

DE QVINTA.

Quibus rebus fulcitur & ſeruatur Eccleſia?

Quatuor:

Doctrina, Sacramentis, Ceremonijs, &

 diſciplina,

diſciplina, de quibus uide Enchiridion.

DE SEXTA.

Qualis fides huius articuli requiritur?

Quemadmodum fides ſtatuet Chriſtum æternum pontificem eſſe: ita eum habere perpetuam Eccleſiam credet, iuxta illud: Tu es Sacerdos in æternum. Deinde ſtatuet fidelis ſe uerè ciuem eſſe huius Eccleſiæ, & participem omnium promiſſionum diuinarum. Huius fidei hic erit uſus, ut cum uera Eccleſia Dei matre noſtra, Deum perpetuo cultu colamus, ac nos coram mundo, & diabolis profiteamur eſſe ciues huius Eccleſiæ, et ſeparemus nos ab Eccleſia Antichriſtiana, quæ ſuperbè gloriatur de hiſce ſuis notis, quæ ſunt:

1. Primatus Papæ, ordo clericalis Cardinalium, Archiepiſcoporum, Abbatum, priorum &c. 2. Succeſſio ordinaria. 3. Similitudo rituum in Eccleſia. Quas notas nunquam habuit uera Eccleſia, ſed ea ſolum quam Dauid Eccleſiam malignantium uocat.

DIC SECVNDVM ARTICVLVM QVARTÆ PARTIS.

Credo

Credo remiſſionem peccatorum.

Quæ ſunt præcipuè in hoc articulo ſpectanda?

Quatuor:

1. Ratio peccati.
2. Remiſſio peccati.
3. Fides Remiſſionis.
4. Fidei remiſſionis coniuncta.

DE PRIMO.

Quæ eſt ratio peccati?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Peccatum eſt ἀνομία, id eſt, legis uiolatio, ſeu quicquid in homine eſt, aut ab homine fit non congruens cum lege & uoluntate Dei, damnatum à Deo, & reum æternæ iræ. Seu peccatum eſt defectus à lege & uoluntate Dei, cum obligatione ad æternam mortem, & damnationem.

Quotuplex eſt peccatum?

Duplex, ſcilicet:

Originale, & actuale.

Quid eſt originale?

Eſt cum corruptio naturæ humanæ propagata ab Adam, tum reatus, quo naſcentes propter lapſum Adæ rei ſunt iræ Dei & damnationis, niſi fiat remiſſio.

Quomodo propagatur hoc peccatum?

Hoc peccatum propagari ab Adam in totum humanum genus ipſe Paulus Rom:5. diſerte docet: Verum cum modus, & ratio propagationis uerbo Dei non exprimitur, non eſt ſcrupuloſè de eo quærendum.

Quid eſt Actuale?

Eſt per quod peccatum originis actuo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſum eſt, id eſt, omnis cogitatio, affectus, conſenſus, dictum, factum, omiſſum contra legem Dei, quo homo nouo reatu obſtringitur ad pœnas æternas, niſi fiat remiſſio. Si breuius placet: Peccatum actuale, eſt quæuis commiſſio, aut omiſſio pugnans cum lege Dei.

Qui ſunt peccatorum ordines?

Tres ſunt, in quorum ſingulis quatuor ſunt gradus. Nam in primo ſunt cogitatio, affectus, conſenſus, actio prohibita.

In Secundo: Mala conſcientia, contemptus Dei, idololatria, uniuerſalis iniuſticia.

In Tertio: Mens reproba, ἀναισθησία, id eſt, non ſentire peccati molem, finalis impœnitentia, & deſperatio.

Ad quid prodeſt hoſce ordines peccatorum ſcire?

Prodeſt utiq; mirum in modum:

1. Vt cognito periculo, quod cum peccandi conſuetudine coniunctum eſt, mature peccatorum illecebris renunciemus. Sancti luctantur quidem in primo ordine, ſed fiunt ſuperiores Spiritus ſancti beneficio: uerum hypocritæ, & prophani homines feruntur per omnes ordines in pręcipitium damnationis.

Vnde quæſo grauitas peccati æſtimanda eſt?

Ex his quatuor: 1. Ex pœna ſecuta lapſum Adæ. 2. Ex calamitatibus & ærumnis, quibus hodie inuoluimur. 3. Ex dignitate precij, quo redemti ſumus à iure peccati. 4. Ex comminationibus æternarum pœnarum, quas Deus ſerio minatur ijs, qui non conuertuntur.

DE SECVNDO.

Quid eſt remiſsio peccatorum?

Eſt obligationis ad æternam mortem, & damnationem ſolutio, & pœnæ debitæ condonatio.

Quomodo fit hæc remiſsio?

Quemadmodum materia, & meritum remiſſionis eſt uictima filij Dei: Ita Deus pater mera miſericordia recipit homines in gratiam condonatis peccatis.

An non aboletur peccatum dum remittitur?

Duo ſunt in peccato, nimirum defectus, & reatus: Ipſa defectio indies in ſanctis minuitur per mortificationem ueteris hominis, Sed dum hanc maſſam circumferimus non

in uni-

in uniuerſum aboletur. Manet enim perpetuō in hac uita Spiritus & carnis lucta in ſanctis Gal: 5. Verum reatus adeo aboletur in pijs, ut Deus dicat ſe non recordaturum peccatorum eorum, Eſaiæ. 45: Ego Ego qui deleo iniquitates tuas coram me,& peccatorum tuorum non recordabor.

At ſancti ſæpe puniuntur propter ſua peccata.

Sancti non tam caſtigantur, quia peccarunt, quam coërcentur ne amplius peccent. Deus enim ſanctos ſuos paterna diſciplina caſtigat,ne cum hoc mundo damnentur,non autem punit uindicta iudiciaria ut pereant.

DE TERTIO.

Quæ eſt fides remiſsionis peccatorum?

Eſt firma fiducia miſericordiæ Dei ex promiſſione ipſius per Spiritum ſanctum concepta, qua ſtatuit homo, quod Deus uelit ſe uere in gratiam recipere propter uictimam filij,& non amplius ſibi pecceta imputare.

Quot hæc ſit vera fidei ratio, quomodo probatur?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Hoc probatur tribus modis: 1. Claris & perſpicuis ſcripturæ pronunciatis. 2. Parabolis. 3. Illuſtribus exemplis.

Dic ſcripturæ pronunciata.

Paulus poſt Dauidem ait: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Et Chriſtus dixit leproſo: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, Et archiſynagogo: tantum crede, Et mulieri Cananeæ: fides tua te ſaluauit.

Dic parabolas.

Inter multas inſigniores ſunt: illa de debitore, qui debuit decem millia talentorum Matt. 18. Item illa Luc: 7. de duobus debitoribus, & quæ eſt Lucæ. 17. de Acolaſto.

Da exempla.

Omnium clariſſimum eſt exemplum latronis in cruce, Item Dauidis poſt commiſſum adulterium, Manaſſis, Magdalenæ &c.

DE QVARTO.

Quæ ſunt cum fide remiſſionis peccatorum coniuncta?

Duo: Nempe gratia & donum.

Quid eſt gratia?

Ipſa iuſtificatio. Gratia enim, ut Paulus inquit

inquit Roma: 5. ex multis delictis in iuſtificationem.

Quid eſt iuſtificatio?

Eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad uitam æternam gratis propter Chriſtum.

Quid donum vocas?

Donum eſt ipſa donatio Spiritus ſancti, qua homo ſola fide iuſtificatus regeneratur, id eſt, mortificatur, & uiuificatur, ut iam noua creatura fiat, uiuatq; iuxta uoluntatem Dei, quantum quidem id fieri poteſt per humanam imbecillitatem, idq; exemplo ſanctorum patriarcharum, aliorumq; piorum, quorum ſummum ſtudium fuit obedientia erga Deum omnibus rebus mundi anteponere: Quemadmodum in Abrahamo uidemus, qui ad mandatum Dei paratus erat unicum filium ſuum mactare, quo nihil in mundo habuit precioſius, iucundius, dulcius. Atque ideo Paulus monet, Vt honeſtam militiam militantes fidem & bonam conſcientiam retineamus. Quam parum de hoc dono habeant illi, qui ne minimum ſuum affectum propter mandatum Dei iugulari uolunt, manifeſtum eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

DIC TERTIVM ARTICVLVM QVARTÆ PARTIS.

Credo carnis reſurrectionem.

Quot ſunt in hoc articulo præcipuè ſpectanda?

Quatuor:

1. Probatio reſurrectionis.
2. Definitio reſurrectionis, & conditiones eiuſdem.
3. Finis reſurrectionis.
4. Fides & uſus.

De primo.

DE PRIMO.

Cùm hic articulus omnino excedat captum rationis, quæſo ut eum firmis rationibus munias:

Multæ ſunt probationes huius articuli in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis: Verum, ut memoriæ conſulamus, omnes ſub ſex generalibus capitibus complectar, quæ hoc diſticho continentur.

Dictum, promiſſum, factum, uis, ſigna, lauacrum,
Surgere poſt mortem corpora noſtra docent.

Quid per dictum intelligis?

Omnia aperta prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum uaticinia de carnis reſurrectione.

Recita aliquot ex illuſtrioribus?

Eſa: 26. uiuent mortui tui, & interfecti tui reſurgent. Ezech: 37. Ecce ego aperiam tumulos ueſtros, & educam de ſepulcris uos, populus mi, & dabo uobis Spiritum, ut uiuatis. Iob. 19. Scio quod redemtor meus uiuit, & in nouiſſimo die reſurrecturus ſum, & rurſus circundabor pelle mea. Daniel: 12. Multi qui dormiunt, de puluere terræ euigi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

labunt, aliĳ ad uitam æternam, aliĳ ad opprobria, & contemtum ſempiternum. Chriſtus Matth. 22. ex Moſe probat reſurrectionem mortuorum contra Sadducæos, quibus obĳcit ignorantiam ſcripturarum, & potentiæ Dei. 1. Theſſa: 5. Mortui reſurgent.

Quid per promiſſum intelligis?

Omnes promiſſiones filĳ Dei de reſurrectione, quibus conſolatus eſt ſuos diſcipulos, ne aduerſis fracti abĳcerent confeſſionem. Iohan: 5. Omne quod dedit mihi pater non perdam ex eo quicquam, ſed ſuſcitabo ipſum in nouiſſimo die: Item. Hæc eſt uoluntas eius, qui miſit me, ut qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Iohan: 11. Ego ſum reſurrectio & uita. Iohan: 14. Ego uiuo, & uos uiuetis. Huiuſmodi ſunt multæ aliæ, quibus hic articulus confirmatur.

Quid per factum intelligis?

Omnia, quæ olim tanquam præludia reſurrectionis contigerunt, ut Enoch & Eliæ ſublatio in cœlum, excitatio mortuæ puellæ Matt: 9. Filĳ uiduæ Luc: 7. Lazari Iohan: 11. Imō ipſe Chriſtus excitatus tertio die apertiſſimum teſtimonium, futuræ reſurrectionis, & ſanctorum corpora excitata reſurgente domino ſig-

mino ſignificabant, ut olim omnium hominum corpora uirtute reſurgentis Chriſti uiuificentur.

Quid per vim intelligis?

Ipſam cauſam efficientem reſurrectionis. Hic primum cogitandum eſt de Decreto Dei Omnipotentis immutabili, qui ſtatuit ſe excitaturum mortuos. 2. cogitetur uirtus reſurrectionis Chriſti: Nam Chriſtus reſurrexit non tantum ut exemplum, ſed multo magis, ut uirtute ſuæ reſurrectionis nos in extremo die excitet. 1. Corinth: 15. Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, Chriſtus reſurrexit primitiæ dormientium. 3. Cogitetur potentia Chriſti, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere, unde Paulus Philip. 3. Transfigurabit noſtra abiecta corpora, ut fiant conformia ſuo glorioſo corpori, idq; ea uirtute qua poteſt ſibi omnia ſubijcere. 4. Cogitetur inhabitatio Spiritus ſancti in pijs, Rom: 8. Si Spiritus eius, qui excitauit Ieſum à mortuis habitat in uobis, Is qui excitauit Ieſum, per eundem Spiritum uiuificabit etiam ueſtra mortua corpora.

Quid per ſigna intelligis?

Omnia reſurrectionis indicia naturæ impreſſa. Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus ex-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

mus expreſſam eſſe aiunt reſurrectionis notam quandam in phœnice aue, quæ cum in cineres redacta fuerit, mox poſt irrigationem noua prodit: Multæ auiculæ hiberno tempore in profundis paludibus deliteſcunt tanquam mortuæ, quæ uerno tempore rurſus uiuæ prodeunt. Paulus 1. Corinth: 15. granum coniectum in terram mortuum, & poſtea renatum ſymbolum reſurrectionis facit. Luna deficiens, & ueluti mortua apparens, mox rurſus ut noua prodiens, mortis & reſurrectionis argumentum eſt.

Quid per lauacrum?

Ipſum ſacrum baptiſma, quod Symbolum eſt. 1. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti. 2. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis noſtræ Spiritualis. 3. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis corporalis. Debet igitur baptiſmus uobis in memoriam reuocare articulum reſurrectionis.

DE SECVNDO.

Quid eſt reſurrectio?

Eſt iterata unio, & inſolubilis copulatio corporum & animarum, quæ prius per mortem à ſe inuicem ſeparata erant, ut morte uicta homines immortales facti perpetuo uiuant, aliį

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

uant, alij in gloria, alij in pœnis. Pij quidem in gloria, Impij uero in pœnis. Verum præter hanc definitionem ſciendum eſt, quod piorum reſurrectio ſit etiam perfecta quædam regeneratio. Nam regeneratio incoata in hac uita multum habet impuritatis, & immunditiæ adiunctum, quod totum abolebitur in perfecta illa regeneratione, in qua non ſolum animi, uerumetiam corpora ad plenum reformabuntur, & induent nouas qualitates.

Age dic de qualitatibus Corporum?

Paulus 1. Corinth: 15. Inſtituens collationem inter corpora noſtra, quæ hic circumferimus, & eadem olim excitanda ex mortuis, quinq; ponit differentias his uerbis: Seminatur corpus obnoxium corruptioni, reſurget corpus incorruptum. Seminatur ignominioſum, reſurget corpus glorioſum: Seminatur corpus infirmum, reſurget corpus potens: Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale, Et paulo poſt: Quemadmodum geſtauimus imaginem terreni, ſic etiam geſtabimus imaginem cœleſtis, Ex his colligitur, quod ſanctorum corpora ſint futura incorruptibilia, glorioſa, potentia, ſpiritualia, ut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tualia, ut quæ ſpiritus imperio ſe in totum dedãt: Breuiter, totus homo imaginem Chriſti primogeniti ex mortuis refert. Hæc omnia Paulus coniungit ad Philip: 3. ubi dicit ſanctorum corpora σύμμορφα fore glorioſo corpori Chriſti, & 1. Iohan 3. Cum apparuerit ſimiles ei erimus. Atque in his ſita eſt regeneratio corporum.

Dic quomodo animæ ſanctorum regenerabuntur?

1. Lucebit in animabus imago Dei glorioſa, quæ quam ſit futura auguſta, & excellens, nemo mortalium in hac uita cogitare poteſt. Deinde mentes erunt plenæ ſapientia Dei: Affectus puriſſimi: Voluntates in omni æternitate promtiſſimæ ad obſequium Deo præſtandum: Atq; ita erit plena & perfecta obedientia legis Dei in ſanctis, plena dilectio Dei, & proximi.

DE TERTIO.

Quis eſt finis Reſurrectionis?

Vt Chriſtus in omni æternitate cum ſua ſponſa eccleſia lætus triumphet: Vt hoſtes Chriſti iaceant perpetuo ſub pedibus eius proſtrati & uicti: Vt bonis præmia obedientiæ, & malis ſupplicia reddantur. 2. Corinth. 5.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rinth. 5. Oportet nos omnes ſiſti ante tribunal Chriſti, ut unuſquiſq; reportet prout in corpore geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Huc illud Chriſti: Prodibunt qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ, qui uero mala in reſurrectionem iudicij.

DE QVARTO.

Qualis fides requiritur?

Firmiſſima ſanè, quæ ſua uirtute iudicium rationis & ſenſus premat ſub pedibus ſuis, quæ uerē ſtatuit firmiſſimum eſſe decretum Dei de reſuſcitandis mortuis, & hoc palam confidetur coram omnibus hominibus & diabolis.

Quis eſt Vſus fidei reſurrectionis?

1. Cogitatio reſurrectionis erit commune redemium aduerſus omnes calamitates, ærumnas, & morbos, cum quibus conflictantur corpora noſtra in hac uita. Hinc enim plenus uermibus & ulceribus Iob, occiſis filijs, & abactis pecoribus, conſolationem petit cum inquit: Scio quod redemtor meus uiuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. 2. Cogitatio reſurrectionis mitigabit dolorem noſtrum in morte amicorum, iuxta illud. 1. Teſſal: 4. Nolo uos ignorare Fratres

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

de dormientibus, ne triſtemini ſicut & reliqui non habentes ſpem: Nam ſi credimus, quod Deus Christum excitauerit à mortuis, nos etiam ſimul cum eo adducet. 3. Cogitatio reſurrectionis & noſtrum terrorem imminente morte mitigabit, cum ſcimus hanc mortem eſſe ueluti tranſitum quendam ad immortalitatis gloriam, iuxta illud. Beati qui in domino moriuntur. 4. Cogitatio reſurrectionis erit ueluti frenum, quo à peccando retrahamur, & ueluti ſtimulus, quo ad pergendum in uera pietate & ſanctitate excitemur.

DIC QVARTVM ARTICVLVM QVARTÆ PARTIS.

Credo vitam æternam.

Quot ſunt potiſſimum ſpectanda in hoc articulo?

Quatuor:

1. Vitæ & mortis genera.
2. Definitio uitæ æternæ.
3. Bona promiſſa hæredibus uitæ æternæ.
4. Fides & uſus huius articuli.

DE PRIMO.

Quot

Quot ſunt vitæ & mortis genera?

Quatuor.

1. Vita naturæ, & mors naturæ.
2. Vita peccati, & mors peccati.
3. Vita gratiæ, & mors gratiæ.
4. Vita æterna, & mors æterna.

Quæ eſt vita naturæ?

Eſt qua in hac uita naturaliter uiuimus, donec animæ & corpora fuerunt coniuncta: Hæc bona per ſe eſt, quia Dei donum eſt, & quia promittitur obedientibus Deo tan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

quam præmium obedientiæ Exod: 20. Verum uariat hæc uita pro conditione hominum: Nam Abrahamo bona fuit, quia eam tranſegit in pietate & propagatione gloriæ Dei: At Neroni mala fuit, quia ea abuſus eſt in contumelia autoris, & in ſuam propriam perniciem. Huic uitæ naturæ opponitur mors naturæ, quæ eſt receſſus animarum à corporibus. Hæc per ſe mala eſt, ſed uariat pro conditione hominum. Vt enim Abrahamo fuit bona: Nam erat illi tranſitus ab huius mundi calamitatibus ad æternam felicitatem: Ita Neroni mala fuit: Nam illa erat tranſitus ab huius mundi uoluptatibus, potentia, & tyrannide ad perpetuum opprobrium & contemtum ſempiternum.

Quæ eſt vita peccati?

Eſt qua peccatum uiuit in homine & regnat per ſuas concupiſcentias. Hæc ſemper eſt mala, quia & Deo inuiſa eſt, & uia eſt ad æternam mortem & damnationem. Huic opponitur mors peccati, & eſt quum peccatum uirtute Chriſti in homine mortificatur. Hæc mors bona eſt, ut quæ tranſitus eſt à commerita damnatione ad gratuitam beatitudinem.

Quæ vita gratiæ?

Eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Eſt qua Chriſtus in nobis uiuit per fidem & ſuum Spiritum, ad Gal: 2. Hæc ſemper bona eſt, quia eſt uis Spiritus Dei in nobis, & eſt uia ad gloriam. Huic opponitur mors gratiæ, quæ eſt priuatio gratiæ, uidelicet cum fidem abijcimus, & relabimur in peccata, ita ut peccatum in nobis denuo regnet per concupiſcentias ſuas, eiq́; ſcientes, & uolentes obediamus. Hæc mors mala eſt, quia à Deo dãnatur, & ad æterna ſupplicia dux eſt.

Quæ eſt vita æterna?

Eſt cum ipſe Chriſtus. 1. Iohan: 1. 5. tum felicitas beata, qua electi fruentur in omni æternitate reſuſcitatis corporibus: Hæc uita finis bonorum eſt, atq; adeo omnium bonorũ ſummum, quod Dominus promiſerat diligentibus ſe. huic opponitur mors æterna, quę eſt ſeparatio hominis à Chriſto, ut ipſius conſpectu non fruatur: Hæc mors omnium malorum extremum eſt, nunquam finiendum. Huc illud Auguſtini. Sicut uita corporis, anima eſt: Ita uita animæ, Deus eſt. Sicut corpus expirat, dum amittit animam: Sic anima expirat, dum amittit deũ. Deus amiſſus mors animæ: Anima amiſſa, mors corporis.

Ad quid prodeſt hæc diſcrimina vitæ & mortis tenere?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Vt diſcamus rectè mori, & rectè uiuere: Mori quidem peccato, uiuere uero gratiæ, quo poſt hanc uitam in uera pietate ad finem uſq; traductam, perueniamus ad æternam uitam per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.

DE SECVNDO.

Quid eſt vita æterna?

Eſt cum uia ad cœleſtem hæreditatem, tum ſtatus beatorum poſt hac uitam, in quo fruentur conſpectu Dei in omni æternitate.

Quòd æterna vita ſit via ad hæreditatem cœleſtem proba.

Iohan: 3. Qui credit in filium habet uitam æternam. Nam in credente uita æterna incoata eſt. Cur ſic?

Quia qui credit, Chriſtum poſſidet, qui ſolus uia eſt ad uitam æternam, Iohan. 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit filius hominis, qui eſt in cœlo.

Quid monſtrat hanc viam?

Verbum Dei, quod filium Dei nobis uiam eſſe in cœlum, & ianuam teſtatur, ſicuti ipſe Dominus de ſe dicit. Ego ſum oſtium, Ego ſum uia, ueritas, & uita: Quo dicto ſignificat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

nificat ſe principium, medium, & ultimum eſſe, per quod uenitur ad uitam æternam.

Quis ingreditur hac via?

Qui credit in filium iuxta dictum: Qui Credit in filium habet uitam æternam.

Quomodo ſecuri ab hoſtibus conſeruamur in hac vita?

Potentia Dei per fidem, iuxta illud 1. Pet: 1. Potentia Dei cuſtodimini ad ſalutem per fidem.

Quomodo pergendum eſt in hac via?

Rectè in hac uia pergimus, ſi magis magiſq; in omni cognitione, & ſenſu rerum ſpiritualium proficiamus, iuxta illud Philip: 3. Caritas ueſtra magis magiſq; abundet in omni cognitione & ſenſu, ut probetis ea, quę potiora ſunt, ut ſitis ſinceri, & ſine offenſa in diem Ieſu Chriſti.

Sed quid eſt vita æterna propriè?

Eſt, ut dixi, ſtatus beatorum poſt hanc uitam, & fruitio contemplationis diuinæ in omni æternitate, iuxta illud Iohan: 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unige-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

nitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habet uitam æternam, Et ad Titum 3. Hæredes ſumus iuxta ſpem uitę æternæ.

DE TERTIO.

Quæ ſunt illa bona, quæ Dominus promiſerat hæredibus vitæ æternæ?

Etſi Paulus poſt Eſaiam dicit: Oculus non uidit, nec auris audiuit, quæ Deus præparauit diligentibus ſe: tamen cum ſcriptura particulas quaſdam iſtorum bonorum recenſet, breuiter non nihil de illis dicendum eſt.

Quibus modis ſcriptura iſta bona nobis commendat?

Duobus:

Scilicet, Appellationibus & deſcriptionibus.

Dic appellationes.

Multæ ſunt appellationes, quibus felicitas æternæ uitæ obſcurē pingitur: Nos ex multis paucas recenſebimus, quarum hæc Prima: Matt: 7. dicitur regnum cœlorum:

Non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Nõ omnis qui dicit mihi Domine,Domine, intrabit in regnum cœlorum. Hac appellatione monemur,nihil in uita ęterna terrenum fore,nihil caducũ,nihil fortunæ,et mutationibus obnoxium.Secundo dicitur Regnũ æternum, 2. Pet: 1. Introitus in regnum æternum. Hac appellatione ſignificatur, quam ſtabilia & firma ſint futura bona, quibus abundabimus in uita ærerna. Tertiò dicitur regnum Dei Acto: 14. Poſt multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum Dei. Hac appellatione monemur, quod hæredes uitæ æternæ ſint futuri liberi ã regno peccati,mortis, & diaboli, adeo ut nihil unquam mali pertimeſcant. 4. Dicitur nouum cœlum & noua terra,2. Pet: 3. Qua appellatione monemur,quod nulla ſentiatur uetuſtas, ſenectus & corruptio in æterna uita. 5. Dicitur paradiſus iuxta illud : hodie eris mecum in paradiſo Qua appellatione ſignificatur,quod nihil triſtitiæ, nihil aduerſi ſit futurum in æterna uita, ſed omnia ſint plena ſummis delitijs, 6. uocatur gloria Dei. 1. Pet: 5. Vocauit nos ad ſuam gloriam. Qua appellatione ſignificatur, quod in æterna uita nullus ſit futurus locus ignominiæ, infamiæ, contemtus, ſed omnia ſint maieſtatis diuinæ contemplatione glorioſa.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Recita aliquot deſcriptiones, in quibus bona promiſſa hæredibus vitæ æternæ proponuntur.

Multæ ſanē ſunt, ſed hac uice unam tantum adducam ex pſal:16. Dauidis, ibi ita Chriſtus loquitur: Notam facies mihi ſemitam uitæ, abundantiā deliciarū, uultum tuum & iucunditates in dextera tua in æternum. His uerbis proponit Dominus tria genera bonorum, quibus abundabunt electi in uita æterna. 1. Nominat abundantiā deliciarum, qua uoce ſignificatur plenitudo, & ſaturitas omnium rerum expetendarum, & ſtatus omnium bonorum copia perfectus. Deinde uultus Dei meminit, quo perpetuo fruentur electi, qui cum perpetuo adfuturus ſit ut ſummum bonum, non poteſt aliud fieri, quàm ut ſit ſumma lætitia, ob præſentiam iſtius ſummi boni quo fruemur. 3. Ponit iucunditates in dextera Dei, id eſt, ſummas delicias & Spirituales uoluptates ex contemplatione maieſtatis diuinæ. Horum bonorum guſtum perexiguum ſentiunt, qui uerē credunt, & aguntur Spiritu Dei.

DE QVARTO.

Quæ eſt fides & quis vſus?

Fides

Fides & uſus petantur ex ſuperiori articulo.

Contrahe breuiter hanc quartam Symboli partem.

Credo in Spiritum ſanctum uerum & æternum Deum, conſubſtantialem patri & filio, ſanctificatorem Eccleſiæ, quæ donata remiſſione peccatorum olim ad uocem Dei excitabitur ad uitã æternam per Chriſtum Ieſum, cui cum patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula ſeculorum Amen.

DE TERTIA PARTE.

Quæ eſt Tertia pars Catechiſmi?

Oratio.

Quæ ſunt cognitu neceſſaria piè precantibus?

Tria:

1. Quid oratio, & quotuplex.
2. Circumſtantiæ orationis perpetuæ.
3. Precandi forma.

DE PRIMO.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid eſt oratio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, uel aliquid ab eo petentis, uel ei gratias pro collatis beneficijs agentis. Hanc definitionem ex multis dictis pſalmorum confirmari manifeſtum eſt. Nam cum dicit Dauid, Ad te leuaui animam meam: item, Ad te Domine leuaui oculos meos, ſignificat piam orationem eſſe animæ ſupplicem eleuationem ad Deum petentis aliquid ab ipſo, uel gratias agentis. Geſtus præterea leuantium manus, & oculos inter precandum cœlum uerſus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

uerſus, hanc etiam confirmant definitionem. Huc accedit antiquiſſima eccleſiæ precatio: Surſum corda habeamus ad Dominum. Cum hac noſtra definitione conuenit etiam græca illa antiquiſſimi cuiuſdam Theologi. προσευχὴ ἐστὶ ἀνάβασις τοῦ νοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ἄιτησις τῶν προσηκόντων παρ' ἀυτοῦ, Hoc eſt, Oratio eſt aſcenſio mentis ad Deum, & petitio rerum utilium ab ipſo.

Quotuplex eſt oratio?

Paulus 1. Timoth: 2. quatuor genera numerat, quorum primum eſt deprecatio. 2. Adoratio. 3. poſtulatio, 4. gratiarum actio.

Quid eſt deprecatio ?

Eſt ſuplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab ijs, quæ nobis moleſtiam adferunt: ut cum pij petunt ſibi remiſſionem peccatorum, & liberationem à malis.

Quid eſt Adoratio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur aliquod beneficium: ut cum pij petunt regnum Chriſti in ſe confirmari, & panem quotidianum ſibi dari.

Quid eſt poſtulatio?

Eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua uel unus pro alio, uel omnes pro ſe inuicem preces fundunt. Vt cum Eccleſia Dei petit ſanctificari nomen Dei per orbem uniuerſum, Aduenire regnum Dei, fieri uoluntatem ipſius in terra quemadmodum in cœlo fit.

Quid eſt gratiarum actio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua gratiæ Deo aguntur, uel pro beneficijs nobis alijs'ue collatis, uel pro malis à nobis alijs'ue ſublatis.

DE SECVNDO.

Quæ ſunt perpetuæ piæ orationis circumſtantiæ?

Quinq; ſunt, quæ continentur hoc uerſiculo.

Affectus, cauſæ, quis, per quem, quidq; petendum.

Qualis ergo affectus precantis eſſe debet?

Precaturus. 1. Exuat omnem opinionem propriæ gloriæ, dignitatis & meriti. 2. Sentiat uerè ſuam inopiam 3. Proſternat ſe coram Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Deo in uera pœnitentia. 4. Adferat firmam fiduciam,& quod uelit liberaliter, & gratuito opem ferre petentibus.

Quæ cauſæ nos ad precandum mouebunt?

Septem, quas hoc diſticho complector.

Mandatum, promiſſio, crux, uictoria, Satan,

Conſuetudo precum, factum, facient ut adores.

Prima ergo cauſa eſt mandatum Dei,quo requirit à nobis Deus cultum inuocationis, qui eſt præcipuus in eccleſia. Hic enim cultus requiritur in ſecundo præcepto, & mandatum ſępe repetitur in prophetis,Pſalmis,& Euangelicis ſcriptis, Inuoca me inquit, & in Deut: Dominum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Secunda cauſa eſt promiſſio, quod Deus uelit inuocantes exaudire: Inuoca me, inquit, in die tribulationis, & ego exaudiam te. Et Chriſtus: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Tertia cauſa eſt ſenſus inopiæ noſtræ atq; adeo totius eccleſiæ, œconomiarum, & politiarum .Quarta cauſa eſt uictoria in tentationibus,iuxta illud Chriſti: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Quinta cauſa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

perpetuæ inſidiæ diaboli, aduerſus quas nullum eſt tutius refugium quam pia Oratio, Vnde Salomon, Turris fortiſſima nomen domini, ad eam transfugiet iuſtus & ſaluabitur: & Paulus ad Epheſ: 6. Accipite gladium ſpiritus, qui eſt uerbum Dei per omnem orationem & poſtulationem. Sexta cauſa eſt, quod conſuetudo orandi conſeruet hominem in pietate, & cauſa eſt aliorum multorum exercitiorum pietatis. Septima cauſa, Exempla Patriarcharum, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, atq; adeo omnium piorum, quorum præcipuum & ſummum ſtudium fuit crebras ad Deum preces fundere.

Quis eſt inuocandus?

Is qui ſolus καρδιογνώϛης eſt: Nam cum oratio ſit potius explicatio cordis, quam clamor uocis, & nemo poteſt gemitus cordium uidere præter ſolum Deum, erit ſolus inuocandus unus, & æternus Deus, pater, filius & Spiritus ſanctus. Et Dauid in ſuis precibus uocat Deum ſcrutatorem cordium & renum, hoc eſt, ſecretiſſimorum affectuum. Et Apoſtoli in oratione Act: 1. dicunt: Et tu Domine καρδιογνῶσα omnium. Deinde cum Dei mandatum ſit, ut non confidamus in carnem, id eſt, in ullam creaturam, ſequitur ſacrile-

ſacrilegium eſſe ullam creaturam inuocare. Nam quod creaturæ tribuitur, illud impiè Deo adimitur. Nec ulli ſancti, prophetæ, patriarchæ, & Apoſtoli, aliiq́ qui habuerunt uerum pietatis teſtimonium, inuocarunt niſi ſolum Deum.

Quomodo inuocabimus, cùm ſcriptura dicat, Deum peccatores non exaudire?

Quia peccatores ſumus, eſt datus nobis à Deo patre mediator & ſacerdos, Deus & homo, Ieſus Chriſtus. Quare ipſe ait: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Neq́ tamen promiſcuè Deus omnes peccatores exaudit nominantes in ſuis precibus filium Dei, Sed tantum eos qui pœnitentiam agunt & peccare deſinunt, qui non ut peccatores, ſed ut iuſti iam apparent in conſpectu Dei.

Quid eſt petendum?

Duplicia ſunt bona, ſimiliter etiam duplicia mala. Sunt bona, ſine quibus ſalus contingere non poteſt, & ſunt bona quorum uſus eſt tantum in præſenti uita. Sunt mala impedientia ſalutem, & ſunt mala, quæ nobis moleſta ſunt tantum in hac uita. Vt ergo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

bona, ſine quibus ſalus contingere nequit, petenda ſunt ſine conditione, & bona conducentia in hac uita petenda ſunt cum conditione: Ita mala per ſe impedientia ſalutem deprecanda ſunt ſine conditione, quæ uero alioqui moleſta ſunt, cum conditione deprecabimur.

Quomodo ergo præcipitur, ut petamus ſine hæſitatione, Nam qui cum conditione petit, non certò ſibi perſuadet quòd ſit accepturus quæ petit?

Fides ſibi certiſſimè perſuadeat, quod Deus uelit exaudire preces ſuas ueras. Verum quia homines aut petunt, quæ utilia eſſe putant, aut deprecantur quæ ſibi nociua eſſe exiſtimant, & ſæpe falluntur iudicio (neſcimus enim quid oraturi ſimus quemadmodum oportet) Spiritus intercedit pro nobis, dando quæ ſuo iudicio iudicat nobis utilia eſſe, & auferendo ea à nobis mala, quæ ſuo iudicio iudicat nobis nociua eſſe: Is enim rectiſſimè iudicat & quid expediat nobis, & quid non expediat. Non igitur dubitat fides, quin Deus ſuas preces exaudiat. Nam ſi id non dat quod petitur, certè id quod multo

melius

melius eſt, largitur, Lucæ undecimo cap.

DE TERTIO.

Quæ eſt forma precandi?

Multæ extant precandi formæ præcipuē in pſalmis: Verum Chriſtus unam certam ſuis diſcipulis commendauit, Matth. 6. Luc: 11.

Quænam eſt illa?

Pater noſter qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Panem noſtrū quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos â malo. Quia tuum eſt regnum, potentia, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Quæ ſunt potiſsimum in hac oratione conſideranda?

Tria.

1. Commendatio huius orationis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

2. Partitio eiuſdem.
3. Partium declaratio.

DE PRIMO.

Recita locos commendationis huius Orationis.

1 Commendatio ſumitur ab autoris maieſtate, unde Auguſtinus: Maxima ab omnibus Dominicæ orationi exhibenda eſt reuerentia, quia à ſummo doctore facta eſt.

2. Commendatio ſumitur ab autoris ſapientia, ut qui Deus eſt ſapientiſſimus omnia expetenda, & fugienda digeſſit optimo ordine, Vnde Chryſoſtomus: O quam beata eſt hæc oratio, cuius ordinem doctor uitæ, & magiſter cœleſtis inſtituit.

3. Sumitur ab autoris affectu erga homines: Is enim natura æternus æterni Dei filius deſcendit de cœlo, & aſſumta humana natura, factus eſt pro nobis natura filijs iræ λύτρον, ut nos per adoptionis gratiam filij Dei fieremus.

4. Commendatio ſumitur ab orationis utilitate. Nam & quid ab optimo Deo petere liceat, & quid nobis clementer largiri uelit, edocet.

5. Commendatio ſumitur ab orationis breuita-

breuitate: Nam breuiſſimo conpendio res expetendas & fugiendas in eccleſia, in œconomia, & politia continet.

6. Commendatio ſumitur ab orationis claritate: Nihil enim obſcuris obuoluitur inuolucris ænigmatum, ſed omnia clarē & perſpicuē panduntur.

7. Commendatio ſumitur ab orantis inſtructione: Nam & quis inuocandus, & qua fiducia, & quid petendum ſit, & per quem in ea indicatur.

8. Sumitur ab orantis neceſſitate: Nam cum & multis neceſſarijs egemus, & multis malis premimur, in hac oratione monſtratur uia impetrandi neceſſaria, & euadendi ea quæ moleſta ſunt.

9. Sumitur ab orantis dignitate: Nam illos ſolos orare poſſe, qui filij Dei ſunt, monemur huius orationis forma.

DE SECVNDO.

Quæ eſt partitio orationis Dominicæ?

Orationis Dominicæ partitio trimembris eſt. Secatur enim in compellationem, in Septem petitiones, & in Confirmationem: Compellatio ſeruit fidei orantis

excitandæ, & confeſſioni: Septem petitiones ſunt rerum expetendarum & fugiendarum propoſitiones: Confirmatio ſpem auget, & confirmat precantis fiduciam, ut certè ſe conſecuturum ſperet, quæ in nomine Mediatoris petit.

DE TERTIO.

De declaratione.

Declara compellationem, quæ eſt: Pater noſter qui es in cœlis. In hac Compellatione ſunt tria perpendenda. 1. Quis ſit inuocandus, & quo ſit erga nos animo. 2. Qua fiducia ſit orandum. 3. quales deceat eſſe eos qui efficaciter orare uolunt.

DE PRIMO.

Quis eſt inuocandus?

Deus ſolus, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Hic æternus Deus patris nomine eſt inuocandus.

Cur pater dicitur?

Hoc etſi ſupra in Symbolo explicatum eſt: hic tamen breuiter eſt repetendum: Dicitur autem Pater creatione & adoptione. Quod autem dicitur Pater creatione, probatur illo

tur illo dicto Deut: cap. 32. Non'ne Deus eſt pater tuus, qui poſſidet te, creauit, & fecit. Hæc paternitas monet nos, quod etſi peccatores ſumus à nobis: tamen ab ipſo ſumus, utpote eius creatura quam amat, & cuius miſeretur, iuxta illud Sap: Miſereris omnium, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Hac dilectione motus pater, peccato nos perditos redimere ſtatuit, & ut ſatisfieret ſuæ iuſticiæ, dedit filium, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &c. Quod autem adoptione ſumus filij, modo in Chriſtum credimus, probatur illo dicto Rom: 8. Non accepiſtis Spiritum ſeruitutis in timorem, ſed accepiſtis Spiritũ adoptionis, per quem clamamus Abba pater, Et Gal: 4. Quando uenit plenitudo temporis, emiſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret, ut adoptaremur in filios. Hac adoptione, tametſi peccatum nobiſcum perpetuo circumferimus, placemus Deo, & ipſe nos paterna ſtorga complectitur.

Cur additur, qui es in cœlis?

1. Vt precaturus ſciat ſe inuocare eum qui eſt Omnipotentes, Dominus dominantium, Rex regum, iuxta illud 1. Timoth: 6. Solus

potens dominus dominantium, Rex regum.

2. Vt precaturus ſciat hunc Deum, qui in alto habitat, implere omnia & contemplari, atq; adeo omnium cordium receſſus uidere.

3. Vt precaturus ſciat diuinum numen nõ eſſe alligatum creaturis, idolis, ſtatuis, ſimulacris, ut in ĳs adoretur.

4. Vt precaturus ſciat ſe inter orandum debere cor & mentem in cœlum leuare, ubi in maieſtatis gloria aſtat mediator noſter patri, & intercedit pro nobis.

An non Deus vbique eſt? Cur igitur non dicitur in Oratione, pater noſter qui es vbique?

Quidam ex ſanctis patribus dicit hoc additum eſſe propter tria. 1. Vt feruore ſpiritus adoretur. 2. Vt mens orantis ad cœleſtia eleuetur. 3. Vt cœleſtia petantur. Ego quartum addo, uidelicet ut occurratur errori Ethnicorum, qui ſe Deum adorare in creaturis coram certis ſtatuis dicere ſolebant.

DE SECVNDO.

Qua fiducia eſt orandum?

Hoc colligendum eſt ex ĳs quę dicta ſunt. Nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Nam cum pater ſit qui inuocatur, debent precantes ſtatuere, & quod ſe propter Chriſtum in filios adoptauerit, & quod clementer uelit largiri ea, quæ nobis neceſſaria eſſe nouerit, modo ea ſerio ab eo petamus. Ac cum additur: Qui eſt in cœlis, fides duo colligit, nempe quod & poſſit dare quæ petimus, & quod nemo dantis manum cohibere ualeat.

DE TERTIO.

Quales nam eſſe oportet eos, qui efficaciter cum fructu orare volunt?

1. Quod ex dictis patet, debent eſſe filij Dei, qui petunt, non portiones ſeruorum cum Iſmaele, ſed hæreditatem filiorum cum Iſaac. 2. Debent eſſe imitatores paternarum uirtutum, ne nothi eſſe deprehendantur, unde illud: Eſtote imitatores Dei. Item: Eſtote miſericordes ſicut pater ueſter &c. Eſtote ſancti quia ego ſanctus ſum. 3. Debent ſuum patrem honorare, mente, uoce, & uita, iuxta illud Malach: 1. Si ego pater ſum, ubi honor meus. 4. Debent, qui communem patrem inuocant, fraternitatem piam colere inter ſeſe: Nam qui odit fratrem ſuum, & dicit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſe Deum diligere, mendax eſt. 5. Quod omnes inuocantes uerè ſint unum in Chriſto, adeo ut in Chriſti Spirituali regno non ſit diſcrimen regis & ſtabularij, diuitis & pauperis, nobilis & ignobilis. Nam hæ perſonę omnes exuendæ ſunt in ſpirituali Chriſti regno, quæ tamen ſuum locum in externa Eccleſię ſocietate, in œconomijs et politijs retinere debent.

De ordine ſeptem petitionum. Expone rationem ordinis harum ſeptem petitionum.

Diſcipulorum Chriſti atq; adeo omnium hominum primum uotum eſſe debet, ut firmum & immotum cultus Dei fundamentum iaciatur, quod eſt ſolida eius noticia, idq; in eum finem, ut regnum Dei erigatur, ſtabiliatur, & propagetur, & ciues in eodem debitam obedientiam regi cœleſti præſtent. Ideo Chriſtus iubet primum peti noticiam Dei. Deinde aduentum regni. Tum obedientiam ciuium in eodem regno. Deinde quia in hac mortali uita regnum Dei incoatur & erigitur, ubi uarijs opus habet præſidijs, iubet quarto loco, ut petamus quicquid ad huius uitæ ſuſtentationem & conſeruationem facit. Verum quia ea corrup-

tio eſt naturæ humanæ,quod facilis ſit lapſus in errata & mutuas offenſiones. 5. loco docet petendam eſſe condonationem iſtorum lapſuum & erratorum, ne propter ea à regno Dei excludamur. Poſtremo quia ſunt duo acerrimi hoſtes,qui conſpirauerunt aduerſus regnum Dei, caro & Diabolus, docet petendam eſſe defenſionem aduerſus eos, idq; in ſexta & ſeptima petitione. Hic ordo eſt orationis Dominicæ, in qua nihil omiſſum eſt, quod uel ad gloriam Dei pertinet, uel ad noſtram ſalutem ſpectat, uel ad ſuſtentationem noſtri in hac mortali uita requiritur.

DE PRIMA PETITIONE.

Quæ eſt prima petitio?

Sanctificetur nomen tuum.

Quid eſt nomen Dei.

Eſt noticia,& fama dei iuxta eius uirtutes facta, & merita.

Quid eſt ſanctificari?

Eſt ſacro ſanctum haberi,ſumma cum ueneratione coli, & uſurpari.

Quid eſt ſanctificari nomen Dei?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Eſt noticiam Dei, & famam eius ſecundum facta, uirtutes, & merita ſacroſanctam haberi, ſumma cum ueneratione coli, & uſurpari.

Quid? an non Dei nomen ſanctum eſt ſine noſtra precatione?

Imò in omni æternitate in ſe ſanctum eſt: Sed nos precamur, ut tale nobis habeatur, quemadmodum ex definitione poſita patet.

Quid petimus ſummatim in hac prima petitione?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Vt precamur ſanctificationem nominis Dei: Ita prophanationem eiuſdem deprecamur.

Age, cùm hoc obſcurius ſit in genere dictum, explicatius per ſpecies expone: Et cùm in hac petitione ſit precatio expreſſa, & deprecatio implicita, dic primùm de precatione.

Cūm petimus ſanctificari nomen Dei quinq; precamur.

Primum enim precamur, ut ſecundum opus Dei ſit eius nomen. Opus autem Dei triplex eſt: Creationis, gubernationis, & redemtionis. In his uirtutes ſummæ relucent: Omnipotentia, Sapientia, Iuſticia, miſericordia, paterna ſtorga, ueritas &c. Cum ergo petimus ſanctificari nomen Dei, petimus agnoſci opera Dei, celebrari Deum propter potentiam, ſapientiam, iuſticiam, miſericordiam.

2\. Precamur, ut ſecundum nomen Dei ſit eius inter omnes noticia. Ad hanc noticiam requiritur, ut noſter triumphator Chriſtus mittat nobis dona, conſeruet miniſterium, uerum ſacramentorum uſum, & diſciplinam Eccleſiæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Eccleſiæ. Cum ergo petimus ſanctificari nomen Dei, petimus dari fideles doctores in Eccleſia, conſeruationem miniſterij, ſalutarem diſciplinam.

3. Precamur, ut ſecundum eius noticiam ſit hominum in eum fiducia, & omnia bona ab ipſo expectent, tanquam à patre clementiſſimo.

4. Vt ſecundum debitam fiduciam ſit eius laus & celebratio inter homines, iuxta illud pſalmi 48. Secundum nomen tuum laus tua in omnes fines terræ, iuſticia plena eſt dextera tua, lætetur zion, & exultet filia Iuda propter iudicia tua.

5. Vt ſecundum debitam eius laudem fiat ſancta nominis Dei uſurpatio inter homines per inuocationem, prædicationem, confeſſionem, per cultum iurisiurandi, & alia opera, quæ in ſecundo præcepto requiruntur.

Quid deprecamur in hac petitione?

Etſi hoc intelligi poteſt ex Antitheſi, tamen breuiter indicabo quæ præcipuē hic deprecamur.

1. Deprecamur omnium hominum & diabolorum technas, qui uel opera Dei, uel uirtutes obſcurare uolunt, uel tribuere hominibus, aut Diabolo quod eſt Dei, uel tribuere

Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Deo, quod eſt Diabolorum & malorum hominum, ut ſunt multa facta pugnantia cum primo & ſecundo præcepto.
2. Deprecamur corruptelas doctrinæ cœleſtis, & ſacramentorum, tyrannidem impedientium curſum Euangelij, hæreſes & alia, quibus uera Dei noticia, uel corrumpitur, uel omnino aboletur.
3. Deprecamur Epicureum contemtum Dei, barbaram negligentiam, academicam dubitationem, ſtoicam aſtorgiam.
4. Deprecamur ingratitudinem omnium hominum, qui Deum uel non agnoſcunt, uel agnitum non prædicant.
5. Deprecamur prophanam uſurpationem nominis Dei, quæ cum in moribus malis, tum in lingua abutente nomine Dei conſpicitur.

Hoc eſt, deprecamur impuritatem morum, & nominis Dei ſacrilegam uſurpationem.

Neceſſitas huius petitionis petatur, quemadmodum & ſequentium, ex ijs quæ ſupra dicta ſunt.

DE SECVNDA.

Quæ eſt ſecunda petitio?

Adueniat regnum tuum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid eſt regnum Dei?

Eſt gubernatio cœleſtis, qua Deus omnia certis legibus adminiſtrat & moderatur.

Quid eſt aduenire regnum Dei?

Eſt per continuos progreſſus augeri, & ſemper noua acceſſione dilatari, & multiplicari.

Quid petimus in hac petitione?

Vt precamur Dei regnum aduenire: Ita depre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

deprecamur Satanæ regnum, & omnia quæ regnum Dei impediunt.

Habet'ne aliud hæc petitio quàm precationem & deprecationem?

Habet & confeſſionem: Nam cum precamur regnum Dei aduenire, confitemur corde & ore, quod regnum Dei ſit nobis inacceſſum, ita ut ad illud pedibus noſtrorum meritorum, & operum ire nequaquam ualeamus, agnoſcimus ergo gratuitum donum eſſe albo ciuium regni cœleſtis adſcribi.

Explica diſtinctius quid in hac petitione precamur & deprecamur?

Vt id fieri poſſit commodius, dicam quotuplex ſit regnum Dei, & quæ ſint eius proprietates, quo eius maieſtas & eminentia præ cunctis aliis regnis appareat, exciteturq; in nobis ardentius regni Dei deſiderium.

Quotuplex eſt ergo regnum Dei?

Triplex: 1. Potentiæ. 2. gratiæ. 3. gloriæ.

Quodnam eſt regnum potentiæ?

Eſt gubernatio cœleſtis, qua omnia po-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tenter moderatur Deus, & diſponit. De hoc regno loquitur pſalm: 144. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum.

Cur dicitur potentiæ?

Quia hæc eius quædam proprietas eſt, qua diſtinguitur ab aliis regnis. Regno enim potentiæ ſuæ, ut omnia moderatur: ita dæmones ſibi ſubiicit, contumaces punit, & ſuos conſeruat potenter.

Quod vocas Regnum gratiæ?

In quo pater cœleſtis uiuit & regnat per gratiam, colligit eccleſiam, quam dirigit uerbo & Spiritu, diſciplina regit: Verbo enim ſuam uoluntatem docet. Spiritu impellit & mouet corda, ut promiſſionibus credant homines, & faciant imperata: Diſciplina regit externos mores.

Quotupliciter ſpectatur hoc regnum gratiæ?

Dupliciter: Vt eſt priuatum et publicum, ut ſpectatur in ſingulis membris ſeorſum, & in toto corpore ſimul.

Priuatum regnum gratiæ quod?

Eſt per quod Chriſtus in cuiuſq; conſcientia regnat, & uiuit: Conſcientia enim libera

bera eſt, & regnat libertate donata a liberatore Chriſto, iuxta illud: Si filius uos liberauerit uerè liberi eritis. De hoc Paulus loquitur Rom: 14. Regnum Dei non eſt cibus & potus, ſed iuſticia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. Hoc regnum gratiæ in conſcientia cuiuſq;, ut opera carnis euertunt: Ita opera Spiritus eius teſtimonia ſunt & illud conſeruant.

Quodnam eſt publicum gratiæ regnum?

Eſt per quod Chriſtus in toto corpore eccleſiæ uiuit & regnat, in quo membra eccleſiæ inter ſeſe coaptat & coagmentat, ut uno Spiritu Chriſti omnia uigeant & uiuāt. Hoc regnum publicum Eccleſia Catholica appellatur. De hoc loquitur Dominus cum ait: Regnum Dei inter uos eſt. Item Matth. 6. Quærite primum regnum Dei & iuſticiam eius. Huc & illud Matth: 11. A diebus Iohan: baptiſtæ regnum Dei uim patitur, & uiolenti rapiunt illud, id eſt, homines abruptis mundi, & carnis uinculis, & firma in Chriſtum fiducia concepta inuadūt regnum Dei.

Cur hoc dicitur Gratiæ?

Quia eſt regnum gratuitæ remiſſionis peccatorum, gratuitæ imputationis iuſticiæ,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

gratuitæ acceptationis ad uitam æternam, gratuitæ donationis Spiritus ſancti: Breuiter, quia nos in album ciuium huius regni ex mera gratia cœleſti adſcribimur. Atq; hæc eſt huius regni proprietas.

Quodnam eſt regnum gloriæ?

Eſt per quod reſuſcitatis corporibus in omni æternitate electi cum Chriſto regnabunt. De hoc loquitur Dominus cum ait: Venite benedicti patris mei & poſſidete regnum uobis â conſtitutione mundi paratum Item, Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Item in pſalmo: Satiabor cum apparuerit gloria tua, & illud Matth: 12. Nolite timere puſille grex, quia complacitum eſt patri ueſtro dare uobis regnum. In hoc dicto obſeruetur, quod Dominus uocet Regnum Dei donationem ex paternæ miſericordiæ fonte promanantem, ita ut ſit merum Dei donum, quemadmodum & Paulus teſtatur cum ait. Donum Dei eſt uita æterna per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Cur gloriæ dicitur regnum?

Potiſſimum propter quatuor, 1. propter ſummam iuſticiam Eſaiæ 1. Populus tuus omnes ſancti erunt. 2. propter perfectiſſimam liberta-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

libertatem, quam expectant ſolicitẽ creaturæ Dei, Rom: 8. Tunc enim libertas filiorum Dei nullis impedimentis turbabitur. 3. propter admirabilem omnium rerum abundantiam, cum Deus erit omnia in omnibus. 4. propter glorioſam Maieſtatis diuinæ præſentiam & contemplationem, quæ nullis temporum interuallis obſcurabitur.

Teneo quotuplex ſit regnum, & quæ eius proprietas, Iam breuiter quid petamus in hac ſecunda petitione expone.

1. Precamur ut regnum Dei, quod gratiæ dicitur, quotidie pijs incrementis augeatur, ut multi ciues in eius catalogum referantur.
2. Precamur ut Chriſtus huius regni Monarcha ſuam eccleſiam ſceptro ſuo regio adminiſtret, id eſt, uerbo & Spiritu dirigat.
3. Vt imperium Spiritus in ſingulis Eccleſiæ membris aduerſus carnem magis magiſq; augeatur.
4. Vt ciues huius regni ſancta quadam diſciplina regantur, quo multi illorum exemplo ad hoc gratiæ regnum inuitentur.
5. Vt eodem Spiritu in hoc gratiæ regno coniuncti ad beatum illud gloriæ regnum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tandem peruenerimus duce domino noſtro Ieſu Chriſto.

Quæ deprecamur?

1 Deprecamur regnum Satanæ, qui per homicidium, & mendacium uariaq; ſcelera, & flagitia regnant in filijs diffidentiæ.

2. Tyrannidem ſatellitum Satanæ, quales ſunt, Turca, Papa, & Tyranni perſecutores Euangelij, & deuaſtatores regni gratiæ.

3. Tyrannidem carnis propriæ militantis aduerſus ſpiritum, & conantis nos captiuare denuo ſub regno Diaboli.

4. Deprecamur ſcandala, quibus deformatur regnum gratiæ, & diſſenſiones ciuium huius regni inter ſeſe.

5. Deprecamur omnem ἀταξίαν & confuſionem, quibus impeditur, quō minus hoc regnum gratiæ propagetur & dilatetur. Breuiter, omnia impedimenta regni gratiæ deprecamur.

DE TERTIA.

Quæ eſt tertia petitio?

Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.

Quid? an non ſcriptum eſt Rom: 9.

Volun-

Voluntati eius quis reſiſtere poteſt. Item in pſalmo: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra?

Huic quæſtioni Cyprianus eleganter & breuiter in hunc modum reſpondet: Non petimus, ut Deus faciat quod uult, Sed ut nos poſſimus facere quod ipſe uult.

An quicquam fieri poteſt contra Dei uoluntatem?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Certe multa fiunt quæ Deus non uult. Nam de peccato ſcriptum eſt in pſalmo : Nõ uolens iniquitatem tu es . Hic manifeſtum eſt fieri aliqua contra, & præter uoluntatem Dei.

Hoc abſurdum eſt nihil reſiſtere voluntati Dei dicere, & multa tamen fieri contra Dei voluntatem, Dic ergo quomodo hoc intelligam?

Vt commode intelligi poſſit, ſciendum eſt, quod duplex uoluntas Dei ex ſcripturis ſtatuatur. Eſt enim uoluntas antecedens, & uoluntas conſequens: Præter utramq; eſt permiſſio, qua Deus ea quæ non uult permittit.

Quæ eſt voluntas antecedens?

Huius ratio duplex eſt : Alia eſt enim uoluntas Omnipotentiæ, alia ἐυδοκίας ſeu approbationis. Voluntas Omnipotentiæ, eſt qua Deus uult res à ſe conditas gubernare & moderari & in ſuum obſequium adducere. Huic uoluntati reſiſtere nemo poteſt. Quare petitio hæc de ea intelligenda non eſt. Voluntas ἐυδοκίας ſeu approbationis eſt duplex ; ſcilicet uoluntas finis, & uoluntas ad finem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

finem. Voluntas finis, qua Deus uult homines aſſequi finem cuius gratia creati ſunt, iuxta illud. 1. Tim: 2. Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Voluntas ad finem eſt, qua Deus uult ea ab hominibus fieri, quæ ad finem conſequendum pertinent, quæ ſunt: ut homines ueniant in cognitionem ueritatis Dei: ut cognitæ ueritati credant: ut credentes iuſtificentur & regenerentur: ut regenerati ueram ex fide obedientiam præſtent, & in pietate perſeuerent uſq; ad finem, iuxta illud: Beatus qui perſeuerauerit uſq; ad finem. 1. Theſſ: 4. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra. Hanc uoluntatem in hac tertia petitione petimus.

Quæ eſt voluntas conſequens?

Eſt quæ conſequitur hominum facta ſecundum iuſticiam Dei, qua impijs ſupplicia, & pijs promiſſa bona reddit, iuxta ſententiam illam ſæpiſſime in ſcriptura inculcatam: Reddet unicuiq; ſecundum opera ſua.

Quæ eſt permiſsio?

Eſt qua Deus permittit, ut bonis & malis propoſitis, uoluntas eligat quæ uult. Hæc permiſſio confirmatur Deut: 30. his uerbis: Teſtes inuoco cœlum & terram, quod pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

poſuerim tibi uitam & mortem, benedictionem & maledictionem, elige ergo uitam, ut & tu uiuas & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, uoci illius obedias, eiq; adhæreas. Hoc teſtimonio manifeſtiſſimè probatur, quod ſit uoluntatis quædam προαίρεσις. Deinde quod Deus non uelit mala, ſed permittat, quod ſi non faceret, deſtrueret opus ſuum Deus, nempe libertatem uoluntatis. Ad hæc, qui per uiolentiam cogitur ut aliquid faciat uel non faciat, eius opus uoluntarium dici non poteſt, atq; ideo nec ſupplicia nec præmia mereri.

Eſt'ne uolnutas ipſa uel bona uel mala?

Si ſubſtantiam ſpectas, id eſt, ipſam naturalem uolendi facultatem, ſemper bona eſt, ut quæ ab optimo Deo eſt. Verum ſi habitum ſpectas, pro ſtatu hominum uariat: Adam enim ante lapſum habuit uoluntatem bonam & ſubſtantia & habitu. Verum poſt lapſum in corrupta natura manſit quidem uoluntas, quantum ad ſubſtantiam bona, ſed mala effecta eſt ex corruptione, quia uult mala. Cum ergo petimus fieri uoluntatem Dei, precamur ut noſtrum uelle, quod eſt per naturam malum, fiat per gratiam bonum

unde

unde quidam antiquus Theologus perele-ganter ait: Si uoluntas eſt bona ex homine ſine regeneratione, dicat chriſtianus in oratione, fiat uoluntas mea. Cum ergo precamur, fiat uoluntas tua, confitemur noſtram uoluntatem natura malam eſſe, quam precamur bonam fieri per gratiam, quam cum adepti ſimus uere bona dici poteſt.

Intelligo quæ ſit ratio voluntatis Dei, & permiſsionis, iam explana petitionem.

Quemadmodum precamur fieri uoluntatem Dei: ita deprecamur fieri uoluntatem noſtram, quatenus adhuc corrupta eſt, & non reformata manu Dei. Auguſtinus eleganter ſummam huius petitionis explicat, cum inquit: Fiat uoluntas tua, ut quæ odis odiamus, & quæ diligis diligamus, & quod præcipis perficiamus.

Hoc quidem rotundè dictum eſt ſed cupio explicationem magis diſtinctam.

Eam dabo ubi prius breuiter regulam, ad quam uult Deus uoluntatem noſtram exigi, declarauero.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quæ eſt illa regula?

Hæc ſignatur cum additur in precatione: Sicut in cœlo. Nam cum uult Dominus nos aſpirare ad cœleſtem conſuetudinem angelorum, præcipit ut noſtra uoluntas cum illorum congruat. Cum ergo illi caſte & ſancte uoluntati diuinæ obtemperant, iubet petere ut nos illorum exemplum imitantes, ſancte caſteq; hanc uitam tranſigamus. Qualis autem ſit obedientia, & uoluntas angelorum ſignificatur in pſalmo. 102. his uerbis: Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes uirtute, qui facitis uerba eius, & ad audiendum uocem ſermonis eius.

Iam dic per partes quid precemur in hac tertia petitione?

1. Precamur uoluntatis Dei certam & claram noticiam, idq; ex ipſius uerbo, lege & Euangelio, & propheticis & Apoſtolicis enarrationibus.
2. Cor mundum creari in nobis, & Spiritum rectum in uiſceribus noſtris, pſal: 51.
3. Vt offeramus corpora noſtra hoſtiam ſanctam, rationalem cultum noſtrum, ut probemus quæ ſit uoluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. 4. Reformationem imaginis Dei

nis Dei in nobis, in uera iuſticia & ſanctitate, Ad Heb: 4. 1. Theſſ: 4. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra. 5. Vt in totius Eccleſiæ corpore in Oeconomijs & politijs ſinguli faciant ſuum opus ſincere & in timore Dei: Vt Magiſtratus bene regat: Patresfamilias pie adminiſtrent familiam ſuam: Doctores in templis & ſcholis fideliter doceant: Et auditores & diſcipuli ſuum quisq; officium faciant, & ſic de alijs: Breuiter in hac petitione precamur, ut omnes homines ſuam uitam componant ad normam legis diuinæ.

Quid deprecamur?

1. Deprecamur ignorantiam uoluntatis Dei,& corruptelas doctrinæ,quæ fiũt partim per traditiones hominum,partim per docentium inſcitiam interdum etiam maliciam.
2. Deprecamur cordis noſtri contumacem rebellionem aduerſus uoluntatem Dei.
3. Deprecamur corporum noſtrorum effrenem licentiam qua ſe ſubijciunt impuris affectibus.
4. Deprecamur deformitatem illam qua Satan deformauit hominem, & aboleuit imaginem Dei in homine.
5. Deprecamur ignorantiam, & inertiam ſingulorum hominum in ſuis officijs qui uel

fraudu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

fraudulenter, uel negligenter in Eccleſia ſuo munere perfunguntur.

Habet'ne aliud hæc tertia petitio?

Habet correctionem omnium eorum, quę filiȷ Dei, uel imprudenter uel male petunt à Deo. Nam dum precantur uoluntatem Dei fieri, poſtulant ut Dei uoluntas noſtræ uoluntati, & errori, & imprudentiæ in precando præferatur: Et ut ſi quid nociuum petimus, non illud donet, ſed potius id quod ſua paterna clementia ſcit nobis utile, & ſalutare fore.

DE QVARTA.

Quæ eſt quarta petitio?

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Quid nomine panis ſignificatur?

Quicquid ad huius corporalis uitę ſuſtentationem pertinet.

Quid epitheton ἐπιούσιος?

Hoc Epitheton ſignificat nos petere nobis panem dari, qui nobis in hac uita alendis ſufficiat, id eſt, quo in hac uita ſupereſſe, & uiuere poſſimus. Cur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Cur additur noſter?

1. Vt iuſto labore nobis panem noſtrum quæramus. 2. ut abſtineamus ab alieno.

Cur additur hodie?

Quia non uult nos eſſe ſolicitos in craſtinum cura Ethnica, & prophana.

Cur petimus nobis panem dari?

Hac petitione primum fatemur, modo ex corde precamur, nos coram Deo merē mendicos eſſe. Deinde nos omnia ab ipſius libe-

rali

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rali manu accipere,iuxta illud pſalm:103.Omnia à te expectant, ut des illis eſcam in tempore, dante te illi colligent, aperiente te manum, implebuntur omni bonitate. Oculi omnium in te ſperant domine.

At qui habet, quomodo ille petit?

Habet ut œconomus non ut Dominus. Deinde habet panem, ſed non uirtutem panis Luc 12. Non in abundantia hominis uita eius. Et in Deut: Non in ſolo pane uiuit homo. Sæpe enim panis, cum non adſit benedictio Domini,ſua deſtituitur uirtute. Vnde Iſaias cap: 3. Ecce Dominus Deus exercituum Hieroſolymæ & Iudæ uigorem & uim ademit, omnem uigorem panis & omnem uigorem aquæ. Pijs igitur obſeruandum eſt, quod duobus modis adimantur nobis alimenta. Primo dum omnino panis & cibaria,aut ſterilitate terræ,aut penuria tolluntur. Deinde cum illorum quidem ſuppetit copia, ſed uis educandi,& ſuſtentandi eis adimitur: Nullum enim fulcimentum per ſe panis adferre poteſt, niſi Dominus ſua benedictione robur addiderit. Vnde Dominus Leuit.27. minatur ſe baculum panis fracturum. Hac ſimilitudine tria docemur. 1. Nos pane ut bacillo ſuſtentari. 2. Ipſum panem nullam

alendi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

alendi ex ſe facultatem habere, ſed eam totã ex benedictione Dei proficiſci. 3. uitã noſtram concidere, ubi Dominus panem nobis ut uitæ fulcimentum non præbuerit.

Ad quæſtionem igitur ſic reſpondendum eſt. Diues petit ut œconomus à patrefamilias, & quia panis per ſe non nutrit ſine benedictione Domini, petit à Deo, ut uirtutem nutriendi pani ſuppeditet.

Explicata vocabulorum virtute, Dic primùm quid in genere precamur, & deprecamur?

Vt precamur nobis quotidianum panem dari, id eſt, nos in hac uita ſuſtentari: Ita deprecamur famem, & quæ nobis in huius uitæ curriculo moleſta ſunt.

Hæc quid ſint in genere intelligo, Sed dic ſigillatim ea quæ ſub hoc genere continentur?

1. Cum panis haberi non poteſt ſine defenſione magiſtratus, legibus, & bene conſtituta republica, precamur ut Deus omnes ſtatus tueatur, adſit Imperijs, tueatur œconomias, & politias.
2. Precamur bonam ualetudinem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

3. Fœcunditatem terræ, commodas tempeſtates, pluuiam, & ſerenitatem pro rerum naſcentium commoditate.

4. Precamur ut Deus fructibus natis uirtutem per ſuam benedictionem largiri dignetur.

5. Sanctam quandam curam in Patribus familias, gubernatoribus, & alijs, ut ſinguli ſuum officium in timore Dei faciant.

6. Vt noſtra ſorte contenti ſimus, iuxta illud Timot: 6. Habentes alimenta, his contenti ſimus.

7. Vt noſtris bonis, cum in noſtrum bonum, tum in aliorum commodum rectè utamur.

8. Vt ſimus grati, ne unquam ipſius donis utamur ſine ipſius benedictione, inuocatione, gratiarum actione, & prædicatione.

Quid deprecamur?

1. Bella, turbationem legum, & iudiciorum, ἀταξίαν in ordinibus & ſtatibus hominum.

2. Morbos cum publice graſſantes: qualis eſt peſtis, & alij contagioſi morbi, tum eos qui ſingulos inuadunt, quibus impediuntur homines, quo minus ſuis officijs rectè perfungi poſſint.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

3. Sterilitatem terræ, tempeſtates nociuas, Item beſtiolas à quibus fructus terræ in pœnam ingratorum hominum abſumi ſolent.

4. Deprecamur utrunq; , & Ethnicam ſolicitudinem, & aſininam ignauiam.

5. Tentationes & laqueos Diaboli in quos illi incidunt, qui uolunt diteſcere 1. Timo: 6.

6. Cyclopicam hominum ingratitudinem qui creaturis Dei utuntur ſine omni gratitudine.

7. Deprecamur abuſum rerum, ne donis Dei in luxum, uoluptatem, ebrietatem, & ſuperbiam, & contemtum pauperum abutamur:

Breuiter, omnem iniuriam creaturarum Dei, quas nobis Dominus dedit, ut illis utamur ſibi in gloriam, & nobis in utilitatem, in uero timore Dei & gratiarum actione.

DE QVINTA.

Quæ eſt quinta precatio?

Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

Quid vocas debita?

Debita ſunt peccata, quibus Deum offendi-

ſendimus: Et quælibet legis tranſgreſſio debitum dicitur.

Cur peccata vocantur debita?

Propter ſimilitudinem: Vt enim debita ciuiliter obligant ad ſolutionem: Ita peccata Spiritualiter obligant ad ſatisfactionem pœnæ, niſi fiat remiſſio.

Quî fit, quòd cùm filij Dei iuſti ſint, iubeantur peccatores ſe agnoſcere?

Filij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Filij Dei ſunt iuſti imputatione et incoati-
one: non perfectione. Deinde peccatores
ſunt natura, & uarijs lapſibus obnoxij, iuxta
illud: 1. Iohan: Si dixerimus quod peccata
non habemus, nos ipſos ſeducimus.

Cùm vtrique ſint peccatores renati & non Renati, ſunt'ne aliqua diſcrimina peccatorum in illis?

Imò ſunt multa diſcrimina, quorum hæc
ſunt præcipua. 1. In impijs eſt peccatum, &
reatus ſimul: In Pijs uero ſeu Renatis, eſt qui-
dem peccatum, ſed non reatus. Abſoluti
enim ſunt à reatu uirtute uictimæ Mediatoris
Ieſu Chriſti. 2. In impijs regnat peccatum per
concupiſcentias ſuas Rom: 6. In Pijs uero
peccatum premitur & domatur ſub imperio
ſpiritus luctantis aduerſus peccatum. 3. Non
Renati ſcientes & uolentes in peccata ruunt,
& oblectantur cum mala fecerint: Renati ue
ro tantum infirmitate & ignorantia labũtur,
lapſi gemunt & petunt remiſſionem. 4. Impi-
orum peccatum eſt in memoria apud De-
um: Renatorum uero in profunda obliuione,
iuxta illud: Peccatorum tuorum non recor-
dabor.

Quæ ſunt cauſæ lapſuum in Renatis?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Tres ſunt præcipuæ. Prima: Inhabitans peccatum, quod perpetuo moleſtat ſanctos, & ad aſſentiendum impellere conatur. Huic opponitur feruor Spiritus, quo reprimitur Tyrannis peccati inhabitantis. Secunda: Inſidiæ Diaboli. Nam ut primis parentibus, deinde capiti Chriſto inſidiatus eſt: Ita omnes alios inuadit, contra quem pugnandum eſt precibus. Tertia: Improbitas mundi, cuius exemplo Renati ſæpe labuntur, quod ne fiat, cogitanda ſunt ſanctorum exempla, qui ſe huic ſeculo nequaquam accõmodauerunt.

Quid eſt remittere peccatum?

Eſt delere, condonare, & abluere peccatum, Item peccatorum obliuiſci & hominem à reatu abſoluere.

Quæ eſt cauſa remiſsionis?

Niſi remiſſio eſſet gratuita, non poſſet dici remiſſio, ſed compenſatio potius. Ergo nulla cauſa eſt in nobis meritoria remiſſionis: Verum ſi Chriſtum ſpectas, plena eſt pro peccatis ſatisfactio.

Plura'ne docet vox remiſsionis?

Imõ multa plura: 1. Deſtruit dogma Monachorum de ſatisfactionibus. 2. Omnia humana merita euertit. 3. Refellit Nouatianorum er-

rum errorem, qui lapſis negarunt reditum ad gratiam. 4. Teſtatur omnes Renatos peccatum circumferre ſecum, donec in hac uita uerſantur. 5. Aperit ianuam ſalutis miſeris & afflictis conſcientijs. 6. In agone mortis conſolationis fons eſt. 7. Perpetuo teſtatur de precio uictimæ, cuius beneficio recipimur in gratiam ſeriò petentes condonationem.

Quid ſibi vult appendix iſta:

Sicut remittimus debitoribus noſtris.

An non licet à proximis debitum exigere, an oportet ſinere contumaces & delinquentes impunitos abire?

Diſcernendum eſt inter debitum ex contractu, & debitum ex læſione ſeu iniuria. Debitum ex contractu, quia iuſte ſoluitur, iuſte & exigitur: ſeruata tamen Caritatis regula. Debitum ex læſione & iniuria condonandum eſt, de quo ſolo hæc appendix intelligi debet. Deinde diſcernendum eſt inter officium & perſonam. Officium magiſtratus eſt trangreſſores ſuæ legis punire: Munus docentis eſt, deſides & negligentes caſtigare:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Parentum pietas requirit, ut peccantes filios diſciplina in uiam reuocent. Hi enim ſi hæc non facerent, Deum offenderent, cuius uice funguntur. Interea tamen ipſe magiſtratus, parentes, & alij condonare debent delinquentibus in ſe, ut non oderint eos, ſed tantum illorum errata corrigant.

Quid? eſt'ne noſtra condonatio cauſa remiſsionis peccati coram Deo?

Nequaquam: Nam parabola de Debitore decies mille talentorum oſtendit noſtram condonationem effectum debere eſſe impetratæ remiſſionis à Deo.

Quarum ergo rerum nos admonet hæc appendix?

Multarum: 1. Collationis debiti quod nos Deo debemus, & eius quod nobis proximus debet, ut cum uiderimus magnitudinem noſtri debiti, faciliores reddamur ad aliorum debita condonanda. 2. Imitationis paternæ, ut dictum eſt: Vt enim ipſe remiſit nobis gratis: ita & nos uiciſſim affecti ſimus erga fratres. 3. Obligationis ad condonandum fratribus læſiones, quibus nos offenderunt. 4. Admonet nos pœnæ in quam incurremus, niſi ex animo condonauerimus proximis ſua debita.

Iam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Iam dicito in genere quid precamur & deprecamur in hac petitione?

Quemadmodum deprecamur peccata & offenſas Dei, quibus obligati ſumus ipſi ad pœnam, niſi remittat: Ita precamur regenerationis & ſanctitatis quotidiana incrementa.

Quid precamur ſpeciatim?

1. Precamur perfectionem, iuxta mandatum Dei: Ambula coram me, & eſto perfectus, quo poſſimus uero corde obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi anteferre.
2. Quotidianorum lapſuum, qui infiniti ſunt, occulti, & manifeſti, condonationem.
3. Gratiam, ut poſſimus aliorum errata boni conſulere, & in meliorem partem interpretari.
4. Precamur nobis mitiores affectus, quo faciles ſimus ad remittendum eis, qui nos læſerunt.
5. Pacem & concordiam inter membra Eccleſiæ.

Quid deprecamur?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Ignorantiam, qua ſæpe labimur, & imbecillitatem, quæ plerumq; lapſus cauſa eſt.
2. Rigorem, cum in nobis tum in aliȷs nimis exacte inquirendi de alienis erratis.
3. Moroſitatem & difficultatem in moribus, unde ſæpe oriuntur offenſæ.
4. Diſcordias & diſſenſiones in Eccleſia, unde non tantum oriuntur ſcandala, quibus aliȷ alienantur à uera doctrina, uerum etiam piorum ſpiritus exacerbantur.
5. Pertinaciam iræ, odiȷ, liuoris &c.

DE SEXTA.

Quæ eſt ſexta petitio?

Et ne nos inducas in tentationem.

Quid eſt tentatio?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid, unde probat qualis ſit.

Quid eſt inducere in tentationem?

Eſt ſinere hominem tentationibus ſuperari, & ad peccandum impelli. Cum ergo dicitur: Ne inducas, ſenſus eſt, ne ſinas nos induci.

Quotuplex eſt tentatio?

Etſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Etſi uariè à multis diſtinguitur: hæc tamen uetus diſtinctio nobis placet: Vt alia ſit tentatio ſeductionis, Alia præſumtionis, Alia probationis.

Quæ eſt tentatio ſeductionis?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid perpetrandum aduerſus legem Dei, quo facto ſeductus à familia Dei excluditur.

Eſt'ne ſimplex huius tentationis ratio?

Non:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Non: Nam eius duæ ſunt formæ, quarum una intrinſeca, Altera extrinſeca dicitur.

Quæ eſt tentatio intrinſeca?

Eſt cuius principium & cauſa in ipſo homine eſt: quales ſunt omnes tentationes quæ proueniunt ex concupiſcentia mala.

Quæ eſt tentatio extrinſeca?

Eſt cuius principium & cauſa extra hominem, & hæc diuerſitate cauſarum eſt diſtinguenda: ut Alia ſit mundi, alia Diaboli, alia rerum nos circumſtantium.

Quomodo nos tentat mundus?

Cum ſua uanitate & improbitate hominem ad peccandum ſolicitat. Et hoc genere tentationis multi ſuccumbunt.

Quomodo nos tentat Diabolus?

Varijs modis: Vt per corruptelas doctrinæ, per ſcandala, & per occaſiones uariorum ſcelerum, quas hominibus obijcit, ut eos ſubuertat. Hinc Petrus dicit eum circumire tanquam leonem rugientem, & quærere quẽ deuoret. Atq; hac de cauſa in Euangelio dicitur Tentator.

Quomodo nos res circumſtantes tentant?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Ante nos: mors, iudicium Dei, infernus. Poſt nos: peccata præterita, commiſſiones, & omiſſiones. A dextris: potentia, diuitiæ, honor. A ſiniſtris: pericula, perſecutiones, ſcandala, externa Eccleſiæ forma.

Quæ eſt tentatio præſumtionis?

Eſt ſolicitatio hominis, per quam eo inducitur, ut Deum tentet abutendo eius longanimitate, iuſticia, miſericordia, liberalitate, aliisq; pluribus beneficijs. Periculoſè igitur peccant, qui propterea peccant ſecurius, quia Dei miſericordia magna eſſe prædicatur, & ita de alijs. Atq; hæc duo tentationum genera mala & nociua ſunt, ut quæ in peccatum & à peccato in damnationem inducunt.

Quæ eſt tentatio probationis?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid agendum uel ferendum, quo eius fides & obedientia erga Deum exploretur: Vt Abraham propoſito mandato de mactando filio, ſuam fidem & obedientiam erga Deum teſtatus eſt, quando potius uoluit amittere unicum filium, quam Deo non obedire. Sic & Iob cruce multiplici probatus eſt, & in eius cruce fides, & obedientia tanquam aurum in igne proba-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

probatior eſt facta. De hoc tentationis genere loquitur Moſes Deut: 5. Tẽtauit te Deus, ut ſciretur quid eſſet in corde tuo, an ambulares in mandatis eius, nec ne.

Dic iam ſummatim quid precamur & deprecamur.

Vt deprecamur tentationum uiolentos impetus: ita precamur Spiritum Chriſti, quo confirmati poterimus omnium tentationum generibus reſiſtere.

Quid ſpeciatim precamur?

Primum precamur mentis ſanctitatem, ut ea cogitemus quæ Deo probantur, & nobis ſalutaria ſunt.

2. Affectuum puritatem, ut ipſi pijs & ſanctis cogitationibus reſpondeant.

3. Voluntatis conſenſum in eis, quæ mens piẽ cogitat, & ad quæ purgati affectus feruntur.

4. Piarum rerum memoriam & aſſiduam meditationem.

5. Precamur uictoriam plenam ſuper carne, mundo, & Diabolo.

Quid deprecamur?

1. Impuras mentis cogitationes, quibus irritantur praui affectus.

2. Pra-

2. Prauos & uicioſos motus ex impuris cogitationibus ortos.

3. Conſenſum uoluntatis in mentis & affectuum impuritatem.

4. Mala ſodalitia, praua colloquia, aliaſq; peccandi occaſiones.

5. Varias technas Satanæ, quibus ipſe conatur nos à Deo abducere & in ſuos laqueos pertrahere. Breuiter, deprecamur quicquid nos ullo pacto ad peccandum ſolicitare poteſt.

DE SEPTIMA.

Quæ eſt ſeptima petitio.

Sed libera nos à malo.

Quid hîc ſignificat malum?

Malum eſt duplex: Malum culpæ, & malum pœnæ. Malum culpæ deprecati ſumus in proximis petitionibus: Malum pœnæ hic deprecamur.

Quid eſt malum pœnæ?

Eſt cum ipſa Satanæ tyrannis, tum omnis calamitas, qua uel Eccleſia, uel eius membra in hac uita premuntur, Et eſt duplex Priuatum & publicum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quodnam eſt priuatum?

Eſt quicquid ſingulorum in Eccleſia, uel animæ, uel corpori, uel famæ, uel fortunis aduerſatur.

Quod eſt publicum?

Eſt quicquid ſocietati Eccleſiæ noxium eſt: ut ſunt bella, ſcandala, hæreſes, ſeditiones, ſophiſtica, hypocriſis, & quicquid uinculum Eccleſiæ ullo pacto diſſoluit.

Eſt´ne diſcrimen inter malum quo

premi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

premitur Eccleſia, & malum quo impij afficiuntur.

Eſt ſane, quod ex his locis ſumitur. 1. A cauſis efficientibus. 2. A cauſis finalibus. 3. Ab effectibus. 4. A tempore. 5. A loco. Sed de his conſule Enchiridion in loco de cruce.

Quomodo Deus liberat à malo?

Dupliciter: Aſſiſtendo ſcilicet, & plenè liberando.

Quomodo liberat aſſiſtendo?

Dum uel mitigat malum præſens, uel robur dat patienter ferendi onus impoſitum, ut cum Paulo dicit, Sufficit tibi gratia mea: uel ſpiritualibus bonis præſentis crucis acerbitatem compenſat, ut cum Lazarum Spiritu ſuo erexit, ne in iſta miſeria in qua fuit abijceret confeſſionem.

Quomodo plenè liberat?

Liberabit nos plene, quando in extremo die excitatos donabit immortalitate, & gloria beatitudinis æternæ. Nam tum non ſolum liberati erimus à malo: uerum etiam ã periculo omnis mali Nihil enim mali ijs poteſt accidere, qui præſenti bono optimo & æterno Deo ipſo fruentur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid petimus generatim in hac precatione?

Vt deprecamur detentionem & captiuitatem in malo: Ita precamur felicitatem & tranquillitatem, ne ullis turbemur malis.

Quid precamur ſpeciatim?

1. Pacem totius Eccleſiæ cum ſpiritualem, tum externam.
2. Tranquillitatem & quietem ſingulorum membrorum Eccleſiæ, ut, iuxta Pauli dictũ poſſimus in hac uita pie, & modeſte in omni pietate & modeſtia uiuere.
3. Incolumitatem & bonam ualetudinem ſingulorum membrorum in Eccleſia.
4. Plenam liberationem à toto regno Satanæ, omnibus malis, & calamitatibus.
5. Aeternam uitam & felicitatem.

Quid deprecamur?

1. Bella, ſcandala, ſeditiones, hæreſes & ſchiſmata in Eccleſia.
2. Omnia quæ ſunt noxia ſingulis Eccleſiæ membris, idq; uel in animo, uel in corpore, uel in fama, uel in fortunis.
3. Morbos quibus noſtrum corpus in hac uita ſæpe fatigatur.
4. Totum Satanę regnum, peccati & mortis.

5 Aeter

5. Aeternam mortem.

DE CONFIRMATIONE.

Quæ eſt confirmatio?

Quia tuum eſt regnum, potentia, & gloria in ſecula ſeculorum: Amen.

Age explica mihi hanc rationem?

Ratio hæc trimembris eſt. Prima enim eius pars ſumitur à Regis officio: Nam cum ipſe Rex eſt in Eccleſia, & nos eius ſubditi, fieri aliud non poteſt, quam ut optimus & clementiſſimus Rex ſuis ſubditis, quos omnes in filios adoptauit, uelit adeſſe, & eos tueri, & conſeruare, ac ſimul etiam eis largiri ea, quæ ipſis ſalutaria eſſe nouit. Hinc igitur fides ſtatuat, quod clementiſſimus pater uelit nos exaudire, Agitur enim regnum ipſius.

Secunda pars ſumitur à potentia Dei: Huius enim cogitatione accenditur fides, ut omnino ſibi perſuadeat, quod Deus poſſit nobis largiri omnia, quæ ex paterna beneuolentia promiſit. Non ergo quicquam in rerum natura poterit impedire manum Dei, quin liberaliter in nos effundat omnia bona, modo eum ex fide inuocauerimus. Tertia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

pars ſumitur à cauſa finali: Gloriæ enim Dei intereſt, ut nos filios clementiſſimus Pater exaudiat. Nam dum nos inuocantes exaudit, eum prædicare debemus, atq; alios noſtra confeſſione, & exemplo ad eum laudandum, & prædicandum inuitare, ut ipſius gloria perpetuo in Eccleſia perſonet.

AMEN.

Quid ſibi hæc vox Amen vult?

Hæc uox fidei eſt & perſuadentis ſibi preces ſuas exauditas eſſe, & reuocantis in memoriam promiſſionem Chriſti iureiurando confirmatam: Amen Amen dico uobis, quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Quotieſcunq; igitur ſub fine noſtrarum precũ nominamus hanc uocem, reuocemus in memoriam hoc Chriſti iuramentum, quo confirmata eſt promiſſio ipſius maximè paterna. Eſt quoque hæc uox obſignatio quædam fidei certiſſimè impetrantis ea, quæ ſibi ſalutaria eſſe poſſunt. Proinde qui hanc fidem inter orandum non adhibet, operam ludit, & nullo pacto precari rite putandus eſt.

GENERALIS DOCTRINA DE SACRAMENTIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Age priuſquam deſcendamus ad quartam Catechiſmi partem, generalem doctrinam de ſacramentis mihi expone.

Id faciam perlibenter: Ita enim rectius intelligetur doctrina de baptiſmo & cœna domini.

Quia ſacramenta ſunt ſub genere ſigni, dic quæſo quotuplicia ſigna conſideranda ſunt in ſcriptura.

Triplicia: quædam enim doctrinæ, quædam iræ, & quædam gratiæ ſunt teſtimonia.

Quæ ſunt ſigna doctrinæ?

Quæ doctrinæ addita, de eius immota ueritate teſtantur: qualia ſunt extraordinaria opera Dei, quæ miracula uocamus. Hæc enim Eccleſiæ data fuerunt, ut cœleſtem doctrinam tanquam firmiſſima ſigilla obſignarent: qualia fuerunt in ueteri teſtamento Rubus ardens, Columna nubis per diem, & Columna ignis per noctem, Exiccatio maris rubri, Aqua fluens de petra & huiuſmodi multa alia: In nouo teſtamento, Multæ ſanationes infirmorum, Excitationes mortuo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rum, Reſurrectio Chriſti, Aſcenſio uiſibilis, Donatio Spiritus ſancti, de quibus uide Enchiridion.

Quis eſt uſus horum ſignorum?

Vt homines his firmiſſimis teſtimonijs conuicti de ueritate Dei non fluctuent opinionibus, ſed certo ſibi perſuadeant firmiſſima eſſe, quæ uerbum Dei proponit, Adeo ut nullæ demonſtrationes philoſophicæ maiorem certitudinem in ſe habeant.

Quæ ſunt ſigna iræ?

Quæ teſtantur de ira Dei aduerſus homines, & ſunt duplicia: Comminantia & punientia.

Quæ ſunt ſigna comminantia?

Quæ prænunciant pœnas hominibus imminere propter ſua peccata: qualia ſunt quæ conſpiciuntur interdum in aëre, concurſus hoſtiles, cometæ, Item tempeſtates & aliæ multæ apparitiones, de quibus ſupra dictum eſt in tertia parte Symboli.

Quis horum uſus?

Vt commonefacti de ira Dei reſipiſcamus & præueniamus uindictam ſeria pœnitentia. Hunc eſſe uſum comminantium ſignorum teſtan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

teſtantur multæ conciones propheticæ.

Quæ ſunt ſigna punientia?

Hæc ſunt duplicia: ſcilicet corporalia & Spiritualia. Corporalia quidem: ut fames, peſtilentiæ, gladius, malæ beſtiæ. Spiritualia: ut ſunt hæreſis, doctrinæ deprauatio, prophanatio Sacramentorum, cultus idololatrici ā tyrannis defenſio, ſchiſmata.

Quis horum vſus?

Vt his ferulis Dei caſtigati clamemus ad ipſum, & conuertamur ā uījs noſtris peſſimis per ueram pœnitentiam.

Quæ ſunt ſigna gratiæ?

Sunt quæ adījciuntur promiſſionibus diuinis, & teſtantur de gratia Dei erga homines: Et hæc uſu Eccleſiæ dicuntur ſacramenta, & græce μυςήρια, quia ſunt externa quædam ſigna ſeu externæ actiones, quæ habent coniunctam Spiritualem contemplationem. De hoc genere ſignorum in Catecheſi puerorum ſolummodo tractari ſolet.

Age dic quæ in genere ſpectanda ſunt in Sacramentis ſeu ſignis gratiæ?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quatuor ſpectantur. Primum quæ ſit ratio ſacramentorum. 2. quot genera. 3. Differentia inter ſacrameuta ueteris & noui teſtamenti. 4. Quæ, & quot ſint ſacramenta noui teſtamenti.

Quæ eſt ergo ratio ſacramenti?

Deus perpetuo inde usq; ab initio mundi hunc ritum ſeruauit, quod promiſſionibus ſuis uel recens propoſitis, uel ſolenniter repetitis, adiecerit externa ſigna tanquam aſpectabiles conciones ſuarum promiſſionum. Quare uerisſimē ait Auguſtinus, Sacramentum eſſe uiſibile, id eſt, ſpectabile, uerbum: Nam quod dominus uerbo offert, id ſacramento tanquam uiſibili teſtimonio obſignat. Ex quo facile intelligi poteſt, ad ſubſtātiam cuiuſq; Saciamenti quatuor requiri. 1. Mandatum & inſtitutionem diuinam. 2. Externum ſignum. 3 Promiſſionem gratiæ. 4. Fidem promiſſionis, ſine qua ſacramenta inefficacia ſunt. Hoc ita eſſe facile oſtendi poteſt propoſitis exemplis. In circumciſione apertum eſt mandatum: Cuſtodies pactum meum. Eſt & promiſſio expreſſa: Ero Deus tuus & ſeminis tui. Huic promiſſioni additur ſignum Circumciſio præputij. Verum quia promiſſio inefficax eſt, niſi acceſſerit fides: Quarto loco requiritur &

tur &

tur & ipſa neceſſario. Hoc Rom: 4. breuiſſimo aphoriſmo oſtenditur, ubi ita ait Apoſtolus: Et ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum iuſticiæ fidei. Cum dicitur Acce-piſſe, notatur mandatum: Cum additur Circumciſio, exprimitur externum ſignum: Cum ſubiungitur Signaculum iuſticiæ, ſignificat illud externum ſignum promiſſionis, gratuitæ iuſticiæ eſſe ſignaculum: Verum cum quarto loco addit Fidei, ſignificat promiſſam iuſticiam fide accipi. Hinc colligamus definitionem ſacramenti generalem. Sacramentum eſt uiſibile ſignum, mandatum & inſtitutum à Deo, quo ut Deus ſuam gratiam teſtatur & obſignat: ita homines uiciſſim ſuam in Deum fidem profitentur, Hinc & illud ſequitur, quod principalis finis ſacramentorum ſit, ut ſint ſignacula promiſſionis diuinæ fide accipiendæ: Ex quo fit, quod fides augeatur & confirmetur ſacramentorum uſu. Eſt quoq; obſeruanda analogia ſigni ad rem ſignatam, quæ nihil aliud eſt quam ſymbolica comparatio rei uiſibilis, & inuiſibilis, qualis in baptiſmo clare cernitur. Nam ut aqua abluuntur ſordes corporis: ita ſanguine Chriſti abluuntur ſordes animi. Et ut carnis præputium præſcindebatur in Circumciſione: Ita uetus natura in regeneratione abſcindenda eſt. Hanc comparationem

neceſſario requiri in ſacramentis teſtatur Auguſt: cum inquit: Si ſacramenta comparationē ad eam rem, quam ſignificāt, non haberēt, ſacramenta non eſſent. Et propter hanc comparationem ſacramenta dicuntur Symbola, id eſt, ſigna quæ comparatione docent.

Quot ſunt genera ſacramentorum?

Duo ſunt. Alia enim ſunt ſacramenta ueteris teſtamenti, alia noui.

Quæ ſunt differentiæ inter ſacramentum veteris & noui teſtamenti?

Auguſtinus tres ponit, quarum Prima eſt: Sacramenta ueteris teſtamenti prænunciarunt rem futuram, quam ſacramenta noui exhibitam eſſe declarant.

Secunda ſumitur à diuerſitate ſignorum. Vt illis ſacramentum initiationis fuit Circumciſio: Ita nobis initiale ſacramentum eſt baptiſmus: Et ut illis ſacramentum fuit confirmationis Agnus phaſe: Ita nobis cœna domini confirmationis ſacramentum eſt.

Tertia ſumitur à numero, ſignificatione, & uirtute ſacramentorum. Noſtra enim, ut inquit Auguſtinns, Sacramenta numero ſunt pauciora, ſignificatione auguſtiora, &

ora, & uirtute præſtantiora.

Quæ, & quot ſunt ſacramenta no-ui teſtamenti?

Sacramenta noui teſtamenti ſunt ritus promiſſioni additi, ut ſint pignora & teſtimonia gratiæ exhibitæ & applicatæ. Et ſunt numero tantum duo: ſcilicet Baptiſmus & Cœna Domini. Nam in his duobus ſignis noui teſtamenti ſunt iſta quatuor, quæ ad ſubſtantiam ſacramentorum pertinent.

DE QVARTA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt quarta pars catechiſmi?

Doctrina de baptiſmo.

Cùm ſacramenta ſint altera pars miniſterij Dei in Eccleſia, Age explicatè dicito de Sacramentis noui teſtamenti, vt quid de illis ſentiendum ſit, ſine ambiguitate intelligam.

Id faciam, ac primum de Baptiſmo. Verum ut methodica ſit noſtra de hoc Sacramento

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

mento tractatio, tria capita proponam, quæ ordine explicabo: Quorum primum eſſe debet de definitione Baptiſmi, & eius Analyſi. 2. De ſignificationibus Baptiſmi. 3. De uero uſu ſeu praxi baptiſmi per totam uitam.

DE PRIMO.

Quid eſt baptiſmus?

Eſt ſacramentum noui teſtamenti conſtans tinctione hominis in aquam, & pronunciatione uerborum: Ego baptizo te in nomine patris & filij & Spiritus ſancti, Amē. & ha-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

& habet annexam promiſſionem ſalutis fide recipiendam.

Retexe hanc definitionem in ſua membra.

Illa quatuor, quæ dixi in omni ſacramento eſſe debere, in hac definitione conſpiciuntur, uidelicet diuina inſtitutio, externum ſignum, promiſſio gratiæ, & fides promiſſionis.

Dic de inſtitutione?

Baptiſmus autoritate diuina inſtitutus eſt miniſterio Iohannis Baptiſtæ. Sic enim ſcriptum eſt Luc. 3. Et factum eſt uerbum Domini ad Iohannem filium Zachariæ. Venit igitur ad Iordanem &c. prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Deinde autoritas baptiſmi Matth. 3. confirmatur inſigni illa trinitatis apparitione, ubi filius à Iohanne baptizatur, Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ apparet, Vox Dei patris de cœlo ſonat: Hic eſt filius meus dilectus in quo complacui. poſtremo, Saluator poſt reſurrectionem in cœlum conſcenſurus, commendat diſcipulis ſuis hoc ſacramentum, cum inquit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, profecti igitur

prædica-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Hinc apparet & unde ſit Baptiſmus, & quæ ſit eius dignitas, & quanta cum reuerentia tractari debeat.

Quodnam eſt ſignum externum?

Aqua, tinctio, & uerborum pronunciatio.

Cur aqua adhibetur?

Propter analogiam. Quemadmodum enim aqua corporis ſordes abluuntur: Ita ſpiritualiter & arcano quodammodo conſcientiæ hominum ſanguine Ieſu Chriſti abluuntur à mortuis operibus.

Quid ſibi vult tinctio?

Hæc adhibetur propter Spiritualem ſignificationem, de qua in ſecundo capite dicetur.

Quæ eſt pronunciatio verborum?

Ego Baptizo te &c. hoc eſt: Ego miniſter Dei hac merſione teſtor te recipi ab æterno patre, & ablui ſanguine filij eius æterni, & ſanctificari, regenerariq; uirtute Spiritus ſancti in nouam creaturam, ut hunc unum & æternum

ternum Deum, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus agnoſcas, in hunc firma fiducia recumbas, eum inuoces & colas, expectans æternam uitam, in quam in hoc lauacro regeneratus es.

Tanta'ne uis ineſt aquæ?

Nequaquam: Salutis enim beneficium gratuitum Dei donum eſt, quod Deus impertit uirtute Spiritus ſui, uerbi & ſacramentorum miniſterio, quibus tanquam internuncijs utitur, & ſuæ uoluntatis interpretibus.

Quid ſentis de illorum ſententia, qui dicunt ſacramenta noui teſtamenti conferre gratiam?

Verbo & ſacramentis confertur gratia, ſed miniſterialiter: Solus enim Deus gratiam confert per uerbi ſui & ſacramentorum diſpenſationem, dum fide accipiuntur.

Quæ eſt promiſsio annexa Baptiſmo?

Eſt gratuitæ ſalutis, iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic ſaluus erit. Nam Deus per Baptiſmum tanquam authenticum ſuæ uoluntatis ſigillum, nobis ſalutem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

gratuitam & remiſſionem peccatorum obſignat.

Qualis fides requiritur?

Talis fides requiritur, qualis eſt promiſſio: Eſt autem promiſſio, ut dictum eſt, quod Deus hominem condonatis peccatis propter meritum Chriſti recipiat in gratiam, ut ſit hæres uitæ æternæ. Proinde fides erit firma fiducia, qua homo ſtatuat ſibi Deum talem eſſe, qualis in promiſſione ſua gratuita deſcribitur. Hac fide homo iuſtificatus uirtute Spiritus regeneratur, ut iam nouam in uera ſanctitate uitam meditetur.

DE SECVNDO.

Dic de ſignificationibus Baptiſmi.

Significationes Baptiſmi ſunt hæ tres.

1. Eſt teſtimonium gratiæ.
2. Eſt ſymbolum rerum arcanarum & ſpiritualium:
3. Eſt nota externæ profeſſionis ſeu Chriſtianiſmi.

Quomodo baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ?

Baptiſ-

Baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ cum exhibitæ, tum applicatæ: Exhibitæ quidem, quia ut circumciſio figurabat Chriſtum gratiæ fontem uenturum: ita Baptiſmus eundem ueniſſe teſtatur. Cum igitur Chriſtus ſit fons gratiæ, iuxta illud: Lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum, & Baptiſmus hunc ueniſſe teſtatur, meritò teſtimonium gratiæ exhibitę dicitur baptiſmus. Applicatæ uero, quia baptiſmus eſt ueluti authenticum ſigillum, quod teſtatur eum in gratiã recipi, qui iuxta Chriſti inſtitutionem baptiſmatis lauacro abluitur, iuxta hæc teſtimonia: Baptiſmus eſt lauacrum regenerationis. Item: Quotquot baptizati ſunt Chriſtum induerunt. Applicatæ igitur gratiæ teſtimonium iure cenſetur baptiſmus.

Quare Baptiſmus Symbolum dicitur?

Baptiſmus eſt ſymbolum hiſtoriæ, gratię, doni, & conformitatis.

Quomodo Baptiſmus eſt Symbolum hiſtoriæ?

Quia concionatur Baptiſmus de morte, ſepultura & reſurrectione Domini: Merſio enim in aquam mortem figurat: mora ſub

aqua ſepulturam adumbrat: extractio de aqua reſurrectionem repræſentat. Rom: 6. Continet igitur Baptiſmus hiſtoriam trium dierum, nempe mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini.

Quomodo baptiſmus eſt ſymbolum gratiæ?

Quia baptiſmus teſtatur eos qui baptizantur, uirtute mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini ablui à peccato, inſeri Chriſto, regenerari & in communionem corporis Chriſti recipi. Nam quod per baptiſmum mundamur à peccatis, inſerimur Chriſto, regeneramur & recipimur in communionem Chriſti, id eſt, Eccleſiam, fit beneficio corporis Chriſti quo induimur, & ſanguinis quo abluimur. Nam Chriſtus in baptiſmo fit baptizatis emundatio, tegumentum & caput. Quam ob cauſam ipſe baptiſmum recepit, ut baptizati illo inſereremur, ſanguine eius ablueremur, & omnes baptizati unum corpus myſticum unius capitis Chriſti fieremus, iuxta illud. 1. Corinth: 12. Per unum ſpiritum nos omnes in unum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi. Eſt itaq; Eccleſia tota nihil aliud quam

quam unus Chriſtus quemadmodum idem Apoſtolus teſtatur.

Quomodo baptiſmus eſt ſymbolum Doni?

Quia teſtatur de uirtute mortis, ſepulturę & reſurrectionis Domini in nobis. Nam quod morimur peccato, beneficio mortis Chriſti fit: quod reluctamur peccato, ut quieſcat & non ſpiritus imperium excutiat, uirtute ſepulturæ Chriſti efficitur: Et quod de peccati ſepulcro in nouam uitam reſurgimus, id quoq; fit efficacia reſurrectionis Chriſti in nobis, iuxta illud Rom: 6. An neſcitis quod quicunq; baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus per baptiſma in mortem, ut quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Nam ſi inſiti ſumus ſimilitudini mortis eius, etiam reſurrectionis erimus &c.

Quomodo baptiſmus ſymbolum eſt conformitatis?

Quia teſtatur nos conformes fieri debere imagini filij Dei, cum in morte & ſepultura, tum etiam in reſurrectione. Admonebit igi-

tur nos Baptiſmus crucis ferendæ in hac uita cum Chriſto, mortis corporalis,& reſurrecti onis. Nam ſi Chriſtus,qui caput eſt,per mortem introiuit in gloriam, nos qui eius membra ſumus non poterimus alia uia ad gloriam beatitudinis peruenire. Quotieſcunq; ergo premimur cruce, reuocemus in memoriam baptiſmum noſtrum,qui nos cruci ſubiectos fore ſignificat, non ita tamen ut, cruce perpetuo proſtrati iaceamus, ſed ut cum Chriſto tandem ad gloriam beatitudinis per ueniamũs,iuxta illud Rom: 8. Compatimur ut etiam una cum eo regnemus.

Quomodo baptiſmus eſt externa teſſera?

Eo quod profeſſionis Chriſtianiſmi quædam nota eſt, & ueluti militare quoddam σύνθημα quo Chriſti milites ā Satanæ mancipijs diſcernuntur, modo baptiſmus hominum culpa non deſtituatur ſua ſpirituali uirtute. Verum hæc ſignificatio minus principalis eſt, quam cum Anabaptiſtæ ſolam & unicam agnoſcant, merito repudiandi ſunt, qui non ſolum hoc impium dogma maligne defendunt: Verumetiam pueros baptizandos negant contra manifeſtum mandatum Chriſti, & ſacramenti huius rationem, quod in lo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

in locum Circumciſionis ſucceſſit. Et impie ſtatuunt iterandum eſſe baptiſmum, cum ſit initiale ſacramentum & perpetuum in corpore baptizati fœderis Dei teſtimonium, non ſecus atque Circumciſio olim perpetui ualoris erat, cui, ut dixi, baptiſmus ſucceſſit.

Quis eſt verus vſus & ſalutaris meditatio Baptiſmi?

Cum Petrus prioris tertio dicit: Baptiſma eſt bonæ conſcientiæ ſtipulatio cum Deo per reſurrectionem Chriſti, ſignificat baptiſmum eſſe mutuam pactionem Dei & conſcientiæ hominis: Dei quidem offerentis & promittentis gratuitam ſalutem propter filium: Conſcientiæ uero reſpondentis, id eſt, accipientis fide promiſſam gratiam. Hinc primum colligatur uniuerſalis doctrina, quod omnes ſine regenerationis gratia hæreamus in peccatis & damnatione, iuxta illud Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum. Item Epheſ: 2. Omnes ſumus natura filij iræ. Deinde quia Baptiſmus eſt mutua pactio ſeu ſtipulatio inter Deum & hominem, debet conſcientia, ut ex pacto Dei, doctrinam: ita ex pacto reſpondēte, admonitionem capere.

Quam doctrinam ex pacto Dei capit fides?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

1. Quod Deus æternus ſit placatus propter filium, iuxta illud: Hic eſt filius meus dilectus in quo complacui, id eſt, per quem reconciliatus ſum omnibus, qui meo filio inſeruntur, ac eius membra fiunt per regenerationis gratiam.

2. Quōd Chriſti beneficia & merita baptizatis donentur. Qui enim Chriſtum induit, eius merita & beneficia induit, atq; eius efficaci præſentia defenditur.

3. Quōd pater æternus baptizatos in filios adoptet, quos iam caros habet in dilecto Epheſ: 1.

4. Quōd pater æternus uelit nos regere ſuo ſancto ſpiritu, ad Gal. 4.

5. Quod uelit nos eripere à morte æterna & uinculis Diaboli, & donare nos æterna uita.

Quæ admonitio ex pacto reſpondente in nobis capienda eſt?

1. Admonemur conſtantis fidei in hunc Deum qui nobis filium dedit.

2. Admonemur obligationis: Nam dum baptizamur in eius nomen, obligamus nos ad ipſum inuocandum & colendum.

3. Admonemur ſpei, qua omnia promiſſa certiſſime ab eo expectamus.

4. Glori-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

4. Glorificationis, ut ipſum corde, ore, & confeſſione glorificemus, ac noſtram fidem coram toto mundo teſtatam faciamus.

5. Pœnitentiæ, mortificationis, & crucis.

6. Admonemur reſurrectionis ad æternam uitam, & plenæ liberationis ab omnibus ærumnis, quibus in hac præſenti uita obruimur. Hæc omnia confirmantur ſignificationibus baptiſmi, de quibus ſupra dictum eſt, nimirum quod ſit immotum gratiæ teſtimonium, quod ſit hiſtoriæ Chriſti, gratiæ, doni & conformitatis noſtri cum Chriſto ſymbolum, Et, ut breuiter dicam, quod ſit pignus certiſſimum uitæ æternæ, niſi nos noſtra culpa fidem baptiſmi repudiauerimus. Quotieſcunque igitur labimur in peccatum, reuocemur cogitatione baptiſmi, ac meminerimus huius pactionis, cuius uirtute lapſi in gratiam recipimur: meminerimus quoque noſtri officij, id eſt, fidei & obedientiæ erga Deum: meminerimus etiam patientiæ ſub cruce, cui nos per baptiſmum ſubiecimus.

DE QVINTA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt quinta pars catechiſmi?

Cœna Dominica.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid de hac cœna piè ſentiendum eſt?

Quia ſacramentum Cœnæ dominicæ eſt ſumme neceſſarium in Eccleſia, ut quod Chriſtus iam moriturus ſuis diſcipuli, atq; adeo toti Eccleſię commendauerit, quinq; capita proponam, quibus complecti conabor, quicquid ad huius ſacramenti rationem pertinere uidetur. Sunt autem hæc capita. 1. Cœnæ deſcriptio. 2. Significationes cœnæ. 3. Vera probatio eius, qui hac Cœna uti uelit. 4. Pia & ſalutaris meditatio huius ſacratiſ

ſimæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſimæ Cœnæ. 5. Sacramentariorum, id eſt, prophanatorum ſacramenti Cœnæ genera cum breuibus confutationibus.

DE PRIMO.

Age da perſpicuam & abſolutam deſcriptionem huius ſacratiſſimæ Cœnæ.

Vt plena deſcriptio huius ſacratiſſimæ cœnæ haberi poſſit, hæc quatuor ueluti eius elementa ſpectanda ſunt. Primo paraſceue ſeu apparatus. 2. Inſtitutio. 3. Circumſtantiæ hiſtoriæ inſtitutionis. 4. Ratio ſacramentalis cœnæ, ex quorum omnium conſideratione colligitur deſcriptio.

Quæ eſt paraſceuē ad hanc cœnam?

In apparatu huius cœnæ ſpectandum eſt. 1. Quid actum ſit antequam uentum eſt in domum in qua inſtituta eſt. 2. Quid in cœnaculo ante cœnæ inſtitutionem.

Quid actum eſt antequam ventum eſt in locum inſtitutæ cœnæ?

Hoc habetur Luc. 22. hiſce uerbis: Venit autẽ dies Azymorum, in qua oportebat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

mactari paſcha. Et miſit Dominus Petrum & Iohannem dicens: Euntes parate nobis paſcha, ut comedamus. Illi autem dixerunt. Vbi uis paremus? Ille dixit eis: Ecce ingreſſis uobis in ciuitatem, occurret homo fictile uas cum aqua geſtans, ſequimini illum in domum in quam ingreditur, & dicite patrifamilias domus: dicit tibi Magiſter: Vbi eſt diuerſorium, in quo paſcha cum meis diſcipulis comedam? Et ille uobis oſtendat aulam magnam ſtratam, illic parate. Abeuntes autem inuenerunt quemadmodum dixit eis, & parauerunt paſcha. Hæc Euangeliſtæ uerba duo continent. 1. Signum diuinitatis Chriſti res futuras & contingentes certo præuidentis. 2. Confirmationem Diſcipulorum de ſuo magiſtro, ut non ex cruce imminente & præſentibus ærumnis atq; externa ſpecie iudicarent de eius autoritate & poteſtate in rebus ordinandis. Vtrumq; rem magnã arguit, quam aggreſſurus erat in cœna. Pertinet igitur hic apparatus ad dignitatem cœnæ amplificandam, quam Deus & homo inſtituere propoſuit.

Quid poſtea in cœnaculo contigit ante inſtitutam Cœnam?

1. Accumbit ad menſam cum duodecim:

Magiſter

Magiſter cum diſcipulis:Rex regni cœlorum cum eius adminiſtratoribus.

2. Alloquitur diſcipulos dominus his uerbis: Deſiderio deſideraui hoc paſcha uobiscum manducare, ac ſi dicat, id quod in huius paſchæ celebratione inſtituam, erit extremum & perpetuum μνημόσυνον, quod meæ Eccleſiæ, uſq; dum rediturus ſum iudicaturus uiuos & mortuos, relinquam.

3. Prædicit iamiam ſuam mortem imminere.

4. Meminit ſui proditoris quem comminatione grauiſſima propoſita in uiam reuocare ſtudet.

5. Iuxta legem cum diſcipulis agnum paſchalem comedit. Cuius ritus deſcribitur Exod: 12. & Leuit: 23.

Quid hæc ad cœnam?

Oſtendunt quam digna,quam ſeria,quam reuerenda, quam ſancta & quam neceſſaria fuerit cœnæ huius inſtitutio, quam dominus iam moriturus in ſummo pauore, conſternatione, & triſtitia animi inſtituit. Quæ res & nos admonebit, ut in huius cœnæ celebratione uero pauore, & triſtitia propter peccata noſtra tangamur.

Quæ eſt huius cœnæ inſtitutio?

Hiſto-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Hiſtoria inſtitutionis habetur Matth: 26. Mar: 14. Luc: 22. 1. Cor. 11.

Recita verba inſtitutionis.

Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ea nocte, qua traditus eſt, Accepit panem, & cum gratias egiſſet, fregit ac dedit diſcipulis ſuis dicens: Accipite & comedite, hoc eſt Corpus meum, quod pro uobis traditur: hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & calicem accepit poſtquam cœnauit, & cum gratias egiſſet, dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hic Calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine, qui pro uobis effunditur in remiſſionem peccatorum: hoc facite quotieſcunque biberitis in mei commemorationem.

Quænam in hiſtoria inſtitutionis huius cœnæ obſeruandæ veniunt Circumſtantiæ?

Circumſtantias hiſtoriæ inſtitutionis cœnæ hoc diſticho complexus ſum.

Tempus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Tempus, Conuiuæ, benedictio, ſanctio, ſigna,

Munera magna Dei, mandatum, fœdera, fines.

Cur temporis fit mentio?

Vt admoneamur & ingentis amoris filij Dei erga nos, quia ea nocte, qua ſciuit ſe tradendum eſſe propter peccata noſtra, hanc cœnam nobis in bonum inſtituit, & neceſſitatis maximæ huius cœnæ. Nam cum in eo mœrore propter imminentẽ mortem, nequaquam inſtituiſſet hanc cœnam, niſi ſumme fuiſſet Eccleſiæ ipſius uſq; ad conſummationem ſeculi neceſſaria.

Qui conuiuæ?

Chriſtus Dominus, & Magiſter conuiuio præfuit, una cum diſcipulis conuiuator erat, cum quibus etiam interfuit Iudas proditor. Hinc admoneamur, quod ut Chriſtus perpetuo cum ſuis diſcipulis ſuæ cœnæ adeſſe uelit, ita uix fiet ut Iudas excludatur.

Benedictio quæ?

Dominus in inſtitutione huius Cœnæ dicitur benedixiſſe & gratias egiſſe Deo, nobis relinquens exemplum, ut hac cœna nun-

quam

quam ſine gratiarum actione utamur.

Quæ ſanctio?

Hoc facite: Hæc dignitatem, reuerentiam & perpetuam huius cœnæ obſeruantiam nobis commendat.

Quænam ſunt ſigna?

Externa ſigna ſunt panis & uinum quæ propter ſpiritualem ſignificationem adhibita ſunt, de qua in ſecundo capite dicetur.

Quænam munera ſunt in hac cœna inuiſibilia?

Verum corpus & uerus ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti: non metaphoricum corpus aut ſanguis: non myſticum corpus, aut ſanguis, ſed illud ipſum, quod ex Maria uirgine natum eſt, & poſtea in aram crucis ſuſpenſum eſt, ille ipſe ſanguis qui effuſus eſt de ſanctiſſimo eius corpore, ut clare ſonant uerba cœnæ. Quod datur pro uobis, & qui effunditur pro uobis in remiſſionem peccatorum. Cum his adeſt quoq; inuiſibilis gratia, quam Deus una cum hoc Sacramento offert.

Quale fœdus eſt?

Nouum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Nouum & ſancitum ſanguine Chriſti de gratia & remiſſione peccatorum, de quo poſtea plura dicentur.

Quinam fines ſunt huius cœnæ?

1. Perpetua beneficiorum Chriſti recordatio. 2. Obſignatio remiſſionis peccatorum. Atq; hi ſunt principales fines cœnæ Dominicæ.

Quæ ratio ſacramentalis cœnæ?

Cum omne ſacramentum Eccleſiæ ſignum ſit diuinitus inſtitutum, cui addita eſt promiſſio fidem utentis ſacramento requirens, nemo dubitare poteſt, quin hæc cœna ſit ſacramentum. Primum enim Chriſti inſtituentis mandatum eſt manifeſtum. 2. Signum uiſibile eſt panis & uinum 3. Additur promiſſio noui fœderis de remiſſionem peccatorum. 4. Quia promiſſio requirit fidem, ea quoq; includitur hiſce uerbis: Hoc facite in mei commemorationem.

Cœnam domini ſacramentum agnoſco, ſed qualenam quæſo eſt ſacramentum?

Vt in ueteri teſtamento duo ſacramentorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rum genera fuerunt: Vnum initiationis, ut circumciſio: Alterum conſeruationis ſeu con firmationis, ut agnus phaſe, ſanguis uaccæ ruffæ aſperſus, & alia legalia: ita in nouo teſta mento baptiſmus initiationis ſacramentum eſt: Eo enim recipimur in familiam Dei. Cœna Domini conſeruationis eſt. Nam eo recepti in familiam Dei, conſeruamur & confirmamur.

Collige tandem plenam huius ſacramenti deſcriptionem.

Ex ĳs quæ dicta ſunt hæc poteſt colligi plana & perſpicua deſcriptio. Cœna domini eſt ſacramentum noſtræ per uictimam Chriſti redemtionis ab ipſo Chriſto iam moriturо pro peccatis noſtris inſtitutum, & commendatum diſcipulis, in quo cum pane & uino porrigitur & accipitur uerum corpus & uerus ſãguis Domini, ut ſit recordatio Chriſti in cruce pro nobis oblati in piacularẽ uictimam, & confirmatio noui fœderis de gratia & remiſſione peccatorum. In hac deſcriptione ſunt circumſtantiæ illæ nouem quarum ſupra memini. Deinde quoq; ea puncta diſerte recitantur, quæ ad integram ſacramentorum naturam pertinent. Conſpiciuntur quoq; cauſæ omnes, quæ in hoc ſacramen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſacramento concurrunt. Eſt enim cauſa efficiens Dominus Chriſtus: materia, panis & uinum: forma uerbo additur: finis, recordatio mortis Chriſti & obſignatio gratiæ & remiſſionis peccatorum. De alijs acceſſorijs finibus dicetur in ſecundo capite.

DE SECVNDO.

Quæ ſunt ſignificationes ſacramenti cœnæ?

Sicut agnus phaſe in ueteri teſtamento plures habuit ſignificationes. Admonebat enim populum de beneficio ei olim præſtito, id eſt, de liberatione à ſeruitute Aegyptiaca, & iugo Pharaonis: Confirmabat fidem utentium hoc ſacramento de uenturo Meſſia: & erat figura futuræ uictimæ Chriſti, & liberationis à ſeruitute peccati & Diaboli tyrannide: Ita hæc ſacratiſſima cœna habet uarias ſignificationes, eaſq; intimo corde recondendas, idq; reſpectu temporis præteriti, præſentis, futuri, & omnis temporis.

Quam habet cœna ſignificationem reſpectu temporis præteriti?

Cum tempus præteritum reſpicimus, eſt hæc cœna commemoratio quædam, & re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

cordatio hiſtoriæ de paſſione Domini, iuxta præceptum Domini dicentis: Hoc facite in mei commemorationem. Vult enim in hac cœna perpetuam memoriam eſſe ſuorum erga eccleſiam ſuam beneficiorum.

Quam habet cœna hæc ſignificationem reſpectu temporis præſentis?

Primum ſignificat nos uniri & incorporari corpori Chriſti, idq; ſpiritualiter, iuxta hæc Pauli uerba: Calix cui benedicimus, non'ne communicatio ſanguinis Domini eſt? Panis quem frangimus, non'ne communicatio corporis Chriſti eſt? id eſt, Communicatio corporis & ſanguinis Domini facit nos habere quandam cum Chriſto communionem.

Deinde ſignificat nos quoque inter nos uniri Chriſti ſpiritu, cuius communionis ſymbolum unus exiſtit panis, ſicuti Paulus teſtatur cum ait: Quoniam unus panis unum corpus multi ſumus. Nam omnes unius panis ſumus participes. Quemadmodum enim panis ex multis grauis compactus eſt: Ita multi in unum corpus myſticum coaleſcimus. Atq; ideo Paulus hanc ſacratiſſimam cœnam communionem appellat, quam appellationem Damaſcenus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

hiſce uerbis explicat: Cœna dicitur communio, quia communicamus per ipſam Chriſto, & quia participamus eius carnem & diuinitatem, & quia communicamus & unimur in uicem per ipſam. Præterea ſignificat hæc cœna nos ſpiritualiter ali & ſuſtētari corpore & ſanguine Chriſti. Vt enim panis & uinum corpora humana nutriunt, augent conſeruant, exhilarant: Ita corpus & ſanguis domini alit, auget, conſeruat, exhilarat animas noſtras ad uitam æternam.

Quam habet hæc cœna ſignificationem reſpectu futuri temporis?

Hæc ſacratiſſima cœna ſignificat, quod uirtute corporis Chriſti reſuſcitati ex mortuis, noſtra etiam corpora olim reſurgant & fiant conformia glorioſo corpori Chriſti, Philip: 3. Vnde Paulus: Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, ut fruamur perpetua præſentia corporis Chriſti in omni æternitate. Vnde quidam ueteres hanc cœnam uocarunt uiaticum, quia admonebat ante mortem ſumentes hanc cœnam, quod Chriſtus eſſet ipſis uia ex his ærumnis & calamitatibus huius uitæ ad æternam beatitudinem.

Quam habet cœna ſignificationem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

reſpectu Omnis temporis?

Quod ſit perpetuum fauoris Dei erga hõmines teſtimonium, nulli mutationi obnoxium, nulla uetuſtate corrumpendum. Atque hac de cauſa hæc cœna ab ipſo domino nouum teſtamentum uocatur, ut quod nulli uetuſtati unquam obnoxium futurum ſit.

Age dic breuiter quid ſit nouum teſtamentum?

Nouum teſtamentum eſt fœdus æternum inter Deum & hominem, ſancitum morte Chriſti teſtatoris de gratia Dei, remiſſione peccatorum & donatione uitæ æternæ promiſſæ omnibus gentibus & populis in hunc Ieſum Chriſtum crucifixum credentibus. In hac definitione ſunt quinq; puncta, quæ in omni teſtamento conſideranda ſunt Quorum Primum eſt teſtator Chriſtus. 2. Hæreditas. 3. Scripti hæredes, id eſt, omnes fideles. 4 Mors teſtatoris. 5 Conditiones ſeruandæ â ſcriptis hæredibus, nimirum ut certo ſtatuant ſibi hæreditatem obuenturam ex gratuita promiſſione teſtatoris. Fides ergo ſola facit, ut quis inter hæredes ſcriptos numeretur: Contra, ſola diffidentia facit ut homines hac hæreditate excidant & excludantur.

De ter-

DE TERTIO.

Quænam eſt vera & legitima hominis probatio ante ſumtionem cœnæ?

Paulus dicit: Probet autem quiſq; ſeipſum, & ita de pane illo edat,& de poculo bibat. Nam qui edit & bibit indigne, iudicium ſibi edit & bibit. Ex hiſce Pauli uerbis quam ſit neceſſaria probatio ante huius cœnæ ſumtionem intelligitur, & quod hæc cœna tantum porrigenda ſit ĳs, qui ſe probare poſſunt.

Dic qualiſnam hæc probatio eſſe debeat?

Huius probationis tres circumſtantiæ ſunt perpendendæ. 1. Quiſnam ſe probare debeat. 2. Quid probari oporteat. 3. A quo hęc probatio fieri debeat.

Quis ſe probare debet?

Qui ſe ad ſacræ huius cœnæ ſumtionem comparat. Qui enim, ut ſupra dictum eſt, edit indignē non dĳudicans corpus domini, iudicium ſibi edit & bibit. 1. Corint: undecimo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quid probari in eo oportet?

Hoc Paulus 2. Corinth: 13. explicat his uerbis. Vos ipſos tentate num ſitis in fide, uos ipſos probate. An non cognoſcitis uos ipſos, quod Chriſtus in uobis eſt? niſi ſicubi reprobi eſtis. Hæc Antitheſis illuſtris eſt qua probati & reprobi opponuntur. Vt enim probatos dicit eos, qui in fide ſunt & Chriſtum in ſe habitantem ſentiunt: ita reprobos eos ſtatuit, qui fide carent & Chriſtum in ſe habitantem non ſentiunt. Quare iuſta probatio & examen in hoc conſiſtit, ut uere ſentiatur fides & Chriſti præſentia in nobis, idque ex uirtute ſpiritus eiuſdem nos ad pietatis ſtudium excitantis. Is proinde uere probatus eſt, qui reuerenter in timore Dei, in uera pœnitentia, in uera fiducia, & cum pio propoſito ad hanc cœnam accedit.

A quo hoc examen fieri debet?

Paulus reſpondet: Probet ſeipſum homo. Nemo enim melius & certius iudicare poteſt, an ſit in fide, quam quiſque de ſeipſo.

Quid audio? an non requiritur neceſſariò confeßio & abſolutio?

Confeſſio quæ fit Deo, qui ſolus credentem ab-

tem abſoluit, ſemper eſt neceſſaria: Verum aliter iudicandum eſt de confeſſione auriculari & abſolutione, quæ à ſacerdote annunciatur.

Dic clarè quid ſentias de confeßione auriculari, neceſſaria ſit, nec ne?

Si eſſet omnino ad hoc examen neceſſaria, Paulus nequaquam dixiſſet, probet ſeipſum homo, ſed ita potius, quiſq; probetur per alium, quod ſane fieri nequit. De confeſſione ergo ex uerbo ſic ſentio: Si adſit uera fides & pœnitentia, non opus eſt alio confeſſionis genere, quam qua ſancti homines Dei, Dauid, Manaſſes, Petrus ueniam de maximis ſceleribus impetrauerunt à ſolo Deo, qui ſolus peccata condonare & delere poteſt. Quare ad aliam nemo cogi debet autoritate uerbi Dei, niſi quis forte totam eccleſiam offenderit. Tum enim ex mandato Dei tenetur, ut confeſſione publica Eccleſiæ reconcilietur.

Quid ergo ſentis de confeßione in noſtris Eccleſijs recepta?

Ad hanc confeſſionem mandato diuino

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

non ſimpliciter obligamur, quemadmodum oſtenſum eſt: Verum, quia eſt pio conſilio propter diſciplinam quandam retinendam recepta, nemo eam contemnere debet, niſi ordinis & diſciplinæ contemtor haberi uelit.

Ad quid hæc confeßio vtilis eſt?

Multum ſane habet utilitatis. Primum enim ea inſtituuntur rudes & ignari, qui Chriſtianæ religionis myſteria nondum norunt. Deinde in hac confeſſione iuuenum & adoleſcentum exploratur profectus. Nam boni paſtoris eſt non ſolum publice docere, uerum etiam Pauli exemplo domatim experiri, quantum auditores ſui in pietatis doctrina profecerint. Tum in hoc examine exigitur ratio fidei ab ijs, de quorum fide & religione iuſta poteſt eſſe dubitatio. Præterea in hoc colloquio, doctrina, conſilio, & conſolatione iuuantur, quorum perplexa eſt conſcientia & premitur aliquo ſcrupulo, qui eam reddit inquietam. Hi recte ſibi conſulunt, ſi ad ſuos ſe paſtores, aut alios quoſpiam uiros bonos recipiunt, ut erudiantur ac conſolationem capiant. Propter hæc quatuor hominum genera confeſſio priuata in noſtris Eccleſijs retinetur: ubi tamen nemo cogitur ad enumerationem peccatorum, quem admo-

admodum in Papatu factum eſt.

Videtur'ne hæc confeßio neceſſaria propter abſolutionem?

Qui uult ſcire quid ſit uera abſolutio, debet prius cogitare quid ſit peccatum & inde abſolutionis ueram definitionem petere.

Age hoc explicatius dicito?

Cum peccatum ſit defectus à lege, & uoluntate Dei cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, Abſolutus abſq; dubio is dicendus eſt, qui credit promiſſioni gratuitæ. Nam is liber eſt ab obligatione mortis & damnationis, iuxta illud: Qui credit in filium habet uitam æternam. Proinde uera Abſolutio eſt liberatio hominis credentis ab obligatione ad æternam mortem & damnationem.

Eſt'ne igitur abſolutio priuata contemnenda?

Nequaquam: Prodeſt enim etiam priuatim omnibus euangelium audire, quo annunciatur remiſſio peccatorum credentibus. Nam tum demum aperitur regnum cœlo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rum, cum euangelium annũciatum fide recipitur. Sunt enim hæ duæ claues Eccleſiæ, uerbum & fides: pradicatio uerbi de remiſſione peccatorum impetranda per Chriſtum una clauis eſt ad aperiendum regnum cœlorum, quod ſi is qui audit, adiungit ueram fidem, accedit etiam clauis altera. His ergo duabus clauibus recluditur regnum cœlorum & impetratur condonatio peccatorum.

An non Chriſtus dicit: quorum peccata ſolueritis, ſoluta erunt, Item: dabo tibi claues regni cœlorum?

Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam emittens Apoſtolos hiſce uerbis: Euntes prædicate euangelium omni creaturæ, & qui crediderit ſaluus erit, interpretatur claues, quas tradidit eccleſiæ, nihil aliud eſſe, quam prædicationem Euangelij & fidem prædicati Euangelij. Hoc tantum addo, quod uoce miniſtri ſæpe infirmitati fidei ſuccurratur.

An non miniſtri quoque abſoluunt?

Abſoluunt, ut dictum eſt, prædicando euangelium de remiſſione peccatorum: non uirtute, aut conceptæ abſolutionis forma, aut impoſitione manuum. Nam iſte ritus abſoluendi prorſus ignotus erat puriori Eccleſiæ.

Quid ergo miniſter verbi ei qui ſe accedit confitendi gratia dicet, ſeu quomodo eum abſoluet?

Non inutile fuerit hac aut ſimili forma uti. Cum mi fili non ſolum te peccatorem & reum agnoſcis, ſerioq; doles, quod Deum tuis horrendis peccatis offenderis: Verum etiam credis promiſſioni Euangelij de remiſſione peccatorum, & uoci Chriſti pronunciantis eum qui credit habere uitam æternam, & promittentis ratum fore in cœlo, quicquid ſolutum fuerit in terra, Ego teſtor te remiſſionem peccatorum tuorum habere, quam tibi uice Chriſti annuncio, atq; adeo ut miniſter Dei te abſolutum pronuncio in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, amen. Vade in pace, & noli amplius peccare. Hic ſiue manum capiti imponat, ſiue non, nihil refert, modo abſit ſuperſtitio.

DE QVARTO.

Quæ eſt verus & ſalutaris meditatio huius ſacræ cœnæ?

Cum hæc Chriſti cœna ſit noſtræ per uictimam Chriſti redemtionis ſacramentum. Primum in mentem communicantibus

uenire

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

uenire debet cauſa mortis domini, nempe peccatum noſtrum, propter quod nos fuimus obnoxij æternæ iræ & morti. Mortuus eſt enim, ut Paulus inquit, dominus propter peccata noſtra: Et 2. Corinth: 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. 2. Cum cogitatione peccati ſimul cogitandus eſt finis uictimæ corporis & ſanguinis domini in ara crucis peractæ, qui eſt noſtri redemtio à iure peccati & mortis. 3. Cum his ſimul cogitandum, quanta fuerit ira Dei aduerſus peccatum, quod peccatum non potuerit ullis hoſtijs expiari, niſi unigeniti filij Dei, qui pro nobis factus eſt λύτρον. 4. Cauſa impulſiua duplex huius uictimæ cogitanda eſt, nimirum inenarrabilis miſericordia Dei uolentis nos in gratiam recipere propter filij ſatisfactionem, & amor filij qui natura humana aſſumta uoluit fieri uictima, & in ſe deriuare iram æterni patris pœnam pro peccatis humani generis ſuſtinere dignatus. Hæc meditatio eſſe debet, & totius eccleſiæ & ſingulorum membrorum in Eccleſia. Nam cum dominus iubet hanc cœnam fieri in ſui recordationem, requirit ſerio, ut hæc cœna ſit & publica & priuata recordatio: utraq; requirit earum rerum meditatio-

nem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

nem ſeriam, de quibus dixi. Hinc accenditur fides, inuocatio, gratiarum actio & alij motus pij. Atq; ita hic uſus cœnæ dulciſſima σπονδὴ eſt, in qua & ipſe filius Dei nobiſcum fœdus facit, quod nos clementer recipiat, & nos uiciſſim cum eo fœdus facimus, quod ei credamus & beneficia eius grati accipiamus. Facit & inter ſe fœdus Eccleſia, oſtendit confeſſionem, conſenſum, concordiam, obligat ſe ad mutuam caritatem, Breuiter, ſe totam Chriſto cariſſimo ſponſo ſubijcit, omnia poſtponens obedientiæ erga ipſum, qui non ſolum ſua morte contemtiſſima uoluit nos à morte æterna liberare: uerum etiam ſua paterna ſtorga dignatus eſt nos ſuo ſanguine paſcere ad uitam æternam.

DE QVINTO.

Quia multi ſunt prophanatores huius ſacræ cœnæ, rogo ut me breuiter inſtituas, ne iſtorũ labe inficiar.

Prophanatores cœnæ dominicæ uulgo uocantur ſacramentarij, quorum non eſt unum genus. Semper enim in Eccleſia multi fuerunt, qui hanc ſacratiſſimam cœnam prophanauerunt. Hoc loco decem genera recitabo, quorum etiam errorem euidentibus

rationi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

rationibus refellam. Sunt autem hæc genera. Primum genus eorum eſt, qui monſtroſo nomine Tranſſubſtantiatores dicuntur. Secundum genus Magicorum eſt. Tertium eorum, qui ſacrilege alteram ſacramẽti partem laicis auferunt. Quartum genus eſt eorum qui ἀρτολατρείαν, ſeruationem panis & eius circumgeſtationes defendunt Quintum genus eorum, qui ſacrificiū inde pro uiuis & mortuis faciunt. Sextum genus eorum, qui docent ſacramenta per ſe gratiam conferre. Septimum genus eſt eorum, qui furenter præſentiam domini in cœna negant. Octauum genus eorum, qui aſſerunt temere ſacramentum noui teſtamenti teſſeram tantum profeſſionis ſeu Chriſtianiſmi externam eſſe. Nonum genus eorum, qui negant impudenter ueram Chriſti humanitatem poſt reſurrectionem circumſcriptam eſſe, idq; ideo ut præſentiam corporis & ſanguinis in cœna tueantur, qui ſane cum unum errorem fugiunt in alium præcipitantur. Poſtremum genus eorum, qui utuntur ſacramentis uel ſine fide, uel cum fide ſine debita reuerentia, quam tantum myſterium requirit.

Quos vocas tranſſubſtantiatores?

Μετουσιάστας qui dicunt naturas mutari, id eſt, pa-

eſt, panis ſubſtantiam in corporis ſubſtantiam, & uini ſubſtantiam in ſanguinis ſubſtantiam conuerti. Verum manere elementa panem & uinum non mutatis naturis panis & uini, ſed tantum in ſacrum uſum deſtinatis, conuincunt uerba apoſtoli. 1. Corinth: 10. Panis quem frangimus non'ne communicatio corporis Chriſti eſt? Deinde ſi mutaretur, ſeu ut papiſtæ (ſicut à Toma loqui didicerunt) tranſſubſtantiaretur, ſubſtantia elementorum in naturam corporis & ſanguinis nequaquam haberet rationem ſacramenti. Nam ad ſacramenti integritatem requiritur ſigni externi propria natura: ut arbor uitæ uera erat arbor: Arcus cœleſtis, uerus erat arcus: præciſio cutis in circumciſione, uera erat præciſio: Petra in deſerto, uera erat petra: Man, uerum man erat: Agnus phaſe, uerus erat agnus: ſanguis uaccæ ruffæ, uerus ſanguis erat: aqua baptiſmi, uera eſt aqua, & ſic de alijs.

At virga Moſis in colubrum, & aqua in Cana in vinum conuerſa eſt?

Illic cum naturarum mutatione etiam proprietates mutatæ ſunt, quod in ſacra cœna non fit. Nam hic manent proprietates panis & uini, quemadmodum omnium experientia teſtatur.

At multa ſunt miracula edita, quæ aliud videntur docere.

Miracula iſta non ſunt uere miracula ſed, tantum quædam præſtigiæ Satanæ, quibus errorem idololatricum conatur confirmare. Emanauit, ut dicunt, ſanguis da pane à Iudæis cultro uulnerato. In pago Falſtriæ Kypinga fures qui panem iſtum cum ſuo argenteo ergaſtulo furati ſunt, in terram ſacrilegio commiſſo ad genua uſq; demerſi ſunt, & etiamnum ueſtigia apparent. Murus quoq; tranſeuntibus eſt fractus. Hæc fuerunt diaboli quædam artificia, de quibus Spiritus Dei prædixit in Paulo: Quia non credunt ueritati, dabit Deus illis efficacem errorem, ut credant mendacio. Cur autem his præſtigijs Satan mundum illuſerit manifeſtum eſt. Primum enim confirmauit creaturam adorandam eſſe. Deinde furtum ſacrilegiorum ſtabiliuit, qui alteram cœnæ partem eamq; præcipuam, quæ teſtamenti nomine ſignatur, ſurripuerunt. Præterea teſtatur idem Eccleſia purior. Nam inter alios Gelaſius, qui uixit anno domini 486. ita ait. Certa ſacramenta quæ ſumimus corporis & ſanguinis Domini diuina res eſt, propter quod & per eadem diuinæ efficimur conſortes naturæ, &

tamen

tamen eſſe non deſinit ſubſtantia, uel natura panis & uini. Et Auguſtinus ait: Accedit uerbum ad elementum, & fit ſacramentum. Non dicit hic ſanctus Pater uerbum tollere elementum, ſed accedere elementum, ita ut utrumq; maneat ſaluum, uerbum uidelicet & elementum.

Quos uocas magicos?

Qui inſuſurrantes uerba elementis, & fœtidi halitus uirtute putant conſecrationem fieri, & gloriantur de potentia ſacrificulorum raſorum & unctorum, quod quinq; uerbis poſſint Chriſtum de cœlo deducere. Nam ut ſint quinq; uerba impari numero, magicam ſuperſtitionem confirmantes, addunt, enim, & dicunt afflando pani: Hoc eſt enim corpus meum.

Quid? an non horum uerborum uirtute fit conſecratio?

Conſecratio panis & uini non fit aliter, quam conſecratio aquæ baptiſmi. Nam ut hæc conſecrata dicitur cum uſui baptiſmi applicatur. Ita panis & uinum deſtinata cœnæ Domini conſecrata ſunt, idq; uirtute ſacerdotis ſummi Dei, & hominis Ieſu Chriſti, qui baptiſmum & cœnam inſtituit. Nihil enim aliud conſecrare eſt, quam rem com-

munem & prophanam ſacro uſui dedicare. Hæc conſecratio proinde fit obedientia erga Chriſti inſtitutionem per prædicationem beneficiorum Chriſti, per preces & gratiarum actionem, & per pium uſum huius ſacratiſſimæ cœnæ. Nec aliud uult Auguſtinus cum dicit: Accedat uerbum ad elementum.

Cur ſacramentarios uocas, qui alteram partem Sacramenti cœnæ laicis auferunt?

Quia quod dominus commune uult eſſe omnibus, illi ſolis ſacrificulis ſacrilege proprium eſſe uolunt. De calice enim, quem auferunt, dicit aperte dominus: bibite ex hoc omnes. Et Epiſcopus quidam Romanus Gelaſius nomine ita ait: Comperimus autem quod quidam ſumta tantum corporis portione ā calice ſacri cruoris abſtineant, qui procul dubio, quia neſcio qua docentur religione aſtringi, aut integra ſacramenta percipiant, aut ab integris abſtineant, quia diuiſio unius eiuſdemq́ myſterij ſine grandi ſacrilegio non poteſt fieri.

Cur inter ſacramentarios numeras eos qui panem conſecratum reſeruant,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

uant, circumgeſtant, & ſe coram eo religioſe proſternunt?

1. Quia eſt contra uerbum Dei. Vetat enim uerbum, ne cultus Dei ſine eius mandato inſtituatur, Math: 15. Fruſtra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.

2. Eſt ἐθελοθρησκεία damnata Deut: 12. Non facietis ſinguli quod ſibi rectum uidetur, & rurſus: Quod præcipio tibi hoc tantum facias Domino, nec addas quicquam nec minuas.

3. Eſt horrenda idololatria. Nam ex pane idolum faciunt quod adorant.

4. Vetus Eccleſia hunc morem ignorauit. Ita enim Clemens ait: Certe tanta holocauſta in altari offerantur, quanta populo ſufficere debeant, quod ſi remanſerint, in craſtinum non reſeruentur.

5. Pugnat cum natura Sacramenti. Nam panis non magis eſt ſacramentum, cum non â communicantibus ſumitur, quam aqua cum ea nemo abluitur aut baptizatur. Quare non magis ἀρτολατρεία, quam hydrolatria ferenda eſt.

Quomodo conuincis eos ſacramentarios eſſe, qui cœnam ſacrificium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

eſſe dicunt pro viuis & mortuis?

Quia prophanant ſacramentum. Horum enim errorem primum confutat inſtitutio ipſa. Nam dominus ſuum corpus edendum, & ſuum ſanguinem bibendum uiuis tantum præbuit.

2. Confutat iſtum errorem finis cœnę. Cœnam enim eis commendauit, qui ea uti poſſint in ſui recordationem.

3. Quia cœna non eſt ſacrificium, ſed tantum quædam ſacrificij recordatio.

4. Quia nullum ſacramentum ex opere operato ualet, ſed tantum efficax eſt, cum fide recipitur, quemadmodum & uerbum.

5. Manifeſtè iſti errori refragatur ſcriptura, quæ teſtatur Chriſtum una oblatione ſemel tantum facta conſummaſſe in æternum ſanctificandos.

6. Vbi eſt peccatorum remiſſio, iam non eſt oblatio pro peccato: Quod autem patres interdum cœnam uocāt hoſtiam, uictimam, holocauſtum, hoc faciunt, quia cœna Domini eſt uictimæ uictimarum recordatio.

Cur inter ſacramentarios numeras eos, qui dicunt ſacramenta per ſe conferre gratiam?

1. Quia id quod ſolius Dei eſt, impie creaturis tribuunt. 2. Quia hac ratione plus ſacramento tribuitur, quam uerbo. Impium igitur eſt aſſerere ſacramenta per ſe gratiam conferre. Interim tamen non reprehendo, ſi quis dicat, ſacramenta conferũt gratiam, hoc ſenſu, Sacramenta conferunt gratiam, hoc eſt, Deus confert gratiam per ſacramentorum diſpenſationem, ſi uera fide percipiantur. Vt enim uerbo: ita & ſacramento offertur gratia, ſed fide recipienda.

Quid habes contra illos, qui negant præſentiam Chriſti in cœna?

Hi, quia manifeſte pugnant cum Chriſti inſtitutione & perpetuo purioris Eccleſiæ conſenſu, potius deflendi ſunt quam confutandi. Deinde ſupra ſatis oſtendimus ueritatẽ corporis & ſanguinis Domini in cœna.

Quomodo refellis eos qui dicunt ſacramenta tantùm eſſe externam teſſeram Chriſtianiſmi?

Hi Anabaptiſtæ ſunt multis alijs horrendis erroribus præcipitati in extremam miſeriam & damnationem. Quare & illorum furor eſt execrandus, præſertim cum Paulus illorum inſaniam confutat. Vide ſupra quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

diximus de ſignificationibus cœnæ, cur uidelicet dicatur communio.

Quid dicis de illis qui dicunt Chriſti humanitatem eſſe vbiq; cum diuinitate.

Hi, ut errorem uitent illorum qui negant nos uere participare carnem & ſanguinem domini in cœna, in hunc horrendum errorem incidunt, quod aſſerant humanitatem Chriſti eſſe ubiq; cum diuinitate, quorum ſentẽtia ſupra in Symbolo in articulo de Aſcenſione clariſſime refutatur. Et angelus Domini aperte mulieribus dicit: Surrexit non eſt hic. Hic ſane aut Angelus Dei mentitur, quod horrendum eſt cogitatu, aut illi falluntur, qui dicunt humanitatẽ Chriſti eſſe ubiq; cum diuinitate, qua omnia replet & ubiq; adeſt. Deinde Paulus ad Philip: 3. aſſerit noſtra corpora fore conformia glorioſo Chriſti corpori. Sed quis audet aſſerere noſtra corpora fore infinita, ut ſint ubiq;, qua ſane ratione tolleretur humanæ naturæ ueritas. Proinde neq; corpus Chriſti infinitum eſt effectum poſt reſurrectionem. Præterea ſancti patres fatentur Chriſti corpus circumſcriptum eſſe. Nazianzenus enim eundem Chri-

ſtum

ſtum pronunciat. περίγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, χωρητὸν καὶ ἀχωρητόν. Ea eſt enim diuerſarum naturarum humanæ & diuinæ diuerſitas, quam quia Eutychiani ſuſtulerunt, iuſte hæreſeos damnati ſunt.

Quomodo ergo aſſeritur à catholicis quòd corpus Chriſti & ſanguis ſit vere in cœna?

Verum corpus & uerus ſanguis Chriſti adſunt in cœna una cum pane & uino, non quidem naturæ coniunctione, ſed ſacramentali. Nam non eſſe carnalem, nec incluſionem corporis in pane, ſanguinis in uino, ita ut locus, & corpus ſe mutuo contingant, locusq; cedat corpori, teſtatur cum ſanctis patribus etiam Lutherus. Quare ad hanc ueram corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præſentiam nequaquam requiritur, ut humanitas Chriſti ſit ubiq; cum diuinitate, ſed hoc ſufficit credere, quod quemadmodum in cœnæ inſtitutione ſedet dominus circumſcripto corpore, & nihilominus exhibuit diſcipulis corpus ſuum edendum, & ſanguinem ſuum bibendum, idq; ueraciter, iuxta uerba cœnæ; Hoc eſt corpus meum, & hic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

eſt ſanguis meus: Ita iam in gloria maieſta-tis ſedens porrigit communicantibus mani-bus miniſtrorum (ea eſt ipſius diuina uirtus & potentia) corpus & ſuum ſanguinem. Vn-de latina Eccleſia precari ante communio-nem ſolita eſt: Surſum corda habeamus ad Dominum. Quemadmodum ergo in pri-ma cœnæ inſtitutione diſcipuli oculos in do minum intentos habuerunt, qui ſedens ad menſam porrexit ſuam ſacram cœnam: Ita nos quoq; leuare corda noſtra in cœlum de-bemus ad eundem, qui iam in gloria maie-ſtatis ſedens porrigit in cœna manibus mi-niſtrorum communicantibus uerum ſuum corpus & uerum ſuum ſanguinem, ut ſit ci-bus & potus interioris hominis, quo ille ali-tur, augeſcit, & creſcit ad uitam immorta-lem. Vnde Bernardus de ſacramento cœ-næ uerba faciens ita ait: Cibus iſte non eſt uentris ſed mentis. Non eſt enim datus ad ruinas huius uitæ, quæ uapor eſt ad modi-cum manens, ſed ad æternam uitam animæ conferendam. Et ſicut aqua in Baptiſmo aſ-perſa, functa eſt ſuo munere: Ita panis come-ſtus, & uinum hauſtum in ſacratiſſima cœna, ſuo quoq; perfuncta ſunt munere: Verum uis ſpiritualis fide poſſidetur, & retinetur ue-ritas corporis & ſanguinis domini.

Quare

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quare ſacramentarios vocas eos qui vtuntur Sacramento, vel ſine fide, vel abſq; debita reuerentia?

Quia utriq; prophanant ſacratiſſimam domini cœnam. Qui enim fide uacui ſunt, prophani exiſtunt, ad quos hæc cœna non pertinet: hi ſibi manducant & bibunt in iudicium damnationis, ſicuti & uerbum audiunt ſibi in iudicium damnationis. Deinde qui fidem quidem habent, ſed accedunt abſq; debita reuerentia, comedunt & bibunt indigne ſibi in iudicium caſtigationis ſeu correptionis, quemadmodum Corinthios feciſſe teſtatur Apoſtolus. Nam illi graui peſtilentia propter irreuerentiam erga hoc ſacramentum puniti ſunt. Ad eundem modum ſi fide præditus legit, aut audit uerbum abſq; debita reuerentia & timore Dei, legit & audit ſibi in iudicium correptionis & caſtigationis. Nam huiuſmodi irreuerentiam uerbi & ſacramentorum punit Deus etiam in ſanctis, ſed corporalibus pœnis.

DE MISSA PAPISTICA.

Cùm apud pios iam malè audiat

miſſa papiſtica, Age eius rei cauſas expone.

Intereſt ſane omnium piorum fugere horrendas ſacræ cœnæ prophanationes, & ſacrilegam abominationem, quæ in ſacræ cœnæ locum erecta eſt, quam ſane magis abominandam & execrandam arbitror, quam βδέλυγμα illud quod Antiochus in templo Ieroſolymitano poſuit. Recitabo itaq; cauſas octo, quare papiſtica miſſa merito omnibus pijs inuiſa eſſe debeat. Prima: Miſſa papiſtica eſt ad turpem quæſtum & nundinationem proſtituta, quod omnes cordati norunt, qua prophanatione nulla maior inueniri ab ipſo Satana huius nundinationis Architecto potuit.

Secunda: Cœna quam dominus inſtituit ſuæ uoluntatis perpetuum teſtimonium ſacrilege mutilata eſt, ſublato uſu ſacri calicis.

Tertia: Miſſa iſta Papalis cœnam in alienam formam conuertit, ut unus ſeorſum epulum ſuum habeat, abolita communicatione, quod ſane perinde eſt, ac ſi unus ſubinde ſeipſum ſacro baptiſmate ablueret, qua quidē abominatione, quid quæſo poteſt dici fœdius?

Quarta:

Quarta: In miſſa papali nulla fit myſterij expoſitio, ſed murmur incantationi magicę, & nefandis gentium ſacris potius quam domini inſtituto conueniens. Iuſtinus martyr refert ritum ſimilem ſeruatum fuiſſe olim in ſacris Solis (quem μύθραν ſacerdotes ipſius uocarunt) In his ſacris uſus panis & aquæ fuit, ſed nulla uox à ſpectatoribus audiebatur, niſi hæc. ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε. hoc eſt, aut noſtis, aut diſcere poteſtis. Ab his ſacrificulis Solis ſuam miſſandi legem & non ā Chriſto accepiſſe Papiſtas luce clarius eſt.

Quinta: Habet miſſa illa infinitas cœremonias, partim ineptiarum hiſtrionicarum, partim ſuperſtitionis plenas, quibus manifeſte fœdari ſacram cœnam uel pueris pie educatis notum eſt.

Sexta: Diabolicum figmentum ſacrificij extreme abominandum eſt. Quis enim qui uel micam ueritatis Euangelicæ habet, non uidet iſtud figmentum manifeſtam in Chriſtum blaſphemiam in ſe continere.

Septima: Miſſa iſta culinaria ad miſeros homines carnali fiducia inebriãdos aptatur, & tanquam expiatio Deo opponitur, adeo ut homines hoc amuleto putent ſe expellere omnes noxas, idq; ſine fide & pœnitentia, quin etiam ter ſtulti homines auditu miſſæ

ſeu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſeu potius inſpectione hiſtrionicæ ſaltationis armari ſe putant, & aduerſus Deum tanquam tuto præſidio muniti, multo licentioſius peccare audent, & obſtinatiores redduntur.

Octaua: In miſſa papiſtica idolum adoratur loco Chriſti, prophana & Ethnica ſanctorum inuocatio fit. Verum, ut rem totam uno uerbo complectar: Miſſa iſta papiſtica utut ſpecioſa in hypocritarum oculis apparet, omni abominationum genere ſcatet. Quam abominationem, etſi uident Pontificij, tamen eam gladio & igne tuentur. Nam ea abolita uident magnum periculum ſuis honoribus & culinario Deo imminere. Quare pij potius ſint cum Chriſto contemtibiles, quam gloria & diuitijs abundent cum diabolo & eius Toparcha, quem Paulus filium perditionis, & Iohannes Antichriſtum appellat.

Si ſic ſentiendum eſt de miſſa papiſtica, videtur quòd multis centenis annis non fuerit ritè celebrata cœna dominica in mundo.

Hoc quidem obijciunt papiſtæ, ſed fallun tur, dum nuſquam cœnam in uero uſu fuiſſe, ſi apud ſe non fuit, aſſerunt. Nimis enim anguſtis limitibus claudunt Eccleſiæ pomeria,

cum

cum ea ſparſa ſit per uniuerſum orbem, teſte Chriſto, cuius ſolius teſtimonium oppono omnibus & papiſtis & diabolis. Verum ſi quæris, ubi nam fuerit Eccleſia extra papæ ditionem, Reſpondeo: Multi fuerunt pij in externa ſocietate papiſtarum, qui etſi cœnæ uſu priuati erant: tamen fundamenta religionis & articulos fidei recte intellexerunt. Deinde in Turcia, in Arabia, in Perſia, in Aegypto fuerunt inde uſq; à temporibus Apoſtolorum, & ſunt hodie Eccleſiæ, etſi grauem ſuſtinent tyrannidem, non ſecus atq; populus Dei in Aegypto olim. Verum ne uana referre uidear, aſcribam deſcriptionem cœnæ ſeu miſſæ, qualis in Arabia & Aegypto hodie, ubi Chriſtiani ſunt, celebratur.

Dic quæſo diſtinctè de ritu miſſæ quem in Ægypto ſeruari dicis.

Ante triennium fuit hic uir ſenex & grauis, miſſus à Conſtantinopolitano Patriarcha, Demetrius nomine, natione Theſſalonicenſis, qui mihi multa de religione Chriſtianorum degentium inter Turcas narrauit: Et quia in nobiliſſima illa Aegypti ciuitate Cairo, quæ & Miſrim dicitur, uixerat decennium, eius Eccleſię ritum ex Arabia trans latum in celebranda miſſa mihi expoſuit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

cuius narrationem hoc pacto diſtinxi.

1. Habent in Cairo Chriſtiani multa templa (omnia inſignita Luna Falcata, quæ eſt Turcicum inſigne) ſed ſine campanis (humana enim uoce uocantur ad ſacra) & ſine idolis, niſi quod picturas Hiſtoricas ex ueteri & nouo teſtamento in parietibus templorum habeant depictas.

2. Antiochenus paſtor eſt illorum patriacha, qui, ut agnoſcatur Patriarcha eſſe, pileum latum (in cuius medio eſt crux rubra) ſui muneris inſigne in capite geſtat.

3. Quatuor uicibus in anno, nempe die natiuitatis Domini, die reſurrectionis, die pentecoſtes, & 15. die Auguſti communicant omnes Chriſtiani, qui illic ſunt ſub utraq; ſpecie: non eſt diſcrimen laici & ſacerdotis, ſed eadem myſteria porrigũtur utriſq;.

4. Miſſæ celebratio hoc modo fit: Sacerdos induit albam & pallium noſtro fere more, niſi quod cruces rubras quatuor habeat in ueſte ſacerdotali, in dextro brachio unam, in ſiniſtro alteram, in pectore tertiam, quartam in dorſo, ut quocunq; ſe uertat, inſignia Chriſti ſummi ſacerdotis contemplanda exhibeat.

5. Sacerdos ita in Sacrario ornatus prodit, & mox ad populum conuerſus uerba hæc al-

alta uoce, ut exaudiri poſſit ab omnibus qui adſunt, pronunciat. Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Hoc eſt, benedictum regnum patris, & filij & ſpiritus ſancti, & ſemper, & in ſecula ſeculorum: & reſpondet totus populus, ἀμὴν, Amen.

6. Huic confeſſioni mox precationem ad trinitatem ſubiungit, ad quam populus totus Amen reſpondet.

7. Finita precatione canitur à populo. ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ὁ ἰσχυρὸς, ἅγιος ὁ ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, hoc eſt, Sanctus Deus, ſanctus fortis, Sanctus immortalis, miſerere noſtri.

8. Huic cantioni ſubiungitur lectio ex ſcriptis Apoſtolicis primum græcè, Deinde Arabice, quia pleriq; Chriſtiani qui illic ſunt ex Arabia ſunt tranſlati.

9. Canitur Hallelu Iah.

10. Euangelium legitur græcè, Deinde Arabice.

11. Finito Euangelio canitur à toto cœtu carmen quod Cherubim uocant.

12. Carmine Cherubim finito, fit concio à ſummo miniſtro, idq; fere ad horam. Nunquam enim ulla concio ſe ultra horam extendit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

13. Finita concione recitantur cœnæ uerba in ipſo ſuggeſto, idq; tantum in quatuor feſtis, de quibus ſupra ad tertium numerum dixi.

14. Reuerſus à ſuggeſto ad menſam, quæ in medio templi ſita eſt, ad populum ſe conuertit Sacerdos hæc uerba pronuncians, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἐστὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς φώτων ἄνωθεν καταβαῖνον. Omnis donatio bona, & omne donum perfectum deſcendit cœlitus à patre luminum.

15. Sacerdos diſtribuens ſacramentum cœnæ, ſingulos communicantium hiſce uerbis alloquitur λάβε χάριν παρὰ κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν, id eſt, accipe gratiam à domino, & miſericordiam à Deo ſaluatore noſtro.

16. Ad hæc reſpondet qui accipit ſacræ cœnæ myſteria. τοῦ δείπνου σοῦ τοῦ μυστικοῦ υἱὲ θεοῦ κοινωνόν με παράλαβε. οὐ μὴ γάρ σε ἀρνήσω, οὐ φίλημα σοι δόσω, καθάπερ ὁ Ἰουδὰς, ἀλλ᾽ ὡς ὁ λήστης ὁμολογῶ σε: μνήθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σοῦ, hoc eſt, Cœnæ tuæ myſticæ fili Dei fac me hodie participem. Nequaquam enim te negabo, nec oſculum dabo ſicut Iudas, ſed ueluti latro te confitebor: memento mei Domine in regno tuo.

17. Nihil canitur inter communicamdum, ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſed omnes ſpectatores ſingulari deuotione meditantur hæc ſacra myſteria.

18. Communicatione finita, additur gratiarum actio cum precatione, & uertens ſe ad populum Sacerdos in hunc modum benedicit populo, ἡ εὐλογία τοῦ κυρίου ἐφ᾽ ὑμᾶς, benedictio domini ſuper uos, & reſpondet totus cœtus, Amen. Hæc de miſſa retulit Demetrius, quæ quatuor anni uicibus celebratur, quemadmodum ſupra admonui. Verum in quotidianis conuentibus hunc morem habere Chriſtianos retulit idem Demetrius. Omnium primum orditur ſacerdos à benedictione, ut in miſſa.

2. Fiunt preces publicæ, recitatur aliqua lectio ex ſacris literis, & fit breuis concio. 3. Diſtribuitur, precibus finitis, ſine uino panis: hunc panem dicunt non eſſe corpus domini, ſed tantum dari in ſignum mutuæ fraternitatis, ut hoc ſymbolo admoniti ipſorum animi coaleſcant, qui de eodem pane participant.

4. Hoc percepto pane populus cum hac benedictione, ἡ εὐλογία τοῦ κυρίου ἐφ᾽ ἡμᾶς, dimittitur.

ORATIO AD CHRISTVM.

Dulciſſime domine Ieſu Chriſte fili Dei,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſine tua gratia mens noſtra denſiſſimis offunditur tenebris: Affectus omnes in flammas cupiditatum feruntur: Voluntas mentis caligine inuoluta affectuum impetu abripitur: Deniq; omnes actiones noſtræ interiores & exteriores à norma uoluntatis tuæ longe aberrant. Tenebras igitur mentis noſtræ allato uerbi tui lumine dulciſſime Ieſu Chriſte diſcute: Cupiditatum flammas gratiæ tuæ fontibus clementer extingue: Voluntatem tua manu reformatam, tuo ſancto impelle ſpiritu, ut quæ mens illuminata recte monſtret: quæ affectus noui cordis pie ſuadent: Ea & uoluntas alacriter imperet & omnes uires animi & corporis uoluntatis imperio obtemperantes ſtudioſe exequantur. Tu enim ſolus es noſter propiciator, noſter Rex, noſtra fortitudo & uirtus, noſtra unica ſpes, unica ſalus, unica uia, & uita æterna. Te inuoco dulciſſime Ieſu Chriſte, ut nobis aſſiſtas, ne uel ſeducti à falſis prophetis, uel pellecti à propria carne uel perſuaſi à diabolo, uel abducti prauis hominum moribus & exemplis, uel etiam offenſi ſcandalis relabamur in priſtinas tenebras & aberremus à te uia uitæ æternæ. Deduc obſecro nos fili Dei in lumine uultus tui, ſuſtine nos, qui es dextera Dei patris, ne concidamus: dirige nos quo

tandem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tandem te duce perueniamus recta ad gloriam immortalitatis, quam promiſiſti ſperantibus in te, dulciſſime Ieſu Chriſte: Tibi laus, confeſſio & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Forma precandi generalis.

Omnipotens æterne ueriſſime Deus, pater domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, conditor cœli & terræ, una cum filio tuo Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto, agimus tibi gratias toto pectore, quod immenſa miſericordia te nobis patefeciſti miſſo filio Ieſu Chriſto, & prolato arcano & admirando decreto de redemtione generis humani, & colligis tibi æternam eccleſiam per miniſterium Euangelij & Spiritum ſanctum, & præbes hoſpitia Eccleſiæ, & res uitæ ſuſtentationi neceſſarias. Hæc & alia beneficia confitemur ueriſſime tua dona eſſe, & abs te nobis propter filium tribui & conſeruari.

Confitemur etiam multis nos peccatis multipliciter pollutos eſſe, & ueris atq; ardentibus doloribus cordis deploramus, quod contra normam iuſticiæ tuæ peccauerimus, ac precamur, ut conuertas nos ad te, & condones nobis omnia peccata noſtra propter dilectum filium tuum Ieſum Chri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

ſtum, & Spiritu ſancto tuo accendas in nobis ueram fidem & ueram obedientiam, & regas nos;ut ſicut ſerio nobis propoſitum eſt, auxilio tuo emendemus uitam & tibi obediamus.

Oramus etiam propter Ieſum Chriſtum filium tuum dilectum, ut inter nos & in his regionibus perpetuo tibi colligas eccleſiam, & in ea puritatem uere doctrinæ conſerues, ut te uera inuocatione colamus, & tibi obediamus, & in omni æternitate te celebremus & diligamus. Ad hanc rem largiaris Eccleſię fideles doctores & paſtores, qui recta docendo, & exemplo piæ uitæ gloriam tuam illuſtrent & proſint Eccleſiæ.

Oramus etiam propter Ieſum Chriſtum filium tuum dilectum, ut in his terris largiaris piam, ſalutarem, & tranquillam gubernationem, & Regiam Maieſtatem, ac regni Conſiliarios & Senatores tuearis, ac Spiritu ſancto tuo regas, ut tota ipſorum gubernatio ſeruiat gloriæ tuæ, & ipſis & ſubditis ſit tranquilla & ſalutaris. Confirmes etiam omnes pios Reges, Principes & Nobiles in propoſito tuam gloriam, ueram doctrinam, & honeſtatem diſciplinæ conſeruandi. Etiam magiſtratus huius urbis clementer gubernes ac tuearis. Precamur etiam, ut res terra naſcentes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tes (quas largiris, ut in hac uita genus humanum ſuſtentetur & te inuocet) foueas ac protegas, & panem quotidianum benigne nobis præbeas. Et quia tibi nota eſt ingens imbecillitas noſtra, & promiſiſti te magnitudinem iræ aduerſus peccatum temperaturum miſericordia propter interceſſionem dilecti filij tui, oramus, ut pœnas quas merito ſuſtinemus, clementer mitiges, & afflictos omnes, qui te inuocant, conſoleris Spiritu ſancto tuo, ut in uera fide & uera inuocatione maneant conſtantes, & in omni æternitate miſericordiam tuam celebrent, Amen.

Oratio deuotiſſima ad Chriſtum D. Auguſtini.

Spes mea Chriſte Deus, hominum tu dulcis amator, lux, uia, uita, ſalus, decor, & decus omne tuorum, Omnia pro quorum uoluiſti ferre ſalute, Cernito uincla, crucem, uulnus, mortem atq; ſepulcrum: Poſt tres inde dies deuicta morte reſurgens, Diſcipulis uiſus, nutantia corda reformans: Luce quater dena cœlorum ſumma petiſti, Viuis in æternum, nunc & per ſecula regnans. Tu es Deus meus uiuus & uerus, pater meus ſanctus, Dominus meus pius, Rex meus magnus, paſtor meus bonus, magiſter meus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

unus, adiutor meus optimus, dilectus meus pulcherrimus, panis meus uiuus, Sacerdos meus in æternum, dux ad patriam, Lux mea uera, dulcedo mea ſancta, uita mea recta, ſapientia mea præclara, ſimplicitas mea pura, concordia mea pacifica, cuſtodia mea tuta, portio mea bona, ſalus mea ſempiterna, miſericordia mea magna, patientia mea robuſtiſſima, uictima mea immaculata, redemtio mea ſancta, ſpes mea firma, Caritas mea perfecta, reſurrectio mea uera, uita mea æterna, exultatio & uiſio mea beatiſſima & ſine fine manſura. Te deprecor, ſupplico & rogo, ut per te ambulem, ad te perueniam, in te requieſcam, qui es uia, ueritas & uita, ſine qua nemo uenit ad patrem. Te enim deſidero dulciſſimum & pulcherrimum dominum, O ſplendor paternæ gloriæ, qui ſedes ſuper Cherubim, & intueris abyſſos, lumen ueridicum, lumen illuminans, lumen indeficiens in quem deſiderant angeli proſpicere, ecce cor meum coram te eſt, diſcute tenebras eius, ut amoris tui claritate plenius perfundatur. Da mihi Deus meus te, redde mihi te: en amo te, & ſi parum eſt, amem ualidius. Non poſſum metiri, ut ſciam quantam deſit mihi amoris tui ad id quod ſatis eſt, & currat uita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec

abſcon-

abſcondatur in abſcondito uultus tui: Hoc tamē ſcio, quia male mihi eſt præter te domine, non ſolum extra me, ſed in me ipſo. Omnis enim copia quæ Deus meus non eſt, egeſtas mihi eſt. Bonum namque quod neq; in melius, neq; in deterius commutari poteſt, tu ſolus es, qui ſimpliciter ſolus es, cui non eſt aliud viuere, & aliud beatē viuere, quod tua beatitudo tu es. Creatura vero tua, cui eſt aliud viuere, & aliud beatè viuere, Omne quod viuit & beatē viuit, non debet niſi gratiæ tuæ attribuere, et ideo nos egemus tui, non tu noſtri, quia ſi omnino non eſſemus, nihil tibi deeſſet ad bonum quod tu es. Tibi itaq; Domino Deo noſtro ſemper adhærere neceſſe habemus, ut per continuum auxilium tuum ſancte & piē, & recte uiuere ualeamus. Pondere ſiquidem fragilitatis noſtræ deorſum trahimur, dono autem tuo accendimur & ſurſum ferimur, inardeſcimus & imus, aſcendimus, aſcenſiones in corde facimus & cantamus canticum graduum, igne tuo bono inardeſcimus & imus, quo iam ſurſum imus ad pacem Ieruſalem. Quoniam iucundatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus, illic collocauit nos uoluntas bona, ut nihil uelimus aliud quam permanere illic in æternum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Sed quia dum ſumus in corpore, peregrinamur à te Domine, non habemus hic ciuitatem manentem, ſed futuram inquirimus, noſter autem municipatus in cœlis eſt, ideo duce gratia tua, ingrediar in cubile cordis mei, & canto tibi amatoria, rex meus & Deus meus, gemens inenarrabiles gemitus peregrinationis meæ, ubi cantabiles mihi factæ ſunt iuſtificationes tuæ. Et recordans Hieruſalem, extendo in eam ſenſum cordis, Hieruſalem patriam meam, Hieruſalem matrem meam, teq; ſuper eam regnatorem, illuſtratorem, patrem, tutorem, patronum, rectorem, paſtorem, caſtas & fortes delicias, ſolidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, ſimul omnia, quia unum ſummum & uerum bonum: Et non auertar, donec in eius pacem matris cariſſimæ, ubi ſunt primitiæ ſpiritus mei, colligas totum quod ſum à diſperſione & deformitate hac, & conformes atq; confirmes in æternum, Deus meus, miſericordia mea, Amen.

Oratio pro conſeruatione in pietatis curriculo.

Omnipotens Deus ſalus protectio & liberatio noſtra, concede petitiones cordis noſtri, delectamur & ſperamus in te domine,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

dirige greſſus noſtros in bonum, & quum ceciderimus in peccatum, porrige dexteram cadentibus cum auxilio gratiæ & miſericordiæ tuæ, ne collidamur in interitum, ne confundamur in tempore malo, ne diſpereamus cum impijs, ſed hæreditatem iuſtorum in terra uiuentium ſortiamur, Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

Gratiarum actio beati Philippi Melanthonis.

Ad Deum patrem.

Ago tibi gratias Omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor omnium rerum & conſeruator ac opitulator, cum filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto, patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos, quod te patefeciſti nobis immenſa bonitate certis & illuſtribus teſtimonijs, & quod condidiſti & elegiſti tibi eccleſiam perpetuam, & uoluiſti filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum pro nobis fieri uictimam, dediſti nobis Euangelium tuum, & Spiritum ſanctum, remittis nobis peccata, & liberas nos à poteſtate diaboli, & à morte æterna, & das nobis uitam æternam, & hactenus in hac uita me multis magnis beneficijs

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

donaſti, dediſti uitam, uictum, doctrinam, pacem ijs locis in quibus uixi, & mitigaſti pœnas quas meritus ſum.

Ad θεάνθρωπον *filium.*

Ago tibi gratias etiam Domine Ieſu Chriſte fili Dei uiui, crucifixe pro nobis & reſuſcitate, Emanuel, quod copulaſti tibi humanam naturam, paſſus es pro nobis et reſurrexiſti, ac redemiſti nos, ſeruas ac defendis Eccleſiam contra Diabolos hoſtes tuos, & das & inſtauras ſæpẽ lucem Euangelij, remittis nobis peccata, & das nobis uitam æternam, & es mediator & interpellator pro nobis aſſiduus, & uis nobis opitulari, ſicut dixiſti, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, ego reficiam uos.

Ad Deum ſpiritum ſanctum.

Ago tibi gratias Spiritus ſancte uiuificator effuſe in Apoſtolos, quod accendis lucem tuam in noſtris mentibus, regis, doces, mones, iuuas me conſilio, gubernas labores uocationis meæ, & ſanctificas me ad uitam æternam.

Oratio eiuſdem ad Deum patrem.

Omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne Pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te patefeciſti immenſa bonitate, & clamaſti de filio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

tuo Domino noſtro Ieſu Chriſto, hunc audi-te, conditor omnium rerum, & conſeruator & opitulator, cum filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto, regnante tecum & patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos, ſapiens, bone, miſericors Iudex & fortis, qui dixiſti: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Et dixiſti: Inuoca me in die tribulationis & eripiam te, Miſerere mei propter Ieſum Chriſtum filium tuum Dominũ noſtrum, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, & ſanctifica, rege, iuua, accende cor & animam meã ſpiritu ſancto tuo, ut te uere agnoſcam & inuocem, tibi uere credam, gratias agam, & obediam, rege & ſerua Eccleſiam tuam, ſicut promiſiſti inquiens: Hoc eſt fœdus meum cum eis, Spiritus meus, qui eſt in te, & uerba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore ſeminis tuum æternum: Semper luceat in nobis Euangelium tuum, & rege, & confirma corda noſtra Spiritu ſancto tuo, ne in furores Epicureos aut fanaticos ruam, guberna ſtudia Eccleſiæ, & defende politias, quæ præbent hoſpitia Eccleſijs.

Ad θεάνθρωπον *filium.*

Ieſu Chriſte Fili Dei uiui, crucifixe pro

nobis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

nobis & reſuſcitate, qui regnas ad dexteram Patris, ut des dona hominibus, & conſtitutus es interpellator pro nobis, miſerere mei & intercede pro me apud æternum patrem tuum, ſanctifica me Spiritu ſancto tuo, ſicut promiſiſti, inquiens: Non relinquam uos orphanos, rege & defende eccleſiam tuam & politias, quæ ſunt Eccleſiæ hoſpitia.

Ad Spiritum ſanctum.

Spiritus ſancte effuſe in Apoſtolos, quem promiſit nobis filius Dei, redemtor noſter, ut accendat in nobis ueram agnitionem & inuocationem Dei, ſicut ſcriptum eſt: Effundam ſuper uos Spiritum gratiæ & precū: Exuſcita in cordibus noſtris uerum timorem Dei, & ueram fidem et agnitionem miſericordiæ, quam nobis æternus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti propter filium promiſit, ſis nobis Paracletus in omnibus conſilijs & periculis, & accende mentes noſtras, ut uera obedientia patrem Domini Ieſu Chriſti, & filium eius redemtorem noſtrum, & te, perpetuo celebremus.

Oratio ante communionem.

Domine Deus cœleſtis pater, tibi gratias agimus, quod pro nobis filium tuum unigenitum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

nitum in mortem tradidiſti, ut nos à morte peccati & gehennæ redimeret. Poſtea me miſerum ad illum traxiſti, ex eo quod peccata & damnationem mihi cognitam faciens pariter oſtendiſti, quam certa ſalus in eodem Chriſto ſit apprehendentibus illum per fidem. Præterea eiuſdem filij tui carnem in cibum, & ſanguinem in potum, in myſterio ueſcendum exhibuiſti, ut paſti in eum indies adoleſcamus, & quod accipimus deinde per eum in maius augeſcat. Effice, ut redemtionis noſtræ precium, hoc eſt, mors & ſanguis Domini ac Dei noſtri ſemper uiuat, quod nobis uerbis & ſacramentis eam locuplete commendaſti, Creſcamus in ampliorem fidem, quæ per caritatem operetur, ut ad pia facta apparatiores ſubinde reddamur, ac tuam unius gloriam unicè per omnem uitam quæramus, per eundem Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Oratio pro docilitate.

Audi preces meas æterna Patris ſapientia Domine Ieſu, qui teneræ ætati docilitatis commodum addidiſti, adde quæſo ad naturæ propenſionem auxilium gratiæ tuæ, ut literas ac liberales diſciplinas citius perdiſcam, ſed tuæ gloriæ ſeruituras, quarum ad-

minicu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

miniculis adiuta mens mea plenius aſſequatur cognitionem tui, quem noſſe felicitatis humanæ ſumma eſt, utq; ad te ſanctiſſimæ puericiæ exemplum in dies proficiam ætate, ſapientia & gratia apud Deum, & apud homines: Qui uiuis & regnas in conſortio Patris ac Spiritus ſancti in æterna ſecula, Amen.

Oratio in periculis & cruce.

Domine non ſecundum peccata noſtra facias nobis,

Neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis.

Deus miſericors Pater, qui contritorum non deſpicis gemitum, & mœrentium non ſpernis affectum, adeſto precibus noſtris, quas in afflictionibus, quæ iugiter nos premunt, coram te effundimus, eaſq; clementer exaudi, ut hoc, quod contra nos Diabolicæ ac humanæ fraudes moliuntur, ad nihilum redigatur, conſilioq; tuæ bonitatis diſpergatur: ut nullis inſectationibus læſi, in Eccleſia tua ſancta, tibi ſemper gratias agamus per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

ALIA.

Non intres Domine in iudicium cum ſeruo tuo,

Quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

Omnipotens Deus qui nos in tantis periculis conſtitutos, propter humanam fragilitatem ſcis non poſſe conſiſtere, da nobis ſalutem mentis & corporis, ut ea quæ pro peccatis nos affligunt, te adiuuante, vincamus per Dominum noſtrum IESVM Chriſtum, Amen.

ALIA.

Inuoca me in die tribulationis,
Et eruam te,& tu honorificabis me.

Parce Domine, parce peccatis noſtris, & quamuis inceſſabiliter delinquentibus continua pœna debeatur, præſertim tamen quæſumus, ut quod ad perperuum meremur exitium, tranſeat à nobis ad correctionis auxilium per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

Oratio cùm manè ſurrexeris.

Quandoquidem tu cœleſtis Pater,tum in cœlis, tum in terris unus ille omnipotens Deus, ubique gentium & locorum es & uſq; permanebis: Te ex animo ſuppliciſſimè precor, ne ſinas ut in meam, neq; ut alij credentes in ſuam uoluntatem hunc diem conuertamus, neq; ut ad prauum arbitrium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

noſtrum prolabamur, ſed potius paternam tuam uoluntatem, æternum conſilium, uerbum illud tuum ſalutiferum, tuumq; beneplacitum, recta intueamur, & ueraci corde perficiamus, quo nomen diuinum per nos miſeros peccatores, nunc & ſemper ſanctificetur per filium tuum Ieſum Chriſtum, Amen.

Oratio dum abis cubitum.

Tibi Domine Deus animam ac uitam meam commendo, ut in Chriſto, qui eſt uita & reſurrectio noſtra ab æterna morte me defendas, atq; ut ipſe, qui uera lux eſt, ſplendorem gratiæ ſuæ in corda noſtra tenebroſa perfundat.

AMEN.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

es.

ius paternam
onſilium, uer-
tuumq; bene-
& ueraci corde
uinum per nos
ſemper ſanctifi-
um Chriſtum, A-

cubitum.

animam ac uitam
Chriſto, qui eſt uita
b æterna morte
t ipſe, qui ue-
orem gra-
noſtra te-
undat.

N.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1

2949 — 12

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 906 8° copy 1